

Szabó Miklós – Vinnai Edina – Zódi Zsolt

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék

Jogi doktrína

Előadásvázlatok II. (7.-12. előadások)
(kézirat gyanánt)

Szerkesztette: Zódi Zsolt

2016

Tartalom

7. fejezet.....	53
Működési szövegek I. - a jogalkotás szövegei	53
1. A jogalkotás tervezése során alkotott szövegek	53
1.1. A jogalkotási program.....	53
1.2. Jogalkotási tájékoztató	54
1.3. Vitaanyag	54
1.4. Jogszabálytervezetek véleményezéséről készített összefoglaló	55
1.5. Hatásvizsgálati lap	56
2. A jogszabály előterjesztése, tervezete, és indokolása; az irományok.....	57
2.1. Előterjesztés	57
2.2. Jogszabálytervezet indokolása, a törvény miniszteri indoklása	58
2.3. Törvénytervezet, törvényjavaslat.....	58
2.4. A törvényhozási eljárás során alkotott szövegek: az irományok.....	58
2.5. A törvények kihirdetése, az utólagos hatásvizsgálat.....	59
Ellenőrző kérdések	59
8. fejezet.....	60
Működési szövegek II. – a jogalkalmazás szövegei.....	60
1. A felek által a jogalkalmazási eljárásban létrehozott szövegek	60
1.1. Eljárást kezdő szövegek	60
1.2. Az eljárás során a felek által készített szövegek.....	63
2. A jogalkalmazó szervek által az eljárásban létrehozott szövegek	64
2.1. Eljárást kezdő szövegtípusok.....	64
2.2. Az eljárás során keletkező szövegek, dokumentumok.....	65
2.3. Az eljárást lezáró dokumentumok.....	67
Ellenőrző kérdések	69
9. fejezet.....	70
Működési szövegek III. A jogkövetés szövegei	70
1. Szóbeli és írásbeli szövegek.....	70
2. A nyilatkozat és a jogügylet.....	71
3. A szerződés	73
Ellenőrző kérdések	74
10. fejezet.....	75
Magyarázó szövegek	75
1. A gyakorlati jogmagyarázó szövegek – a kommentár	75
1.1. Mi is a kommentár, és milyen gyakorlati igényt elégít ki?	75

1.2.	A kommentár funkciója	76
1.3.	A kommentárok jellemző tartalmi elemei.....	77
1.4.	Néhány gyakorlati tanács a kommentárok használatával kapcsolatban.....	78
2.	Tudományos szövegek	79
2.1.	Tudományos műfajok	79
2.2.	A tudományos munkákkal kapcsolatos követelmények	80
3.	Jogmagyarázó szövegek laikusoknak.....	81
	Ellenőrző kérdések	82
11.	fejezet.....	84
	A jogi szövegek használata – jogértelmezés és jogalkalmazás.....	84
1.	A jogi probléma és a jog sajátos volta	84
2.	Jogalkalmazási modellek	85
2.1.	A szillogisztikus modell	85
2.2.	A jogértelmezési módszerek modellje	85
2.3.	A szemantikai modell	86
2.4.	Az interpretív modell.....	86
2.5.	A hermeneutikai modell.....	86
2.6.	A beszédaktus elmélet.....	86
3.	A jogalkalmazás folyamata	87
3.1.	A tényállás megállapítása	87
3.2.	A jogforrások kikeresése és értelmezése	89
3.3.	A jogkövetkezmények levonása	91
	Ellenőrző kérdések	92
12.	fejezet.....	93
	Jogi adatbázisok és elektronikus jogi forráskutatás	93
1.	A jogi adatbázisok.....	93
1.1.	A jogi adatbázisokról általában	93
1.2.	A jogi adatbázisok tartalma és működése.....	93
1.3.	Az adatbázis felhasználói felületei és jellemző funkciói.....	94
2.	Elektronikus jogi forráskutatás.....	100
2.1.	Az elektronikus jogi forráskutatásról általában.....	100
2.2.	A keresési stratégia és a keresőkérdések kiválasztása	100
2.3.	Keresés	101
2.4.	A találatok értékelése, a jogszabályok értelmezése a másodlagos jogforrások és a magyarázó szövegek segítségével.....	105
	Ellenőrző kérdések	107

Működési és magyarázó szövegek

7. fejezet

Működési szövegek I. - a jogalkotás szövegei

(Gedeon Magdolna – Zódi Zsolt)

Az eddigiekben a jogforrásokkal, a jog központi jelentőségű, kötelezően alkalmazandó, vagy ténylegesen alkalmazott, a jogalkalmazás folyamatában, az érvelésekben hivatkozási alapként szolgáló szövegekkel ismerkedtünk meg. A jelen fejezet, majd a következő a jog működési szövegeit veszi szemügyre.

A működési szövegek közös jellegzetessége, hogy azok a jog működtetése, használata során keletkeznek. Három típusukat különíthetjük el: a *jogalkotás* folyamatában keletkező szövegeket, az állami jogalkalmazó szervek, (főként a bíróságok és a közigazgatás egyes szervei, - mint például az egyes hatóságok, vagy az önkormányzat szakigazgatási szervei) működése során keletkező jogalkalmazási szövegeket, végül a jogalanyok által a jog tudatos követése, „használata” során keletkező szövegeket.

Ebben a fejezetben a jogalkotás során keletkező szövegekkel ismerkedünk meg.

A tágabb értelemben vett jogalkotási eljárás két szakaszra bontható: a jogalkotási eljárás tervezésére, előkészítésére, és a szűkebb értelemben vett jogalkotási eljárásra. Az első szakasz addig tart, ameddig a jogszabály tervezetét és a kapcsolódó dokumentumokat be nem nyújtják a jogalkotó szerv elé. Ekkor indul meg a jogszabály megalkotásának tényleges, szűkebb értelemben vett szakasza. Bár a magyar szabályok szerint az önkormányzati rendelet is jogszabály, ennek megalkotási folyamatával itt nem foglalkozunk. Részint azért, mert a törvényekhez és a rendeletekhez képest a jelentősége jóval csekélyebb, részint pedig azért, mert ez az eljárás jóval kevésbé formalizált és szabályozott, mint a „központi” jogalkotási folyamat.

1. A jogalkotás tervezése során alkotott szövegek

A jogalkotási eljárások közül – a törvények meghatározó szerepe miatt – a törvényalkotási eljárás emelkedik ki. Törvénykezdeményezésre az Alaptörvény szerint a köztársasági elnök, a Kormány, minden országgyűlési bizottság és bármely országgyűlési képviselő jogosult. A parlamentáris kormányzati rendszernek megfelelően ezek közül a Kormány tekinthető a legfontosabb törvénykezdeményező szervnek, hiszen a kormány a programjában megfogalmazott célkitűzéseket jórészt a törvényhozás révén valósíthatja meg, illetőleg a törvényalkotás teremti meg ennek feltételrendszerét. Emellett a Kormány rendelkezik a minisztériumok révén azzal a szakapparátussal, mely leginkább alkalmas a törvénytervezetek elkészítésére. A Kormány ebben a körben betöltött szerepe és eljárása a jogszabályok által rögzített, melynek során számos irat keletkezik. A Kormány által kezdeményezett törvények kiemelkedő jelentőségénél fogva a továbbiakban azokkal az iratokkal foglalkozunk, melyek ebben az eljárásban keletkeznek.

1.1. A jogalkotási program

A Kormány a törvények és kormányrendeletek vonatkozásában jogalkotási program elkészítésére és közzétételére köteles, ezáltal az Alaptörvényben rögzített hatáskörét tervezett formában gyakorolja. „A Kormány megalakulását követően az adott, minden ülészak végén a következő ülészakra vonatkozóan tájékoztatja az Országgyűlést törvényalkotási programjáról.” (2012. évi XXXVI. Törvény az Országgyűlésről, 38. §) A kormány a féléves törvényalkotási programja révén alapvetően meghatározza a törvényalkotás témaköreit és „menetrendjét”, a kormánytöbbség révén pedig biztosítja a napirendre tűzést, a sürgős tárgyalást, a részletes vitára bocsátást, illetve a törvényjavaslatok elfogadását.

A Kormány 2016. évi tavaszi törvényalkotási programja

	Törvényjavaslat címe	Előadó	Szabályozás terjedelme	A szabályozás célja	Benyújtás várható időpontja	Elfogadás kért időpontja
1.	Törvényjavaslat a statisztikáról	MvM	közepes	A szabályozás célja jogharmonizáció, az Európai Parlament és a Tanács 2015/759. rendeletének való megfelelés. Emellett az új statisztikai törvény az Európai Statisztika Gyakorlati Kódexében foglalt elvek érvényesülését is célozza.	2015. december	2016. március
2.	Törvényjavaslat a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény és egyes ezzel összefüggő törvények közszolgálati életpályával kapcsolatos módosításáról	MvM	közepes	A törvényjavaslat célja a kormánytisztviselőkre vonatkozó közszolgálati életpályával kapcsolatos szabályozás megalkotása és a közszolgálati törvényen, valamint más, ezzel összefüggő törvényeken történő megfelelő átvezetése.	január	március
3.	Törvényjavaslat a Magyar Fejlesztési Bank Részvénytársaságról szóló 2001. évi XX. törvény módosításáról	MvM	kis	Tekintettel a Hungarofest Nonprofit Kft. szakmai kiüresedésére, a Társaság végelszámolás keretében történő megszüntetéséről született előzetes döntés. Az MFB tv. 3. § (5) bekezdésében foglaltak alapján az MFB Zrt. végelszámolás keretében nem szüntetheti meg a Társaságot, ezért át kell adnia a tulajdonosi joggyakorlást a végelszámolás lefolytatására jogosult MNV Zrt-nek, aminek feltétele, hogy a Hungarofest az MFB tv. 1. számú mellékletéből törésre kerüljön.	február	március
4.	Törvényjavaslat egyes agrártárgyú törvények módosításáról	FM	nagy	A szabályozás célja a jogalkalmazás tapasztalatai alapján indokolt módosítások átvezetése több, az ágazathoz kapcsolódó törvényen.	február	március
5.	Törvényjavaslat a konzuli védelemről szóló 2001. évi XLVI. törvény módosításáról	KKM	közepes	A szabályozás célja a harmadik országokban képvisellel nem rendelkező uniós polgárok konzuli védelmét elősegítő koordinációs és együttműködési intézkedésekről és a 95/553/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló 2015/637 tanácsi (EU) irányelv	február	március

A Kormány 2016. évi tavaszi törvényalkotási programjának részlete

A jogalkotási program tartalmazza az adott országgyűlési ülészak alatt benyújtani tervezett törvényjavaslatokat, azok lényegét, várható terjedelmét és elfogadásának ajánlott időpontját, valamint a jogszabály előkészítéséért felelősök megjelölését is. A jogalkotási program elkészítése és Kormány elé terjesztése a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszter feladata.

1.2. Jogalkotási tájékoztató

A jogszabály előkészítéséért (a tárgy szerint) felelős miniszter jogalkotási tájékoztatót tesz közzé az erre kijelölt honlapon (ez általában a [www.kormany.hu] honlapon a társadalmi egyeztetés link), a Kormány jogalkotási tervezési időszakára vonatkozóan.

A jogszabály előkészítéséért felelős miniszter jogalkotási tájékoztatója tartalmazza az általa előkészítendő jogszabálytervezetek címét, a szabályozás rövid tartalmi összefoglalását és a jogszabálytervezet közzétételének tervezett időpontját. A közzétett miniszteri jogalkotási tájékoztatók a közzétételtől számított egy évig nem távolíthatók el a honlapról.

1.3. Vitaanyag

A vitaanyag a jogszabály által érintett területhez értő bármely szakmai szerv vagy az adott témában jártas személy által készített tanulmány, de lehet a már elkészített törvénytervezet szövege is. A vitaanyagok általában tartalmazzák a szabályozni kívánt terület bemutatását, a szabályozás vagy a szabályozás változtatásának szükségességét és várható következményeit. A vitaanyag – elnevezésének megfelelően – kiindulópontját képezheti a szakmai szempontok ütköztetésének, a szabályozásról való konzultációnak és a legoptimálisabb szabályozási mód megtalálásának. A vitaanyag felépítésére nem vonatkoznak speciális előírások, az leginkább az adott szakmai terület elvárásaihoz igazodik. A vitaanyagokat nagyobb kódexek esetén olykor szabályozási koncepciónak is nevezhetik, és sokszor több, olykor sok egymást követő változatuk is létezhet.

Pl.: „A Nemzeti Erőforrás Minisztérium Oktatásért felelős Államtitkársága konzultációt kezdeményez az új felsőoktatási törvény koncepciójáról. A tervezetet az államtitkárság vitaanyagának szánja,

melyhez december 10-ig a felsooktatás@nefmi.gov.hu e-mail címre várja az észrevételeket, javaslatokat. A koncepció a jobbító javaslatokat befogadja, az egyeztetés lezárását követően készül el az Országgyűlés elé kerülő törvénytervezet végleges szövege.”

„Vitaanyag az igazságügyi adatkezelésről és a bírósági tájékoztatásról szóló törvénytervezet előzetes egyeztetéséhez. készítette: dr. Harangozó Attila OBH (Országos Bírósági Hivatal) kommunikációs munkacsoport.”

1.4. Jogszabálytervezetek véleményezéséről készített összefoglaló

A jogszabálytervezetek véleményezését a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételről szóló 2010. évi CXXXI. törvény határozza meg. A törvény szerint a jogszabály előkészítője köteles a jogszabálytervezetek széles körű megismertetéséről és véleményeztetéséről gondoskodni. A társadalmi egyeztetés két konkrét formáját különböztethetjük meg:

1. a honlapon megadott elérhetőségen keresztül biztosított véleményezés (általános egyeztetés);
2. a jogszabály előkészítéséért felelős miniszter által bevont személyek, intézmények és szervezetek által történő közvetlen véleményezés (közvetlen egyeztetés).

A jogszabály előkészítéséért felelős miniszter a beérkezett véleményeket mérlegeli és egy összefoglalót készít, amit a honlapon tesz közzé. Az összefoglaló készítésének szabályait a jogszabálytervezetek és szabályozási koncepciók közzétételéről és véleményezéséről szóló 301/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet határozza meg. A rendelet szerint az összefoglalónak tartalmaznia kell:

1. a véleményezett jogszabálytervezet vagy jogszabály megjelölését,
2. a társadalmi egyeztetés alkalmazott formájának megnevezését,
3. a véleményezési határidőt,
4. a jogszabálytervezethez vagy a jogszabályhoz érkezett leggyakrabban előforduló, tartalmilag összefüggő, valamint a szakmailag jelentősebb észrevételek összefoglaló ismertetését,
5. az összefoglalóban ismertetett, de elutasított vélemények esetében az elutasítás rövid szakmai és jogi indokolását, valamint
6. a véleményezők listáját.

Nem kell ismertetni az olyan észrevételeket, amelyek a jogszabálytervezet vagy a jogszabály tárgyához nyilvánvalóan nem kapcsolódnak, nem értelmezhetőek, vagy a közérkölcset, illetve az emberi méltóságot sértik.

ÖSSZEFOGLALÓ

– a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételtől szóló 2010. évi CXXXI. törvény alapján –
az egyes zajvédelmi rendeletek módosításáról szóló előterjesztéshez
(a társadalmi egyeztetés ideje: 2015. augusztus 5.- 24.)

A jogszabály-csomag társadalmi egyeztetése során az alábbi szervezetek tettek észrevételt:

- Szilas Tér Egyesület,
- Levegő Munkacsoport,
- Optikai, Akusztikai, Film- és Színháztechnikai Tudományos Egyesület.

A beérkezett vélemények tartalmának összefoglalását, a Földművelésügyi Minisztérium által tett intézkedéseket és azok indoklását az alábbi táblázat foglalja össze.

A vélemény tartalma	A véleménnyel kapcsolatos intézkedés és indoklása
A tervezet alapkonceptiója hibás, mert a gyorsasági autó- és motorversenypályákkal kapcsolatosan abból indul ki,	Elutasítva A gyorsasági versenypályák szabadterén helyezkednek el, ezért a műszaki beavatkozás lehetősége eleve korlátozott.

Részlet egy jogszabály társadalmi egyeztetése utáni összefoglalóból

1.5. Hatásvizsgálati lap

A jogszabály előkészítője – a jogszabály feltételezett hatásaihoz igazodó részletességű – előzetes hatásvizsgálat elvégzésével felméri a szabályozás várható következményeit. A hatásvizsgálat részletes szabályait az előzetes és utólagos hatásvizsgálatról szóló 24/2011. (VIII. 4.) KIM rendelet (Hatásvizsgálati rendelet) állapítja meg. „A rendelet értelmezésében a hatásvizsgálat olyan információgyűjtő-elemző folyamat, amelynek elsődleges célja a szabályozás hatékonyságának növelése, amely magában foglalja a szabályozás várható következményeinek a szabályozás feltételezett hatásaihoz igazodó részletességben és releváns időtávon történő megvizsgálását, majd az eredmények megalapozott döntéshozatal elősegítése érdekében történő összegzését. A hatásvizsgálat eredményét a hatásvizsgálati lap tartalmazza, melynek kitöltéséért a jogszabály előkészítője felelős.”

A hatásvizsgálati lap szerkezete:

A hatásvizsgálati lapot egy Excel állomány alkotja, amely összesen hat szerkeszthető ún. „fület” foglal magában. A fülek nevei:

- Főlap
- Társadalmi, gazdasági hatások
- Költségvetés
- Adminisztratív terhek, igazgatási hatások
- További hatások
- EHK (előnyök, hátrányok, kockázatok)

A hatásvizsgálati lap ún. „összefoglaló lapja” a jogalkotásról szóló törvényben meghatározott előzetes hatásvizsgálat legfontosabb eredményeit mutatja be lényegre törően. Elemei:

1. A hatásvizsgálati lap fejléce: megjeleníti a vonatkozó előterjesztés és az előzetes hatásvizsgálat fő azonosító adatait.

- Összefoglaló adatok: az előzetes hatásvizsgálat fő eredményeinek, tehát a tételes hatásvizsgálati lap egyes részeinek rövid bemutatását.
- A hatásvizsgálati lap lábléce: megjeleníti a hatásvizsgálat jóváhagyásáért felelős állami vezető(k) adatait.

Költségvetési hatások részletező					
Az intézkedés költségvetési egyenlegrontó hatása					
		minimum	maximum	érték folyó áron	jelenérték (PV0)
A vizsgált időszakban				0 Ft	0 Ft
Az aktuális évben		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
azonnali		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
későbbi		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
További négy évben		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
2015		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
2016		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
2017		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
2018		0 Ft	0 Ft	0 Ft	0 Ft
A főbb egyenlegrontó tételek listája					
	Jogcíme	Gyakoriság	Mennyiség	Érték folyó áron	Időpont
1.				0 Ft	
2.				0 Ft	
3.				0 Ft	

Részlet a hatásvizsgálati lap költségvetési hatásokat részletező excel munkalapjáról

2. A jogszabály előterjesztése, tervezete, és indokolása; az irományok

2.1. Előterjesztés

A jogszabálytervezet megszövegezése és – amennyiben jogszabály előírja – véleményeztetése után a jogszabály előkészítéséért felelős személy *előterjesztést* készít és nyújt be a jogalkotó szervhez.

A *Kormányhoz* benyújtott, jogszabályalkotásra irányuló előterjesztés célja a testület döntésének kezdeményezése. Ezen előterjesztés egyrészt a Kormány saját jogalkotói hatáskörébe tartozó jogszabály megalkotását vagy az Országgyűlés hatáskörébe tartozó törvényalkotás Kormány általi kezdeményezését célozza. A Kormány ügyrendjéről szóló 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozat részletesen előírja az előterjesztésekkel szembeni követelményeket:

- Az előterjesztésben – a szakmai részletkérdések mellőzésével – röviden be kell mutatni a megalapozott döntéshez szükséges információkat, így különösen a javasolt intézkedésnek a kormányprogramhoz való illeszkedését, indokait, lényegét, főbb tartalmi jellemzőit, költségkihatását, valamint várható gazdasági, költségvetési, társadalmi, igazgatási, államháztartási, nemzetközi és egyéb hatásait – szükség szerint példákkal és számításokkal alátámasztva –, illetve következményeit (hatásvizsgálati lap), jogszabály esetében ezen túlmenően az alkalmazhatóság feltételeit, valamint a természetes személyek és a vállalkozások adminisztratív terhei csökkentését, illetve ezek növekedése esetén az azt elkerülhetetlenül szükségessé tevő szempontokat, továbbá hatósági eljárás esetében az elektronizálás ütemezését. Az előterjesztésnek tartalmaznia kell a döntés kommunikációjára vonatkozó javaslatot is.

2. Ha jogszabály vagy nemzetközi szerződés az Európai Unió jogából eredő tagállami kötelezettségeket érint, az előterjesztésben tájékoztatást kell adni arról is, hogy a javasolt szabályozás összeegyeztethető-e az Európai Unió jogával, az európai uniós jogi aktusok átültetését vagy végrehajtását szolgáló jogszabálytervezetekre vonatkozó előterjesztésekhez pedig részletes táblázatot kell csatolni, amelyben fel kell tüntetni, hogy az uniós jogi aktus egyes rendelkezéseinek a tervezet mely rendelkezései felelnek meg (megfelelési táblázat). Ha a jogszabálytervezetet az európai közösségi jog szerint előzetesen meg kell küldeni véleményezésre az Európai Bizottságnak, az Európai Központi Banknak, illetve az Európai Unió tagállamainak, a megküldési kötelezettség teljesítésére vonatkozó nyilatkozatot csatolni kell.
3. Az előterjesztésnek tartalmaznia kell a tárgyra vonatkozó főbb megállapítások és javaslatok összefoglalását, továbbá a pontosan megfogalmazott döntési javaslatot.
4. Az előterjesztésnek indokolt esetben tartalmaznia kell a végrehajtási jogszabály tervezetét is.

2.2. Jogszabálytervezet indokolása, a törvény miniszteri indoklása

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. tv. szerint a jogszabály tervezetéhez a jogszabály előkészítője *indokolást* csatol, amelyben bemutatja azokat a társadalmi, gazdasági, szakmai okokat és célokat, amelyek a javasolt szabályozást szükségessé teszik, továbbá ismerteti a jogi szabályozás várható hatásait. A jogszabály tervezetének indoklásában tájékoztatást kell adni a javasolt szabályozás és az európai uniós jogból eredő kötelezettségek összhangjáról, valamint a jogszabály által előírt, más EU vagy EGK tagállamokkal való egyeztetési kötelezettségről.

A törvények indokolása két részből áll, általános és részletes indokolásból. Az általános indokolás tartalmazza a törvény által megkívánt előbb ismertetett körülményeket. A részletes indokolás a törvény címeihez vagy szakaszaihoz írt magyarázat, lényegében azt tartalmazza, hogy a törvény szövege mit jelent. A jól sikerült miniszteri indokolást a joggyakorlat is alkalmazza.

1990-ig a miniszteri indokolást a fontosabb törvények, különösen a kódexek esetén a törvény kihirdetésével együtt a hivatalos lapban közzétették. A törvényjavaslat szövege azonban az Országgyűlésben lefolytatott vita során a módosítások alapján többször jelentősen módosul, így az indokolás tartalma már nem egyezik meg a törvény szövegével. Ebből az okból kifolyólag a kihirdetett törvényszöveg mellett már nem jelentetik meg a miniszteri indokolást, az az Országgyűléshez benyújtott törvényjavaslat mellett olvasható.

2.3. Törvénytervezet, törvényjavaslat

A törvénytervezet megjelenésében és tartalmában olyan, mint egy törvény, melyet a jogszabály-szerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM-rendelet 2. §-a szerint „a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan, közérthetően és ellentmondásmentesen kell megszovegezni.” Az Országgyűlés elnökéhez benyújtott törvénytervezet a *törvényjavaslat*.

Az országgyűléshez benyújtott törvényjavaslat az egyes házsabályi rendelkezésekről szóló 10/2014. (II. 24.) OGY határozat szerint tartalmazza a javasolt címet, szöveget és indokolást. A törvényalkotási folyamattal a Bevezetés a jog- és államtudományokba című tárgy keretei között már részletesen foglalkoztunk, így az ott leírtakra utalunk.

2.4. A törvényhozási eljárás során alkotott szövegek: az irományok

A törvényalkotási eljárás során az országgyűlésben számos irat fordul meg, melyek a törvényjavaslattal kapcsolatos indítványokat tartalmaznak. Ezekre az iratokra általánosan az *iromány* elnevezést használják. Irománynak minősül pl. maga a törvényjavaslat, a törvényjavaslattal kapcsolatos határozati javaslat, módosításra irányuló szándékot kifejező, döntést igénylő, tárgyalás módjára vonatkozó, illetve a tárgyalást, döntéshozatalt érdemben befolyásoló, írásban tett javaslat.

A hárszabály értelmében az irománynak tárgyalásra, határozathozatalra, illetve a hárszabályi rendelkezésekben előírt feladat teljesítésére, kötelezettség végrehajtására alkalmasnak kell lennie. A házelnök az irományra nézve formanyomtatvány alkalmazását rendelheti el. Az irományokat a házelnök-höz címezve kell benyújtani. Az irományokat papíron és elektronikus formában is be lehet nyújtani. A nem megfelelően benyújtott irományt a házelnök visszautasítja.

2.5. A törvények kihirdetése, az utólagos hatásvizsgálat

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 26. §-a szerint „ a jogszabályokat az önkormányzati rendelet kivételével a Magyar Közlönyben kell kihirdetni.” A 21. § szerint „a miniszter folyamatosan figyelemmel kíséri a feladatkörébe tartozó jogszabályok hatályosulását, és szükség szerint lefolytatja a jogszabályok ... utólagos hatásvizsgálatát, ennek során összeveti a szabályozás megalkotása idején várt hatásokat a tényleges hatásokkal.”

Az utólagos hatásvizsgálatra a hatásvizsgálati lapon a következőket kell megjelölni: lesz-e utólagos hatásvizsgálat, ha igen, azt ki, mikor, milyen módszer szerint végzi el, ha nem kerül rá sor, indokolni kell. A jól előkészített, érthetően megszövegezett törvény alapján a hatásvizsgálat pozitív beszámolóval végződhet.

Ellenőrző kérdések

1. Mi a működési szövegek meghatározása? Hogyan határoljuk el ezeket a jogforrásoktól?
2. Melyek a jogalkotási eljárás szakaszai?
3. Melyek a jogalkotási tervezési, előkészítési eljárás tipikus dokumentumai?
4. Melyek a jogszabály tényleges megalkotásához kapcsolódó dokumentum-típusok?

8. fejezet

Működési szövegek II. – a jogalkalmazás szövegei

(Zódi Zsolt – Vinnai Edina)

Ahogy azt az előző fejezet elején jeleztük, az állami szervek jogalkalmazása során keletkező szövegeket két csoportba soroljuk az eljárás résztvevői alapján: a felek dokumentumaira és a jogalkalmazó szerv dokumentumaira. Ezen belül megkülönböztetjük az eljárást kezdő, az eljárás során keletkező és az eljárást lezáró dokumentumokat. Eljárást mind a fél, mind állami szervek kezdeményezhetnek (előbbire egy kérelem, vagy egy keresetlevél a példa, utóbbira egy nyomozást megindító határozat, vagy a hatóság eljárást kezdeményező határozata). Az eljárás folyamatában úgyszintén mind a felek, mind pedig a jogalkalmazó szervek hoznak létre dokumentumokat (előbbire példa egy beadvány, indítvány vagy egy fellebbezés, utóbbira pedig a jegyzőkönyv vagy a per során hozott végzés). A jogi eljárásokat azonban csak az állami szerv zárhatja le, így eljárást lezáró dokumentuma csak a jogalkalmazó szerveknek van. Ezt jellemzően *határozatnak* hívjuk gyűjtőnéven, és lehet ítélet, ún. érdemi végzés, vagy a közigazgatásban általánosan eljárást lezáró határozat.

1. A felek által a jogalkalmazási eljárásban létrehozott szövegek

1.1. Eljárást kezdő szövegek

A felek által alkotott eljárást kezdő szövegek lényege az, hogy egy nem állami szerv (vagy egy állami szerv „magánszemélyi”, azaz nem közhatalmi minőségében, pl. egy önkormányzat egy szavatossági ügyben) valamilyen kéréssel fordul az állami jogalkalmazó szervhez. Ez a „kérelem” alapvetően kétféle lehet: vagy valamilyen vitája van egy másik („ellenérdekű”) féllel, amelyben kéri a jogalkalmazó szerv döntését, vagy a kérés valamilyen más állami „cselekvésre” irányul (pl. egy engedély vagy igazolás kiadására, valaminek a „hivatalos” megállapítására, egy nyilvántartásba történő bejegyzésre, stb.) A jogvita eldöntésére irányuló kérések *tipikus* formája a polgári jogvita megindítását célzó *keresetlevél* benyújtása. A kereset és a keresetlevél részletes szabályaival a Polgári eljárásjog című tantárgy keretei között foglalkozunk, itt csak a legáltalánosabb jellegzetességeit ismertetjük ennek az eljárást kezdő szövegnek.

A keresetlevél a jogvita eldöntésére irányuló kérés. Ennek megfelelően tehát tartalmaznia kell az egyébként magyarázatra nem szoruló elemek (pl. a keresetlevelet benyújtó adatai) mellett a kérés alapját (mi a vitás kérdés és ezt mivel tudom bizonyítani), annak bizonyítását, hogy a vitát a bíróságnak, és épp annak a bíróságnak kell eldöntenie, akihez benyújtottuk (a bíróság hatáskörét és illetékességét megalapozó körülményeket), végül egy határozott kérést a vita eldöntésére (amely nemcsak azt jelenti, hogy „kérem, hogy nekem adjon igazat”, hanem egy legtöbbször pontosan meghatározott magatartás az ellenérdekű fél részéről, ezen belül is legtöbbször egy pontos összeg megfizetése).

Jelenleg a Pp. (1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról) 121. §-a írja le, hogy a keresetlevélnek mit kell tartalmaznia:

- „(1) A pert keresetlevéllel kell megindítani; a keresetlevélben fel kell tüntetni:
- a) az eljáró bíróságot;
 - b) a feleknek, valamint a felek képviselőinek nevét, lakóhelyét és perbeli állását;
 - c) az érvényesíteni kívánt jogot, az annak alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadásával;
 - d) azokat az adatokat, amelyekből a bíróság hatásköre és illetékessége megállapítható;
 - e) a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet (kereseti kérelem);
- (2) A keresetlevélhez csatolni kell azt az okiratot, illetve annak másolatát (kivonatát), amelynek tartalmára a felperes bizonyítékként hivatkozik, vagy amely a bíróság hatáskörének és illetékességének

megállapításához, valamint, amely a hivatalból figyelembe veendő egyéb körülményeknek az igazolásához szükséges, kivéve, ha az adatokat személyi igazolvánnyal is lehet igazolni; erre a keresetlevélben utalni kell.”

Gondnokság alá helyezés iránti kereset

.....: - születési neve, született
....., 19..... napján, anyja neve:
..... szám
alatti lakos, – **f e l p e r e s** –

.....: - születési neve, született
....., 19..... napján, anyja neve:
..... szám
alatti lakos, – **a l p e r e s** –

ellen **gondnokság alá helyezés** tárgyában az alábbiakat adom elő:

Az alperes a (a hozzátartozói minőség megjelölése, pl. együtt élő házastárs / élettárs / egyenesági rokon / testvér / kiskorú törvényes képviselője).

Az alperes körülbelül óta
jellegű mentális zavarokkal küzd (pszichés állapot / szellemi fogyatkozás / szenvedélybetegség megjelölése). Ezen állapot az egyéni körülményeire, valamint a családi és társadalmi kapcsolataira akként hat ki, hogy
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Álláspontom szerint az alperes a fentiek miatt az önálló életvitelre nem képes és nem alkalmas.

Részlet egy gondnokság alá helyezés iránti keresetlevélből

Látható, hogy a fentebbieken kívül semmilyen egyéb követelményt nem támaszt a törvény (persze vannak speciális eljárások és helyzetek, amikor ennél több feltételnek kell megfelelni), így egy néhány bekezdésből álló cetlin benyújtott keresetlevél is megfelelhet a fentebbi kritériumoknak és beindíthatja a bírósági gépezet működését. Azonban a valóságban egy bonyolultabb ügyben a keresetlevél és a hozzá bizonyítékként csatolt okiratok akár több száz oldalra is rúghatnak. Ma már olykor külön kis „regényeket” adnak be a perbeli képviselők pontos melléklet-listával, belső alcímzéssel és tartalomjegyzékkel.

Az eljárást kezdő felek által benyújtott szövegek második alaptípusa a büntetőeljárás gépezetét mozgásba hozó *feljelentés*.

Erről a Be. (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról) 171.-172. §-ai rendelkeznek.
171. § (1) Bűncselekmény miatt bárki tehet feljelentést.(...)

172. § (1) A feljelentést rendszerint az ügyésznél vagy a nyomozó hatóságnál kell írásban vagy szóban megtenni. A szóban tett feljelentést jegyzőkönyvbe kell foglalni. A feljelentést nyomban nyilván tartásba kell venni.

Feljelentés magánvádas ügyben
(könnyű testi sértés, rágalmazás, becsületsértés, levéltitok megsértése, kegyeltsértés, magántitok megsértése)

Feljelentő neve:
születési neve: *
születési helye, ideje: *
anyja neve: *
lakcíme:
levelezési címe: **

Feljelentett neve: **
születési neve: **
születési helye, ideje: **
anyja neve: **
lakcíme:
levelezési címe: **

A cselekmény elkövetésének ideje, helye:
A cselekmény rövid leírása:

A cselekmény elkövetését bizonyítja (tanúk***, okirati és tárgyi bizonyítékok, stb.):

Kérem az elkövető felkutatását, felelősségre vonását, magánindítvánnyal élek.

Kelt,

feljelentő

* Zárt adatkezelés esetén az adatokat külön lapon kell megadni
** Amennyiben az adatok rendelkezésre állnak
*** A tanúk lakcímét külön lapon kell közölni!

Feljelentés minta

A feljelentés esetében még látványosabb, hogy a jogi gépezet elindításához igen csekély „erőhatás” szükséges. A feljelentésnek szinte semmilyen formai feltétele sincsen. Feljelentést akár e-mailen vagy telefonon is lehet tenni. Ez a büntetőügyek esetén természetes, hiszen komoly érdek fűződik ahhoz, hogy minden bűncselekmény esetén induljon eljárás, a feljelentést a lehető legkönnyebben meg lehessen tenni.

Végül az eljárások harmadik nagy típusa a közigazgatási eljárás, amelyben az eljárást kezdő okirati formát *kérelemnek* nevezzük. A kérelem a közigazgatás működésére irányuló kérés. Amilyen változatos területeket felölel a közigazgatás (az életünk szinte minden területén jelen van), olyan változatosak lehetnek a közigazgatási szervekhez benyújtott kérelmek típusai. Ezek lehetnek valamilyen okirat kiállítására szóló kérések (pl. egy igazolvány vagy egy engedély megadására szóló kérelmek), egy nyilván tartásba történő bejegyzésre irányuló kérelmek, de a közigazgatás olykor a büntetőeljáráshoz hasonló eljárásokat is lefolytathat (pl. kisebb súlyú jogellenes cselekményeket, ún. szabálysértéseket bírál el), sőt, szűk körben még jogvitákat is intézhet (pl. az ún. birtokvédelmi ügyekben).

A kérelem általános szabályait a Ket. (2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól) tartalmazza.

34. § (1) Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, a kérelmet a hatósághoz írásban vagy szóban lehet előterjeszteni. Törvény a kérelem személyes előterjesztését akkor írhatja elő, ha személyes megjelenés hiányában az ügy eldöntéséhez szükséges tény, információ vagy adat nem szerezhető meg.

(2) Életveszéllyel vagy súlyos kárral fenyegető helyzet során az azonnali intézkedést igénylő ügyben a kérelmet telefonon is elő lehet terjeszteni.

(2a) Ha jogszabály lehetővé teszi, az ügyfél elektronikus azonosítását követően, az információ megőrzését biztosító módon történő rögzítés mellett a kérelmet telefonon is elő lehet terjeszteni.

(3) Jogszabály előírhatja, hogy az ügyfél a kérelmét az e célra rendszeresített formanyomtatványon vagy elektronikus kapcsolattartás esetén on-line felületen vagy valamely szoftver használatával elektronikus úrlapon nyújtsa be. Ha törvény az elektronikus kapcsolattartást kötelezővé teszi, és a kérelmet on-line felületen vagy valamely szoftver használatával elektronikus úrlapon kell benyújtani, az elektronikus úrlap kitölthető és letölthető, valamint a szoftver letölthető változatát a hatóság az elektronikus tájékoztatás szabályai szerint közzéteszi.

(...)

35. § (1) Ha jogszabály további követelményt nem állapít meg, a kérelem tartalmazza az ügyfélnek és képviselőjének a nevét, lakcímét vagy székhelyét, az ügyfélnek a hatóság döntésére való kifejezett kérelmét, továbbá meg lehet adni az elektronikus levélcímét, a telefax számát vagy a telefonos elérhetőséget.

(...)

36. § (1) A kérelemhez csatolni kell a jogszabályban előírt mellékleteket. Mellékletként nem lehet az ügyféltől szakhatósági állásfoglalás vagy előzetes szakhatósági hozzájárulás csatolását kérni.

Látható, hogy a közigazgatás működését megindító kérelem esetén találhatjuk a legtöbb feltételt és kritériumot. Bizonyos esetekben még az is előfordulhat, hogy a kérelmet kizárólag csak meghatározott, kötött formában lehet előterjeszteni, pl. úrlapon (a legtöbb hatósági igazolvány kiadására irányuló kérelmet már csak ilyen úrlapokon lehet benyújtani). A formai kötöttségek az ügyfelek számára természetesen többletterhet jelentenek, azonban azzal az előnnyel járnak, hogy az államigazgatási szervek működése ezáltal „gépszerűbb”, automatikusabb, egyszerűbb, így gyorsabb lehet.

1.2. Az eljárás során a felek által készített szövegek

Az eljárás során a felek megpróbálják az eljárás menetét a saját érdekeik szerint alakítani. Az eljárások a *nyilatkozatot* használják legáltalánosabb fogalomként ennek a leírására, amelynek írásos formája összefoglalóan, a felek és a bíróság esetén egyaránt *irat*, kizárólag a felekre vonatkozóan *a beadvány*. A különböző eljárási szakaszok és perbeli résztvevők valamint az alapján, hogy mely korábbi iratokhoz kapcsolódnak ezek a nyilatkozatok, nagyon sokféle nevet kaphatnak. Csak példálózó jelleggel sorolunk fel néhány elnevezést. Közös jellemzőjük tehát, hogy azt a felek (nem a jogalkalmazó szerv) az eljárás valamely szakaszában terjeszthetik elő.

A polgári perben az eredeti kérés módosítását *keresetváltoztatásnak*, míg annak visszavonását a keresettől való *elállásnak* nevezik. Ha a másik fél is kérést terjeszt elő, az rendszerint a *viszontkereset*. Bizonyítékok vagy bizonyítás előterjesztését *bizonyítási indítványnak* nevezzük. A másik fél vagy valamely „élő” bizonyítási eszköz (tanú, szakértő) nyilatkozatára általában *észrevételet* lehet tenni. Végül az eljárás egyes szakaszaiban a bíróság döntései ellen a felek *jogorvoslattal* élhetnek, melynek leggyakoribb formája a *fellebbezés*.

A büntetőeljárás aszimmetrikus szerkezetű, azaz a vádlottal szemben nem egy magánfél ül, hanem egy állami hatalmi szerv, az ügyészség képviselője. Mint tudjuk, az eljárás különböző szakaszaiban a terheltet különféleképpen hívják: a nyomozati szakaszban gyanúsított, a bírósági szakaszban vádlott, majd a jogerős ítélet után elítélt. Ráadásul a terheltnek rendszerint védője is van, aki szintén önállóan

tehet nyilatkozatokat, amelyek ismét csak különböző neveket kaphatnak. Így a terhelt akár szóban, akár írásban előadhatja a saját verzióját a bűncselekményről, ezt nevezzük *vallomásnak*. A nyomozati szakaszban a gyanúsított általában a nyomozati cselekmények ellen speciális jogorvoslati formával, a *panasszal* élhet. Hasonlóan a polgári eljáráshoz, akár a terhelt, akár a védője bármikor tehet *bizonyítási indítványt* (azaz pl. kérheti tanúk meghallgatását). Bizonyos esetekben a büntetőeljárás során is *kérelmeknek* hívjuk a fél egyes nyilatkozatait. Így pl. a vádlott kérheti az eljárás során az iratokba történő betekintést, vagy ha tárgyalás mellőzésével hoz a bíróság határozatot, a tárgyalás tartását. Speciális, a tárgyalási szakaszban minden félre vonatkozó általános megnyilvánulási forma a *felszólalás*. Ezek egyik fajtája a felszólalásokat lezáró *védőbeszéd* a védő részéről. (Be. 314.-318. §) A büntetőeljárás egyes szakaszait lezáró határozatok ellen jogorvoslattal lehet élni, ezt a tárgyalási szakaszban általában *fellebbezésnek* hívják, akárcsak a polgári eljárás esetén.

Végül a közigazgatási eljárásban a felek megnyilvánulásait összefoglaló néven *nyilatkozatnak* nevezi az eljárási törvény. A közigazgatási eljárásban is van lehetőség bizonyítási *indítványokat* tenni, és itt is lehetőség van jogorvoslat, elsősorban *fellebbezés* előterjesztésére.

2. A jogalkalmazó szervek által az eljárásban létrehozott szövegek

A jogalkalmazási eljárásban a jogalkalmazó szervek szinte kivétel nélkül *határozati* formában nyilvánulnak meg, így hozzák meg kisebb-nagyobb döntéseiket. Ez igaz az eljárás minden szakaszára. Határozattal kezdik el, határozatokkal folytatják, irányítják és határozattal fejezik be az eljárásokat. Az eljárást lezáró legfontosabb határozati forma az ítélet, egyébként a bíróságok *végzéseket* hoznak. A határozati forma mellett az egyetlen lényeges jogalkalmazói megnyilvánulás az eljárási cselekmények, tárgyalások, vagy egyébként a tények rögzítésére szolgáló *jegyzőkönyv*. A két szövegtípus olykor egymásba is csúszhat, hiszen a hatóság gyakorta foglalja a kisebb jellegű döntéseit, határozatait (bíróságok esetén végzéseit) jegyzőkönyvbe.

2.1. Eljárást kezdő szövegtípusok

A jogi eljárások egy része a jogalkalmazó szerv kezdeményezésére is elindulhat. Ez természetesen elsősorban a büntetőeljárást és a közigazgatási eljárást jellemzi, bár a szokásosan a magánfelek magánérdekei védelmére hivatott polgári eljárásban – szűk körben – az ügyész is indíthat eljárást. A továbbiakban azonban csak a büntető és a közigazgatási eljárás eljárást kezdő dokumentum-fajtáira koncentrálunk.

A büntetőügyekben az állami szervek kötelesek az eljárást megindítani („Be. 6. § (1) A bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa.”) A megindítás általában egy *nyomozást elrendelő határozattal* történik. A büntetőeljárásban a bírósági szakasz speciális, kiemelt dokumentumtípusa a *vádirat*, amelyet a nyomozati szak végén az ügyészség készít el, beindítva ezzel a bírói szakaszt.

A vádirat kellékeit, tartalmát a Be. 217. § (3) bekezdése tartalmazza. Eszerint:

„(3) A vádirat tartalmazza

- a) a vádlottnak a 117. § (1) bekezdésében felsorolt személyi adatait,
- b) a vád tárgyává tett cselekmény leírását,
- c) a vád tárgyává tett cselekménynek a Btk. szerinti minősítését,
- d) az eljárás megindításához szükséges külön törvényi feltétel (magánindítvány, feljelentés, kívánat, mentelmi jog vagy mentesség felfüggesztése, hozzájárulás a büntetőeljárás megindításához) meglétét,
- e) a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó jogszabályok megjelölését, továbbá a vádiratot benyújtó ügyész hatáskörére, illetőleg illetékességére vonatkozó szabályokra való utalást,
- f) a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványt,

- g) a bejelentett polgári jogi igényt, továbbá az egyéb indítványokat,
- h) a tárgyalásra idézendők és az arról értesítendőik indítványozását, illetve azon tanúk vallomása felolvasásának az indítványozását, akiknek a vallomása szükséges a bizonyításhoz, de a személyes megjelenésük a tárgyaláson nem indokolt, illetve a tárgyaláson való megjelenésük aránytalan nehézséggel járna vagy nem lehetséges,
- i) a bizonyítási eszközök megjelölését, valamint azt, hogy mely cselekmény vagy rész-cselekmény bizonyítására szolgálnak,
- j) a tárgyaláson való bizonyítás felvételének sorrendjére vonatkozó indítványt.”

A közigazgatási ügyekben gyakran előfordul, hogy a szerv maga indítja meg az eljárást, és az nem az ügyfél kérelmére indul el. Ilyenkor erről természetesen határozatot hoz. Ilyen történik rendszerint, ha valamilyen hatóság a hatáskörébe tartozó ügyben jogsértést észlel, és ennek megállapítására eljárást indít, vagy a hatáskörébe tartozó területen ellenőrzést kezdeményez.

A Ket. szerint:

„3. § (1) A közigazgatási hatósági eljárásban a törvény keretei között a hivatalból való eljárás elve érvényesül.

(2) A közigazgatási hatóság:

a) a kizárólag kérelemre indítható eljárások kivételével hivatalból eljárást indíthat, illetve a kérelemre indult eljárást jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén folytathatja, és ilyen esetben a végrehajtást is hivatalból indítja meg”

2.2. Az eljárás során keletkező szövegek, dokumentumok

Minden állami jogalkalmazói eljárás közös jellegzetessége, hogy az eljárásban az állami szervek szigorú formakényszernek vannak alávetve. Semmilyen intézkedést nem hozhatnak, amelyet számukra a jogszabály nem tesz lehetővé, vagy másképp: csak olyan intézkedést hozhatnak, amelyet a jogszabályok kifejezetten lehetővé tesznek számukra, és csakis abban a formában. Általában elmondható, hogy a jogalkalmazó szervek az eljárás folyamatában is főképp határozatokkal „cselekszenek”, a legkisebb kérdésben is határozatot hoznak, amely ellen ráadásul legtöbbször helye van fellebbezésnek. Az eljárás folyamán keletkező szövegek fő típusa tehát a szerv határozata. Ennek a bíróság esetén speciális neve is van: *végzés*. A bírói szakaszban a bíróság végzéssel idézi a tanúkat, rendel el bizonyítást, utasít el egy bizonyítási indítványt, vagy épp tűz ki újabb tárgyalási időpontot. A büntetőeljárásban a nyomozati és a bírósági szakasz egyik fontos végzés-típusa az, amelyben a bíróság a terhelt vagy a vádlott előzetes letartóztatásáról dönt.

A második fontos, eljárás során keletkező dokumentumtípus, amelynek főképp a közigazgatási eljárásban (és szűk körben a bírósági eljárásokban) a jogalkalmazó szerv *megkeresés* formájában szólíthat meg egy másik államihatalmi szervet. Erre pl. a közigazgatási eljárásban akkor kerül sor, ha a szervnek „meghatározott szakkérdésben más hatóság (a továbbiakban: szakhatóság) kötelező állásfoglalását kell beszereznie” (Ket. 44. § (1) bek.), a büntetőeljárás megfelelő szabálya pedig így szól: „A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság állami és helyi önkormányzati szervet, hatóságot, köztisztviselőt, gazdálkodó szervezetet, alapítványt, közalapítványt és egyesületet kereshet meg tájékoztatás adása, adatok közlése, átadása, illetőleg iratok rendelkezésre bocsátása végett, és ennek a teljesítésére legalább nyolc, legfeljebb harminc napos határidőt állapíthat meg.” (Be. 71. § (1) bek.) Az is látható, hogy a Be. megkeresés fogalma eltér a Ket. hasonló definíciójától, mert a Be-ben szabályozott szervek bárkit (így gazdálkodó szervet, azaz pl. egy magáncéget) is megkereshetnek.

Végül, de nem utolsósorban az eljárás során a harmadik, igen fontos irat-fajta a *jegyzőkönyv*. A jegyzőkönyvre, akár csak a korábbi írott szövegfajtákra is, gyakorta használjuk az „akta” szót, amely jól jelzi ezeknek a szövegeknek a funkcióját. Felismerjük benne az „aktus” és „akció” szót, amely latin eredetű, s valaminek a megtételére utal. Ebből származik az „acta est” = „megtételt” kifejezés. Az akta

tehát azt rögzíti, azt dokumentálja, hogy valami – *hivatalosan, jogilag relevánsan – lezajlott, megtörtént, megtétt.* Egy tanút kihallgattak, s rögzítik a szavait; egy helyszínt megtekintettek, s rögzítik, mit találtak; egy szembesítés lezajlott, s rögzítik annak eredményét; stb. Mindezt azért, hogy a történetek hivatalosan rögzítve legyenek, megalapozva a későbbi döntést. A rögzítés módja – az akta tartalma – hagyományosan a jegyzőkönyv, illetve a jegyzőkönyvek együttese.

Valamely tény vagy esemény rögzítésének legpontosabb és a jövőre nézve legtökéletesebb módja persze a képfelvétel készítése, ami a verbális és nem verbális kommunikációt teljes egészében meg tudja örökíteni és bármikor a maga teljességében felidézhetővé teszi. Ennél korlátozottabb rögzítést tesz lehetővé a hangfelvétel, ami a verbális események rögzítésére alkalmas ugyan, de számos nem verbális jelzés elvész. A legkevésbé pontos módja a tények, események rögzítésének (például egy megbeszélésen) a jegyzőkönyv készítése, ami csak korlátozott módon örökíti meg a történeteket.

A jogi eljárásokban mindhárom módszerrel találkozhatunk, de azok számos tekintetben eltérnek a hétköznapi helyzetektől. Az egyik ilyen különbség, hogy a jogban az elbírálás alá vont esetek tényeihez a döntést hozó személy nem fér hozzá közvetlenül, ezért a bizonyítási eljárás során mások múltbeli eseményekre vonatkozó elbeszélése alapján kell azokat a bírónak rekonstruálnia és ítéletet hoznia. Külön kell továbbá választani azt az esetet, amikor maguk az elbírálás alá eső eseményekről készült kép- vagy hangfelvétel (például amikor egy bankrablásról a biztonsági kamera készít felvételt), vagy amikor a múltbeli eseményeket felidéző elbeszélést, tehát a vallomástételt, esetleg szembesítést rögzítik kép- vagy hangfelvevő eszközzel, illetve készítenek arról jegyzőkönyvet. Ezen jegyzőkönyvek tovább differenciálhatók annak függvényében, hogy az elhangzott diskurzust szó szerint vagy csak összefoglaló jelleggel rögzíti. Előbbire lehet példa az országgyűlés ülésein készített jegyzőkönyv, míg az utóbbira – és ez a gyakoribb – a jogi eljárásokban zajló eljárási cselekményekről rögzített jegyzőkönyvek. Az eljárási törvények ugyanis csak szűk körben adnak lehetőséget a szó szerinti jegyzőkönyvezésre (például ha valamely kifejezés vagy kijelentés pontos szövege jelentős, illetve ha valamelyik fél ezt kéri), továbbá – ugyancsak kivételesen – kép- vagy hangfelvétel is készíthető az eljárási cselekményekről, de ezek tartalmát később ugyancsak jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A különféle eljárási cselekményeken (pl. kihallgatás, szemle, helyszíni kihallgatás, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás stb.) készített jegyzőkönyvek a következő célokat szolgálják:

1. Elsődleges céljuk és funkciójuk a tények, események rögzítése, de ez a rögzítés csak részleges: ennek vannak praktikus okai, nevezetesen, hogy szükségtelen is lenne minden szóbeli megnyilatkozást részletesen jegyzőkönyvbe foglalni, mert nem lehetne átlátni és kezelni a túl sok információt. Ezért csak a jogilag releváns tények kerülnek rögzítésre, tehát azok, amelyek az adott ügy eldöntése szempontjából fontosak (például egy közlekedési balesetnél a balesetet okozó gépjármű színe nem releváns a kártérítési kötelezettség szempontjából, de releváns lehet abban az esetben, ha elhagyja a helyszínt és meg kell találni a járművet). A jegyzőkönyvet hajlamosak vagyunk „tükrözés”-nek tekinteni, holott – részben részlegessége okán – nem tudja teljes egészében visszaadni a történeteket vagy elhangzottakat.
2. A jegyzőkönyv igazolási eszközként szolgál, és végső célja, hogy az ítélethozatalhoz segítséget nyújtson. A jogi eljárásokban készülő jegyzőkönyvek egyik sajátossága, hogy azok mindvégig tekintettel vannak egy „célszöveg”-re: ez a törvényi szabályozás (törvényi tényállás), amire majd az ítéletnek is támaszkodnia, alapulnia kell. Ezért már az első rendőrségi jegyzőkönyvnek is szem előtt kell tartania a törvény szóhasználatát, szófordulatait, szövegezését. Ez egy újabb oka annak, hogy a jegyzőkönyv nem tekinthető az események „tükrözés”-ének, hiszen nem csak az a fontos, hogy mi hangzik el, hanem az is, hogy az elmondottak hogyan viszonyulnak a törvényi tényálláshoz. A történet ugyanis két szálon fut: a laikus vallomása arról szól, hogy „Mi történt?”, míg a törvényi tényállás arról, hogy „Mit mond erre a jog?”, és a jegyzőkönyvnek ezt a két szálát kell összekötnie.
3. A jegyzőkönyvnek nem csupán az elhangzó információkat, hanem az eljárási szabályok megtartását, azaz a törvényben meghatározott előírások, garanciák érvényesülését is rögzítenie kell. Ki kell derülnie például annak, hogy a tanút, gyanúsítottat, vádlottat tájékoztatták-e a jogairól, a figyelmeztetéseket közölték-e vele, ezeket megértette-e, stb. A jegyzőkönyv-minták ezeket a mondatokat, bekezdéseket előre tartalmazzák, így biztosítható, hogy véletlenül se maradjanak el a törvény által

előírt kötelező elemek, ellenkező esetben ugyanis a jegyzőkönyv (pontosabban az a bizonyíték, amit rögzít) nem használható fel bizonyítási eszközként az eljárásban.

2.3. Az eljárást lezáró dokumentumok

A hatóság, bíróság az eljárás lezárásáról mindig határozattal dönt. A közigazgatási eljárásban ennek nincsen külön elnevezése, „határozatnak” hívjuk. A bírósági eljárásban az ügy érdemében döntő határozati formát „ítéletnek”, míg az egyéb módon az eljárást befejező határozatot „ügydöntő végzésnek” szokták nevezni.

A közigazgatási határozatok mai tartalmát a Ket. 72. §-a állapítja meg:

Az alakszerű teljes határozat részei:

1. A határozat fejléce, azonosító része tartalmazza a hatósági jogviszonyban résztvevők és a hatósági ügy legfontosabb adatait:

a) az eljáró hatóság megnevezését, az ügy számát és ügyintézőjének nevét,

b) a jogosult vagy kötelezett ügyfél nevét és lakcímét vagy székhelyét, továbbá az ügyfél által a kérelemben megadott, személyazonosítására szolgáló adatot, lakó- vagy tartózkodási helyét, illetve az ügyfél megnevezését, székhelyét vagy telephelyét.

c) az ügy tárgyának megjelölését,

2. A rendelkező rész lényegében a döntést és az ahhoz kapcsolódó tartalmi elemeket foglalja magában.

2.1. Döntés: Az ügy érdemében hozott döntés. A határozatok a rendelkező részben foglaltak értelmében lehetnek jogot biztosító, köteleességet megállapító, jogvitát eldöntő, szankciót megállapító határozatok, továbbá az ügyfél kérelmének helyt adó és az ügyfél kérelmét elutasító határozatok.

Szakhatóság megnevezése és állásfoglalása

2.2. Jogorvoslati tájékoztatás

Tartalmazza a fellebbezés/keresetindítás lehetőségét, mely szervnél, milyen határidőn belül, stb.

2.3. Eljárási költségek

2.4. Végrehajtás/teljesítés: ha a döntés kötelezést tartalmaz, közölni kell a kötelezettség teljesítésének határnapját vagy határidejét is.

3. Indokolás:

3.1. Ténybeli indokolás: a megállapított tényállás leírása, a felhasznált és a mellőzött bizonyítékok és egyéb körülmények felsorolása

3.2. Jogi indokolás: a döntéshez felhasznált jogszabályok megjelölése, a hatóság hatáskörét és illetékességét megállapító jogszabályokra is utalni kell.

4. Záró, hitelesítő rész:

A döntéshozatal helye és ideje, a hatáskör gyakorlójának neve, hivatali beosztása, valamint a döntés kiadmányozójának a neve, hivatali beosztása, ha az nem azonos a hatáskör gyakorlójával, a döntés kiadmányozójának aláírása és a hatóság bélyegzőlenyomata. (A kiadmányozó a hatósági szerv vezetője által a végleges határozat kiadására feljogosított személy.)

A bírósági tevékenység körében alkalmazott határozat gyűjtőfogalom, melybe polgári ügyekben beletartozik:

- az ítélet
- a bírósági meghagyás
- a fizetési meghagyás
- a végzés

Pp. 212. § (1) A bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült minden más kérdésben – ideértve a per megszüntetését is – végzéssel határoz.

Az ítélet szerkezete:

1. Fejrész:

- a bíróság megnevezése és az ügyszám, melyből kiderül az eljáró bírói tanács, az ügyszak betűjele, a bírósági lajstrom nyilvántartási száma, az eljárás indulásának évszáma
- a per szereplőire vonatkozó rész, szerepel benne a felek, képviselőiknek neve, lakhelye, perbeli állása
- a per tárgya, vagyis az a jogviszony, amelyre a döntés vonatkozik
- a határozat megnevezése: ítélet

2. Rendelkező rész:

a) Kötelező tartalmi elemek, melyeket az ítélet nem mellőzhet:

- Döntés a perbe vitt alanyi jogról, vagyis a bíróság a keresetet elutasítja vagy annak helyt ad, illetve részben helyt ad. Ha a keresetnek a bíróság helyt ad, akkor vagy marasztal, vagy megállapít, vagy jogot alapít.
- Döntés a viszontkeresetről, vagyis az alperes által a felperessel szemben támasztott alanyi jogról.
- Perköltség viseléséről szóló rendelkezés.
- Fellebbezési záradék, a felek hol, milyen határidőn belül nyújthatnak be fellebbezést.

b) Eshetőleges tartalmi elemek, melyeket a bíróság hivatalból vagy kérelemre az adott jogviszonytól, a perbe vitt alanyi jogtól függően foglal a határozatba.

3. Indokolás:

A bíró az indokolásban ad számot az ok-okozati összefüggésekről, itt jut el a tényektől a jogkövetkezményekig. A rendelkező rész egyszerű megfogalmazásával szemben az indokolás egy „irodalmi mű”, melyben a bíró szakmai tudása, műveltsége is tükröződik:

- Releváns tények, körülmények felsorolása, a történeti tényállás megállapítása.
- Bizonyítékok megjelölése, mérlegelése.
- Utalás azokra a tényekre, melyeket nem sikerült bizonyítani.
- Alkalmazott jogszabályok megjelölése.

A törvény által megállapított esetekben, pl. ha az ügy megítélése egyszerű, rövidített indokolás is elegendő, a tényállás ismertetése mellett az alkalmazott jogszabályokra való utalással.

4. Az ítélet záró része:

Aláírás, dátum.

Az eljárás során hozott végzésekre is ezek a szabályok irányadók bizonyos, az egyszerűsítést szolgáló eltérésekkel.

A büntetőeljárás több szakaszból áll, ezért a büntetőügyekben előforduló határozatok a szerint is csoportosíthatók, hogy az eljárás melyik szakaszában hozták meg:

- nyomozati szakban: határozat
- ügyészi szakban: határozat, vádirat
- bírói szakban: ítélet, végzés

A bíróság által hozott határozatokra vonatkozó előírásokat a Be. tartalmazza.

Be. 257. § (1) A bíróság e törvényben meghatározott esetekben ítélettel, egyébként végzéssel határoz. A bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell; a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.

(3) A határozat – ha e törvény másképp nem rendelkezik – bevezető részből, rendelkező részből, indokolásból és keltezésből áll.

A büntetőügyekben hozott ítélet bevezető része, a polgári ítéletnél felsoroltakon túl tartalmazza a tárgyalás (valamennyi) napjának megjelölését, a határozathozatal helyét és idejét, a bírósági eljárás formáját, s azt, hogy az eljárás nyilvános volt-e.

A rendelkező részben legfontosabb a vádlott bűnösségéről való döntés, azaz az ítéletnek tartalmaznia kell a vádlott bűnösnek kimondását, illetve a vád alóli felmentését, vagy azt, hogy a bíróság az eljárást megszünteti. Ha az ítélet a vádlott bűnösségét állapítja meg, az ítélet rendelkező részének tartalmaznia kell a cselekmény büntető törvénykönyv szerinti minősítését és az ennek alapján megállapított

jogkövetkezményt, azaz a kiszabott büntetést, intézkedést, vagy a büntetés kiszabásának mellőzését. A rendelkező rész tartalmazza a vádlott előzetes fogva tartására vonatkozó adatokat is.

Az indokolással szemben támasztott követelmények a polgári ítéletnél tárgyalattal megegyeznek, de tartalmaznia kell a vádra történő utalást, a vádirat szerinti jogi minősítést, szükség esetén a vádirati tényállás lényegének ismertetését, valamint a vádlott személyi körülményeire vonatkozóan megállapított tényeket, a vádlott korábbi büntetéseire vonatkozó adatokat. A törvény által megállapított esetekben rövidített indokolás is írható, pl. ha egyik fél sem fellebbezett. A pervezető végzéseket indokolni sem kell.

Ellenőrző kérdések

1. Milyen eljárást kezdő dokumentumokat ismer, amelyet a felek hoznak létre? Mi ezeknek a neve az egyes eljárásokban?
2. Mi a keresetlevél minimális tartalma?
3. Milyen formai kritériumai vannak a feljelentésnek?
4. Melyek a közigazgatási eljárásban használt kérelem kellékei?
5. Mondjon legalább négyféle dokumentum típust, amelyet az eljárás során a felek készítenek, nyújtanak be! Magyarázza meg az elnevezések közötti különbségeket!
6. Milyen eljárások indulhatnak az állami szervek kezdeményezésére, és hogyan hívjuk ezeket az aktusokat?
7. Mi a büntetőeljárás központi dokumentuma, amellyel a bírósági szakasz elindul, és melyek ennek a tartalmi kellékei?
8. Milyen dokumentumok keletkeznek az eljárás során, amelyeket az állami szervek bocsátanak ki? Mi a két fő típus?
9. Mi a megkeresés?
10. Mi az ítélet és a végzés közötti különbség?
11. Melyek a jegyzőkönyv jellegzetességei, mire szolgál a jegyzőkönyv?
12. Milyen eljárást lezáró dokumentumfajtákat ismer?
13. Ismertesse a polgári ítélet főbb részeit!
14. Ismertesse a büntető ítélet főbb részeit!
15. Ismertesse a közigazgatási határozat főbb részeit!

9. fejezet

Működési szövegek III. A jogkövetés szövegei

(Zódi Zsolt)

A jog működése során keletkező jogi szövegek harmadik nagy csoportját azok a jogi szövegek alkotják, amelyek az államon, a jogalkotás és a jogalkalmazás terepén kívül születnek. Ezeket nevezzük jogkövetési szövegeknek.

Mint azt a Bevezetés az állam- és jogtudományokba című tárgyból tanultuk, a jog érvényesülésének alapvetően két útja van: a jogkövetés és a jogalkalmazás. Míg az utóbbi esetén valamilyen állami szerv alkalmazza vagy egyenesen kényszeríti ki a jogot – akár az állampolgár kérésére, kezdeményezésére, akár a saját elhatározásából –, addig az előbbi esetén a jog szabályai az állam közbejötté nélkül, önkéntesen érvényesülnek.

Korábban a jogkövetés három fajtáját különítettük el: 1. a tudattalan jogkövetést, 2. a tudatos jogkövetést és az 3. instrumentális jogkövetést. Utóbbi esetben a jogot „eszközként” használjuk. Akár azért, mert a) a kívánt célt lehetetlen másképp elérni (pl. egy ingatlant csak szabályos írott ingatlanadásvételi szerződéssel lehet eladni, vagy inkább a másik oldalról nézve: a tulajdonjogát megszerzeni); b) a jog szabályainak „használata” célszerűbb vagy biztonságosabb (ez a helyzet akkor, amikor egy kölcsönszerződést írásba foglalunk, jóllehet a kölcsönszerződés esetén egyébként nem kötelező az írásos forma).

A jogkövetés legnagyobb része természetesen tudattalanul vagy tudatosan, *de szövegek közbejötté nélkül zajlik le*. Minden különösebb hókuszpókusznál követjük a Btk. szabályait és nem követünk el bűncselekményeket. Beülünk az autóba és szinte gépiesen betartjuk az 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendeletet, amely a közúti közlekedés szabályairól szól, és közismert nevén KRESZ-ként emlegetik. Bemegyünk a boltba és veszünk egy kiló kenyeret. Nem szólunk senkihez, csak elveszünk a pultról a kenyeret, majd a pénztárnál kifizetjük. Ezt nevezi a jog „ráutaló magatartásnak”. És ezzel pontosan követtük a Ptk. 6:4. § (2) és (3) bekezdéseit, és a XXXII. fejezetét, nagyjából a 6:215. §-tól a 6:220. §-ig.

Minket azonban itt egy másik eset érdekel: amikor szövegeket *kifejezetten azzal a céllal hozunk létre*, hogy azzal a) vagy joghatást váltsunk ki, b) a későbbiekben könnyebben bizonyíthassuk egy esemény megtörténtét, vagy épp meg nem történtét. A továbbiakban tehát a jogkövetés ilyen, szövegek előállításán keresztül megvalósuló instrumentális változatával foglalkozunk.

1. Szóbeli és írásbeli szövegek

Az első kézenfekvő felosztásával a jogkövetési szövegeknek már fentebb találkoztunk. A jogkövetés során különösen gyakran előfordul, hogy egyes szövegek szóban hangzanak el. (Most a ráutaló magatartástól, mint lehetőségtől eltekintünk, de megjegyezzük, hogy pl. jogvita esetén a ráutaló magatartás is szöveggé kerül a bíróság elé, pl. egy tanúvallomás formájában, amikor a tanú arról nyilatkozik, hogy mit tett és hogyan az, aki a magatartást tanúsította.)

A *legtöbb* szöveg a jogban szóbeli formában is érvényes, hiszen a jog régóta vallja azt a római jogban meggyökeresedett elvet, hogy a szerződést a konszenzus, a felek egybevágyó akarata, és nem a formások hozzák létre. Ilyenkor is célszerű azonban a nyilatkozatokat írásba foglalni, hiszen ez később megkönnyíti annak bizonyítását, hogy az adott nyilatkozatnak mi volt a tartalma. Ráadásul gyakran előfordul az is, hogy bár a szerződés vagy a nyilatkozat szóbeli formában is érvényes, a hatósági regisztrációt már nem tudjuk a szóbeli nyilatkozat alapján elvégezni. Ez az eset pl. akkor, amikor egy gépjárművet vásárolunk. Mivel a gépjármű ingóság, a polgári jog szabályai szerint a szóban megkö-

tött adásvételi szerződés érvényes lesz. Ugyanakkor a gépjárművek hatósági nyilvántartásába az állam nem fogja tudni átvezetni az új tulajdonost csak akkor, ha ezt írásos formában is rögzítik. Ettől függetlenül azonban a gépjármű tulajdonjoga a szóbeli szerződés nyomán azonnal átszáll az új tulajdonosra. Az írás ez esetben nem létrehozza a tulajdon-átszállást, csak kimondja, deklarálja.

Ettől az esettől meg kell különböztetnünk azt az esetet, amikor a jog írásbeli formát ír elő bizonyos nyilatkozatok megtételéhez. Ilyen eset pl. az ingatlanok adásvétele, amelyhez mindenképpen írásbeli forma szükséges, az írásos forma hozza létre, konstituálja a joghatást. Az írásbeli alakhoz kötött nyilatkozatokról a Polgári törvénykönyv az alábbiakat írja:

6:7. § [Írásbeli alakhoz kötött jognyilatkozat]

(1) Ha a jognyilatkozatot írásban kell megtenni, az akkor érvényes, ha legalább a lényeges tartalmát írásba foglalták.

(2) Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a jognyilatkozat akkor minősül írásba foglaltnak, ha jognyilatkozatát a nyilatkozó fél aláírta.

(3) Írásba foglaltnak kell tekinteni a jognyilatkozatot akkor is, ha annak közlésére a jognyilatkozatban foglalt tartalom változatlan visszaidézésére, a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas formában kerül sor.

2. A nyilatkozat és a jogügylet

Ahogy a jogalkalmazási szövegeknél láthattuk, az eljárás résztvevő oldaláról a szövegek mögött általában *nyilatkozatok* állnak. A jogban a nyilatkozat a gondolat külső, nyelvi megjelenési formája.

Ahogy a jogszabályoknak a *jogtétel* és ennek nyelvi kifejeződése a *jogszabály-hely* az alapeleme, úgy a jogkövetési szövegeknek a nyilatkozat az elemi építőköve.

A nyilatkozat tartalma szerint kétféle lehet: vagy valamilyen (jogilag releváns) tény megállapítása, azaz *ténymegállapító*, vagy egy személy akaratának, szándékának kifejeződése, azaz *akaratkifejező*. Ha pl. egy végrendeletben a végrendelező arról nyilatkozik, hogy „szellemi képességei birtokában” azaz végrendelezésre képes állapotban van, ez egy tény-nyilatkozat. Amikor pedig azt írja, hogy „a kínai vázát a kisunokám örökölje”, akkor akarati nyilatkozatról beszélhetünk. Ha egy adásvételi szerződésben az eladó kijelenti, hogy „az ingatlan alapterülete 55 m²”, akkor ez tény-nyilatkozat, amikor pedig a vevő úgy nyilatkozik, hogy „az ingatlant megveszi”, vagy „10 millió forint vételárat X dátumig megfizet”, akkor ez akarati nyilatkozat.

A mindennapi élet során az a tipikus, hogy *egy jogügyletben*, amely rendszerint egy jogi szövegként mutatkozik meg a külvilágban, nem egy, hanem több, sőt sokszor több tucatnyi nyilatkozat szerepel. Ezért a mindennapi élet jogkövetési szövegei nem mások, mint nyilatkozatok „füzérei”.

A nyilatkozat ebben az elemi formájában *mindig egyoldalú* tény- vagy akaratkijelentés, de elképzelhető, sőt igen gyakori, hogy egy jogügyletben (egy jogi szövegben) két vagy több személy tesz *egy-másra is tekintettel* jognyilatkozatokat. Ezért a jogügyleteket egy- és többoldalú jogügyletekre szokták felosztani. Az egyoldalú jogügyletekben a tény- és akarati nyilatkozatokat a nyilatkozatok tevője más személyekre tekintet nélkül teszi meg. Ilyen egyoldalú jogügylet például egy meghatalmazás vagy egy végrendelet.

6:15. § [Meghatalmazás]

(1) A meghatalmazás képviseleti jogot létesítő egyoldalú jognyilatkozat. A meghatalmazást a képviselőhöz, az érdekelt hatósághoz, bírósághoz vagy ahhoz a személyhez kell intézni, akihez a meghatalmazás alapján a képviselő jognyilatkozatot jogosult tenni.

A többoldalú jogügyletekben, melyeknek alaptípusa a *szerződés*, két vagy több személy tesz kölcsönösen, egymásra is tekintettel tény- és akarati nyilatkozatokat, és ezek egyik speciális változatát, *ígéretet*. Az ígéret valakinek a saját jövőbeli akaratára vonatkozó kijelentés egy másik személy részére.

Ha a jogkövetési szövegek, azaz a jogügyletek, a szerződések jogalanyok nyilatkozatainak kusza szövevényei, és ezek a nyilatkozatok vonatkozhatnak tényekre, vagy lehetnek akaratkijelentések, akkor könnyen belátható, hogy egyfelől a tények és a nyilatkozatok, másfelől az akarat és a nyilatkozatok között *elképzelhető, hogy nincsen összhang*. A jogkövetési szövegekkel kapcsolatos egyik legfontosabb kérdés az, hogy a nyilatkozatot tevő akarat, a tények, és a nyilatkozat nyelvi megjelenése egymással összhangban legyenek. Ha ez az összhang megbomlik, szabályok kellene, amelyek révén a jognyilatkozatokat értelmezni lehet. A jog ezeken a problémákon az alábbi módon segít:

1. Egyrészt formalizálja a nyilatkozatokat, azaz bizonyos, a társadalom számára kiemelkedően fontos esetekben ezeket írásbeli, vagy pontosan meghatározott más formai kritériumokhoz, (pl. nyomtatványon történő rögzítéshez) köti,
2. másrészt kétség esetén, azaz ha a nyilatkozat és a) az alapul fekvő *tény*, vagy b) a forrásául szolgáló *akarat*, vagy *ígéret* konfliktusba kerülnek egymással, megpróbálja ezeket a konfliktusokat feloldani. Lássunk példát most mindkét esetkörre.

A 2. a) esetben közönségesen azt szoktuk mondani, hogy az illető „*hazudik*”. Persze ez nem ilyen egyszerű. Ha úgy tudom, hogy egy adott tárgy értéke X forint, és erről jóhiszeműen azt nyilatkozom, hogy X forint, majd kiderül, hogy a tárgy értéke csak $\frac{1}{2}$ X forint volt, akkor nem hazudtam, csak hamis tudomásom volt a tényekről. Emiatt különböztet a jog a „*jóhiszeműség*” és a „*rosszhiszeműség*” között. A tény-nyilatkozatok tehát nemcsak valóságos és valótlanok lehetnek, hanem legtöbbször vizsgálni kell azt is (amennyiben valótlanok), hogy ennek a nyilatkozó tudatában volt-e vagy sem. Ha tudatában volt, rosszhiszeműnek, míg ha nem, jóhiszeműnek nevezzük.

Az akarati nyilatkozatok esetén nem a valóság és a nyilatkozat viszonyát vizsgálja a jog, hanem az akarat és annak szóbeli kifejezése közötti összhangot.

6:8. § [A jognyilatkozat értelmezése]

(1) A jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.

(2) A nem címzett jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kell.

(3) Jogról lemondani vagy abból engedni kifejezett jognyilatkozattal lehet. Ha valaki jogáról lemond vagy abból enged, jognyilatkozatát nem lehet kiterjesztően értelmezni.

Ha az összhang, a harmónia nem teremthető meg, akkor a jog „*akarathibáról*” beszél. (Jóllehet valójában ez nem az akarat hibája, hanem vagy a valóság és a nyilatkozat közötti meg nem felelés, vagy az akarat és a nyilatkozat közötti meg nem felelés: azaz nyilatkozat- és nem akarathiba.)

A szerződési akarat hibája

6:90. § [Tévedés]

(1) Aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette. Lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést.

(2) Ha a felek a szerződéskötéskor lényeges kérdésben ugyanabban a téves feltevésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.

(3) Nem támadhatja meg a szerződést az, aki a tévedését felismerhette vagy a tévedés kockázatát vállalta.

6:91. § [Megtévesztés és jogellenes fenyegetés]

(1) Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.

(2) Akit a másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.

(3) Az (1) és a (2) bekezdésben foglalt szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy jogellenes fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett.

3. A szerződés

Bár fentebb láthattuk, hogy a nyilatkozatokból, mint elemi építőkövekből sokféle jogi szöveg hozható létre, ezek között a *szerződés* messze a legfontosabb. A szerződésben tehát kettő vagy több személy egymásra tekintettel tesz nyilatkozatokat, ígéreteket. A szerződés jogviszonyt hoz létre a felek között, ezért a szerződések írásakor és elemzésekor is hasznos a jogviszonyoknak a Bevezetés az állam és jogtudományokba című tárgyból már tanult három elemét szem előtt tartani.

A szerződés *alanyai* nem mások, mint a szerződést kötő felek, és mindazok, akikre a szerződés bármilyen rendelkezést tartalmaz. Ezért a szerződés alanyait mindig pontosan meg kell jelölni, és mindazoknak, akikre vonatkozóan a szerződés rendelkezést tartalmaz, erről a rendelkezésről legalább tudniuk kell, illetve, ha a szerződés rájuk nézve kötelezettségeket állapít meg, akkor erről a kötelezettség-vállalásról nekik is jognyilatkozatot kell tenniük.

A szerződés *tárgya* elsődlegesen mindig az az emberi cselekedet, amelyet a szerződő fél a szerződésben megígér megtenni, vagy amelytől megígéri, hogy tartózkodni fog. Ez szinte bármi lehet, egy ingatlan átadásától egy titok megőrzéséig. Bár a szerződés „igazi” tárgya mindig emberi magatartás, a gyakorlatban mégis sokszor emlegetik a szerződés közvetett tárgyaként azt a fizikai dolgot, amely a szerződésben „főszerepet” játszik. Ilyen lehet egy ingóság, egy ingatlan, egy pénzösszeg, stb. Ennek csak annyi jelentősége van, hogy – bár dogmatikai szempontból valóban mindig az emberi cselekedetek a szerződés tárgyai – a fizikai dolog minél pontosabb körbeírása, jellemzése, és róla minél pontosabb tény-nyilatkozatok megadása mégis igen gyakran nagyon fontos.

A szerződés *tartalmát* a felek jogai és kötelezettségei jelentik. A legtöbb szerződésben megkülönböztethetünk fő- és mellékkötelezettséget. A főkötelezettség az a kötelezettség, amely a szerződés lényegét jelenti: amely nélkül a szerződés nem lenne az, ami. Mellékkötelezettségek pedig általában a főkötelezettség teljesítését segítik, könnyítik, vagy az ahhoz szükséges feltételeket hozzák létre. A jogok és a kötelezettségek egy szerződésen belül mindig rendszert alkotnak: ami az egyik fél számára jogosultság, az a másik fél számára mindig kötelezettség, és fordítva.

A szerződés-írás során rengeteg dologra kell figyelniük, és ezeket a szempontokat a jogi tanulmányaink során fogjuk majd elsajátítani. Itt csak néhány olyan tényezőre hívjuk fel a figyelmet, amelyek a szerződések nyelvi megformálásával vannak kapcsolatban.

1. Az első és legfontosabb az, hogy a szerződésnek érthetőnek és világosnak kell lennie. Ki kell belőle tűnnie, hogy a szerződésben részes felek mit, mikor és hogyan fognak pontosan tenni. Ennek megfogalmazásakor az egyszerűsége, a rövid, érthető mondatokra, és a lehető legkevesebb jogi terminus technikus használatára kell törekedni. A szerződés a felek nyilatkozatainak füzére, így annak, hogy pontosan ki mit vállal benne, egyértelműen ki kell tűnnie belőle. Bonyolultabb folyamatok leírásakor érdemes arra törekedni, hogy a szerződés tartalmazza egyértelműen a folyamat leírását,

ha lehetséges, minél több pontos dátummal, teljesítési részlettel. Ha a szerződés valamelyik fél számára homályos, nem egyértelmű rendelkezést tartalmaz, az később okot adhat arra, hogy ezt a részt „akarathibásnak” minősítse az érintett fél.

2. Bár úgy tűnik, hogy a szerződés *tárgya és a szerződés tartalma* két külön világ, ez nincsen így. Nyelviileg, ami a szerződés tárgyaként megfogalmazható, az szerződési tartalomként is leírható. Az „eladó-ig átadja az ingatlant”, megfogalmazható úgy is, hogy „az eladó köteles az ingatlant-ig átadni”. Sőt, mivel az egyes kötelezettségek megfogalmazhatók a másik fél jogosultságaiaként is, ez megfogalmazható úgy is, hogy „vevő jogosult az ingatlant-ig birtokba venni”. Az, hogy mit milyen formában fogalmazunk meg, gyakran megszokás kérdése. Az az általános tapasztalat, és az a jótanács adható a szerződések megfogalmazásakor, hogy bonyolultabb cselekvés-sorokat és folyamatokat (amelyek általában a szerződés főkötelezettségei), érdemes a szerződés *tárgyaként* megfogalmazni. („Az eladó-ig kiűrti az ingatlant.” „A felek az átadás-átvételkor közösen jegyzőkönyvet vesznek fel a mérőóra állásokról.”, „A vevő-ig átadja a vételárát” stb.) A szerződési mellékkötelezettségeket pedig érdemes a szerződés tartalmaként, jogok és kötelezettségek formájában rögzíteni. A kötelezettségként való rögzítés pedig mindig „erősebb” nyelvi forma, mint a jogként való rögzítés. („A felek kölcsönösen kötelesek egymást tájékoztatni minden olyan körülményről, amely a szerződés teljesítését megghiúsíthatja.”)
3. A szerződésekben nem kell kötelező formát („deontikus mondatokat”, „kell” „köteles” megfogalmazásokat) alkalmazni, mert egy szerződésben a kijelentő mondatoknak is deontikus jellegük van. („Eladó eladja, vevő megveszi.”) Ez egyébként nemcsak a szerződésekre, hanem a jogszabályokra is jellemző: a legtöbb jogszabályunk kijelentő formában van megfogalmazva, mégis kötelezettségeket tartalmaz.
4. A szerződések joga a legtöbb ponton diszpozitív. Ez két dolgot is jelent. Azt gyakran emlegetik, hogy ez azt jelenti, hogy a felek a Ptk. szinte minden szabályától eltérhetnek. De azt ritkábban említik meg, hogy amennyiben azonban ezt nem teszik meg, valamiről nem rendelkeznek (és ez a valami nem a szerződés olyan lényeges eleme, amely nélkül nincsen megegyezés, pl. a vételár), akkor a diszpozitív szabályok láthatatlan módon a szerződés részévé válnak. Elsősorban ezért kell bonyolultabb szerződés esetén jogász segítségét igénybe venni, hiszen ő tudja, hogy mely rendelkezéseknél jelenthet ez kockázatokat.
5. A szerződések „egyedi jogi normák”. Ezért minden felesleges sallangot, és főképp általános megfogalmazást kerülni kell bennük. (pl. az efféléket, mint hogy „A szerződő felek *mindent megtesznek* annak érdekében...”)
6. Végül a szerződési sablonokról, iratmintákról kell ejteni néhány szót. Az iratminták és sablonok nagyon hasznos segítői tudnak lenni a jogász munkájának. Azonban minden eset, és így minden szerződéskötési helyzet is más és más. Tökéletesen az ügyünkre illő iratminta nincsen. Az iratminták egyrészt gyakran tartalmaznak egy sor olyan felesleges rendelkezést, amelyre nincsen szükség, és szinte bizonyosan nincsen bennük minden olyan elem, amelyre az adott esetben szükség van. Másrészt minden iratminta egy meghatározott jogszabályi állapotot tükröz. Az iratmintákat éppen ugyanúgy kell „hatályosítani”, mint a jogszabályokat.

Ellenőrző kérdések

1. Milyen fajtái vannak a jogkövetésnek? Ezek közül melyikhez kapcsolódnak a jogkövetési szövegek?
2. Mi a szóbeli és az írásbeli forma viszonya egymáshoz? Mi az írásbeliség jelentősége?
3. Mi a nyilatkozat? Mi a jogügylet? Mi a kettő viszonya egymáshoz?
4. Milyen nyilatkozat-típusokat ismerünk? Milyen hibában szenvedhetnek ezek a különböző típusú jognyilatkozatok?
5. Mondjon példákat arra, hogy egy azonos tartalmú nyilatkozatot háromféle formában is megfogalmazhatunk!
6. Mondjon néhány jótanácsot arra vonatkozóan, hogy mire vigyázzunk az iratminták felhasználása esetén!

10. fejezet

Magyarázó szövegek

(Zódi Zsolt)

A jogi magyarázó szövegeknek már sem általános, sem egyedi kötelező erejük nincsen. Közös jellegzetességük, hogy a jogforrásokra vagy a jog működési szövegeire kívülről reflektálnak. A magyarázó szövegeknek három fajtáját különíthetjük el: a gyakorlati, a tudományos és a laikusoknak szóló jogmagyarázó szövegeket.

1. A gyakorlati jogmagyarázó szövegek – a kommentár

A gyakorlati jogmagyarázó szövegek elsősorban a gyakorló jogászoknak szóló, az ő munkájuk segítésének céljával íródott szövegek. Bár többféle változatuk is ismert, ezek közül kétségtelenül a *kommentár* a legfontosabb. Gyakorló jogásként a kommentár lesz az a műfaj, amivel a leggyakrabban fogunk találkozni.

1.1. Mi is a kommentár, és milyen gyakorlati igényt elégít ki?

Mindennapi életünkben ismerősen cseng a hozzánk angolból, az angolba a latinból átvett „comment” szó; a leggyakrabban mostanában akkor találkozunk vele, amikor a Facebook-on egy poszthoz „kommentet” fűzünk, vagy egy cikkhez az interneten megjegyzést, véleményt írunk. Mindez jól jelzi, hogy miről is van szó. A kommentár alatt valamely meghatározott szöveghez fűzött megjegyzéseket értjük; a kommentár eszerint „metaszöveg”: szövegre vonatkozó szöveg; vagy „hipertext”: egy szöveg fölötti (vagy alatti) szöveg.

Nemcsak az interneten, hanem a hétköznapi életben is gyakran használjuk; amikor azt mondjuk arról, amit másvalaki mondott, hogy „El kell osztani a szavait kettővel.”, vagy „Ha azt mondja, hogy nem, azt úgy kell érteni, hogy nem.”, vagy „Ha azt mondja, hogy nem, azt úgy kell érteni, hogy talán.” stb. Minket természetesen azonban a „kommentár” mint jogi-jogtudományi terminus technicus, szak kifejezés érdekel.

A jogalkalmazás során a jogszabályok általános, absztrakt szövegét, a törvényi tényállást összegezzük, összevesszük a konkrét, a valóságban lejátszott történeti tényállással, és a kettő összevetése alapján járunk el: adunk tanácsot, írunk keresetlevelet, vádiratot, beadványt, szerződést. Sok eset van a mindennapi gyakorlatban, amely nem vet fel különösebb problémát. Ránézünk az esetre, és azonnal tudjuk, hogy mi a jogi megoldás, és mit kell tennünk. Azonban igen gyakran előfordul, hogy a helyzet nem ilyen egyszerű. Ilyen esetek például az alábbiak:

- Már az sem egyértelmű, hogy melyik jogi rendelkezést kell alkalmaznunk (pl. milyen bűncselekmény történt, milyen szerződés-típussal állunk szemben).
- A használandó jogi rendelkezés és annak értelmezése is egyértelmű, mi azonban az ott írt jogkövetkezményekkel nem vagyunk elégedettek (pl. a szerződés, amelyet az ügyfelünk kötött, érvénytelen lenne ez alapján, mi azonban azt szeretnénk, ha az érvényes lenne; vagy: szeretnénk, ha az ügyfelünket nem emberölésért, hanem csak halált okozó testi sértésért ítélnék el, stb.).
- Általában minden olyan esetben, amikor egyébként a bírói, döntvényi jog is kialakul. Ezeket az eseteket áttekintettük a 7. fejezetben. Olyan esetekre gondolunk, mint hogy a norma szövege általános, a jogszabályok egyes rendelkezései egymásra tekintettel válnak homályossá, nem egyértelművé joghézag esetén, illetve a társadalmi viszonyok gyors változása esetén.

Abban, hogy a döntvényi jog kialakulását és a kommentárok használatát ugyanazok a problémák mozgatják, nincsen semmi különleges. Mindkét esetben az általános norma és az egyedi és megismételhetetlen jogeset közötti feszültséget kell feloldanunk. Mint majd később látjuk, a kommentár és a döntvényi jog számos módon kapcsolódik egymáshoz – olykor egymásra felelgetve alakítják a joggyakorlatot.

Ezekben az esetekben ahhoz, hogy tovább tudjunk lépni, helyes okiratot tudjunk szerkeszteni, a megbízónk érdekeinek megfelelően tudjunk eljárni, vagy helyes döntést tudjunk hozni, fogódzókra, érvekre, magyarázatokra, ötletekre, javaslatokra van szükségünk. A fogódzók persze megkaphatjuk egy tapasztaltabb kollegától is, de erre a bíróság előtt nem hivatkozhatunk. A kommentárok éppen arra valók, hogy a gyakorlati problémáinkat megoldhassuk a segítségükkel. A kommentárok – mint azt majd később látjuk – nem tudományos szövegek, de felhasználhatják a jogtudomány eredményeit, vagy a külföldi jogi megoldásokat a magyarázathoz. Úgyszintén nem döntvénytárak, de a bírói gyakorlat lényegét, legfontosabb elemeit szinte kötelezően be kell mutassák. És nem jogszabály-gyűjtemények, de összegyűjthetik az alacsonyabb szintű, másodlagos jogforrásokat egy adott problémához. Egy szóval: *a kommentár a jogforrások praktikus magyarázata*. Formája is – melyet hosszú idő alatt nyert el – ezt a funkciót támasztja alá: a kommentár a jogszabályokat mindig jogtételenként (Magyarországon paragrafusonként) magyarázza.

1.2. A kommentár funkciója

Bár a kommentárnak léteznek ókori és középkori előképei, a valódi nagy kommentárok megjelenése a nagy kódexekhez megszületéséhez, és ezen belül is a német polgári törvénykönyvhöz, a Bürgerliches Gesetzbuch-hoz (BGB) köthető. A BGB-hez írt kommentár volt az első, amelynek anyagát a paragrafusok szerint osztották fel. Ez a logika máig tetten érhető a kommentároknál. Másrészt itt érvényesült először az a törekvés, hogy a törvényt szakirodalmi igényességgel, ám tanító, és a gyakorlatot segítő jelleggel dolgozzák fel, magyarázzák. A kommentár így nagyrészt az igazságszolgáltatásban működő jogászok véleményeinek összefoglalása lett. A BGB-kommentárok szerzői ugyanis a törvénykönyv megalkotásában résztvevő személyek, valamint bírák és ügyvédek voltak, akik a gyakorlatban alkalmazták a törvényt. A BGB legrészletesebb kommentárját a titkos tanácsos *Julius von Staudinger* javaslatára már 1898-ban, a törvénykönyv hatálybalépése előtt két évvel elkezdték írni, amit végül 1903-ban, hat kötetben adtak ki. A máig „Staudinger”-nek nevezett BGB-kommentárnak ma 83 kötete van (több mint 58 ezer oldal). Az egyes köteteket a változásoknak megfelelően átdolgozzák. A BGB rövidebb kommentárja *Otto Palandt*-ről kapta a nevét, amely 1938-ban jelent meg először, és 1949 óta évenként átdolgozva kiadják. A *Palandt* féle *Kurzkomentar* a legfőbb segédeszközzé vált a jogászok számára.

A kommentár a kontinentális jogrendszerekben a legfontosabb magyarázó műfaj. Jelenleg Magyarországon legalább száz jogszabályhoz létezik kommentár. A német szakirodalom, ahogy fentebb már láthattuk, különböztet ún. nagykommentár és rövid kommentár között. Előbbi több kötetes, több tízezer oldalas, és az adott jogszabály gyakorlatát, gyakorlati érvényesülését *teljes körűen* bemutató mű, míg az utóbbi, amelyet „kézikommentárnak” (Handkommentar) is hívnak, legfeljebb 2000 oldalas, általában egy kötetben megjelentetett munka.

A kommentár célja *a gyakorló jogász munkájának segítése*. A kommentár annyiban kifejezetten jogászai műfaj, amennyiben feltételezi, hogy egy adott gyakorlati probléma konkrét jogszabály-helyi megjelenését ismerjük. Azaz, csak akkor használható, ha már tudjuk, hogy a problémánk milyen jogszabály-helyekhez kapcsolódik vagy kapcsolódhat. Mégis, a kommentár nem olyan kézikönyv, amilyen egy szakácskönyv, vagy egy „hogyan javítsunk Trabantot” típusú gyakorlati kézikönyv, amely leírja lépésről-lépésre, hogyan kell egy problémát megoldanunk. A kommentár ugyanis csak *segít és orientál* abban, hogy hogyan kell egy konkrét jogesetet a jogforrások segítségével megoldanunk, s a legritkább esetben és csakis véletlenül tartalmazza a problémás jogeset megoldását.

A kommentár elsősorban arra szolgál, hogy jobban megértsük az adott rendelkezés tartalmát, bíróságok előtt hivatkozni rá – elvileg – nem lehet, hiszen nem jogforrás, csak magyarázó szöveg. Mégis, bizonyos jogi kultúrákban (pl. a németben, ahol a „professzori jog” fontos szerepet játszott) igen gyakori, hogy az eljárásokban hivatkoznak a kommentárok álláspontjára. A magyar jogi kultúrában igen ritka a kommentárra hivatkozás, de ez nem jelenti azt, hogy ne lenne nagy jelentősége a joggyakorlat segítésében.

1.3. A kommentárok jellemző tartalmi elemei

A „gyakorlati probléma”, amellyel kapcsolatban a kommentárt érdemes elővenni, igen sokféle lehet. Lehet, hogy pert szeretnénk indítani, lehet, hogy már részesei vagyunk egy pernek és válaszolnunk kell a bíróság felhívására, vagy az ellenérdekű félnek stb. Az is lehet, hogy okiratot szerkesztünk, vagy más szöveget írunk. Ezért a kommentárban található „hasznos gyakorlati” információk is igen sokfélék lehetnek. Ráadásul ez erősen függ a kommentált jogszabály jellegétől is. Általában azonban a következő információkkal találkozhatunk egy jó minőségű kommentárban.

1. A rendelkezés vagy a jogszabály *keletkezéstörténetének* bemutatása. Ezek a fejtegetések a történeti értelmezést segítik. Egy adott rendelkezés vagy a jogszabály egészének keletkezését, a különböző szabályozási megoldások közötti vitákat, esetleg a régebbi jogi megoldást mutatják be. Az is gyakori – pl. a jelenlegi Ptk.-nkban számtalan ilyen rendelkezés van –, hogy leírják, hogyan kerül az adott rendelkezés a korábbi bírói gyakorlatból a jogszabály szövegébe.
2. A rendelkezés *tudományos-dogmatikai* karakterének bemutatása. A kommentárokból gyakran helyet kapnak olyan fejtegetések, amelyek az adott rendelkezésre vonatkozó tudományos elméleteket, háttérrel taglalják (ilyenek pl. egy Btk. kommentárban a büntetési elméleteket, egy Pp. kommentárban az alapelveket bemutató részek, vagy a Ptk. kártérítési részében az okozatossági elméleteket bemutató részek). Ebbe a kategóriába sorolhatjuk azokat a fejtegetéseket is, amelyek egy adott jogintézmény *külföldi megoldásait* taglalják (összehasonlító jogi fejtegetések).
3. A rendelkezés *más rendelkezésekkel való kapcsolatának* bemutatása. A jog rendszerszerű felépítése miatt egy elszigetelt jogszabály-hely szinte bizonyosan nem ad választ egy problémára. (Épp erre utal az, hogy létezik rendszertani értelmezés.) Ezt segítik azok a fejtegetések, amelyek egy adott jogszabály-helynek a többi jogszabály-hellyel való kapcsolatát világítják meg. Ezek a fejtegetések – a bírói gyakorlat bemutatása mellett – egy kommentár leghasznosabb, legfontosabb részei. A rendelkezések kapcsolatának bemutatása többfélét jelenthet, de néhány jellemző ezek közül az alábbi:
 - a. A rendelkezésnek *más jogszabályokban* foglalt rendelkezésekhez való viszonyát bemutató fejtegetések. Ilyenek lehetnek pl. azok, amelyek rámutatnak az adott rendelkezés EU joggal való kapcsolatára (pl. arra, hogy az adott rendelkezés egy EU irányelv átültetéseként került a jogszabályba), a rendelkezés más nemzetközi szerződésekhez, alkotmányos rendelkezésekhez, vagy elvekhez való kapcsolatára stb.
 - b. Ennek az egyik elkülönülő alosztala egy rendelkezéshez kapcsolódó *alacsonyabb szintű, végrehajtási jogszabályok* rendelkezéseinek bemutatása. (A Ptk.-ban például a manapság gyakran szóba kerülő banki kölcsönszerződéseknek csak a legalapvetőbb szabályai kaptak helyet, a részleteket egy, a pénzügyintézetekről szóló törvény, és a hozzá kapcsolódó kormányrendeletek tartalmazzák.)
 - c. Szintén az a. pont egyik fontos alosztala az anyagi jogi rendelkezések kapcsolódását az *eljárásai rendelkezésekkel bemutató fejtegetések* (és viszont). A nagy anyagi jogi kódexeink szinte minden rendelkezésének vannak vagy lehetnek kapcsolódásai az eljárási kódexekkel, hiszen az anyagi jog gyakorta bírói eljárásokon keresztül tud csak érvényesülni.
 - d. A rendelkezés *jogszabályban elfoglalt helyének* magyarázata. Egy életviszonyt gyakran több helyen is lehet szabályozni (pl. a zálogszerződést a szerződési és a dologi jogi fejezetben), és egy adott helyen történő szabályozásnak a törvény értelmezésekor komoly szerepe lehet. Az ilyen magyarázatok megvilágítják, hogy az adott rendelkezés miért épp azon a helyen nyert szabályozást.
 - e. A rendelkezésnek az adott *jogszabályon belüli más rendelkezésekkel*

A Ptk. 3:36. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a gazdasági társaságok határozatainak hatályon kívül helyezése iránt bárki indíthat keresetet a bíróságon, kivéve azt, aki azt megszavazta. De ez alól a kivétel alól is kivételt jelent az, ha valaki tévedés, megtévesztés, vagy jogellenes fenyegetés hatására szavazott. A rendelkezés kétféle magyarázatra szoruló kapcsolatot is tartalmaz. Egyrészt a kivétel és a főszabály kapcsolatát, másrészt az azonos jogszabályban máshol definiált fogalom használatát, harmadrészt pedig egy eljárási jogszabályra történő utalás. („Nem jogosult perindításra az...”).

való kapcsolata. Ezek a fejtegetések ismét többfélék lehetnek, itt csak néhány gyakori esetet említünk meg. i) A nagy kódexeink gyakran általános és különös részekre bomlanak, de ezek a rendelkezések egységet képeznek. Ahogy az 5. fejezetben jeleztük, az általános részbe rendszerint olyan szabályok kerülnek, amelyeket később a különös résznél a jogalkotó nem akar megismételni (pl. a bűnösség kategóriája végigvonul a Btk. különös részén vagy az érvénytelenség kategóriája a szerződések jogán). ii) A jogszabály egyes rendelkezései a kivétel és a főszabály viszonyában állhatnak egymással úgy is, hogy nem egymás mellett szerepelnek. Ilyenkor az is előfordulhat, hogy nem is utalnak kifejezetten (§-ra mutató hivatkozással) egymásra, mégis fennáll közöttük egy ilyen kapcsolat.

4. A kommentárok legjobban keresett és legértékesebb részei azok, amelyek egy adott jogszabály-hely *bíróági vagy más hatósági gyakorlatát* mutatják be. A döntvényi jogról a 7. fejezetben szövegeztünk részletesen, és ott mutattuk be azokat az eseteket, amikor a döntvényi jognak különösen nagy szerepe lehet (1.1. pont). Általában azonban az a jellemző, hogy *bármely* jogszabály-hely alkalmazása vethet fel kétségeket, amelyeket végső soron csak a bíróság döntése oszlat majd el. Minden esetre és minden értelmezési helyzetre képtelenség felkészülni. Az élet a maga változatosságában fogja majd felmutatni azt a rengeteg-féle értelmezési lehetőséget, amelyet egy szöveg felvet. Bizonyos törvényhelyekhez (különösen az általános megfogalmazásúakhoz) így akár több ezer bírósági döntés is kapcsolódhat. A kommentár dolga nem egyszerűen ezek felsorolása vagy számbavétele, hiszen ezt ma már az adatbázisok automatikusan is elvégzik. A kommentár *az adott jogesetből kiemeli azt a jogi problémát, amelyre a jogeset válaszol*. Elemzi a lehetséges válaszokat, sokszor úgy, hogy az eltérő bírói gyakorlatra is kitékintést ad. Elhelyezi a döntést a bírói ítéletek hálózatában, és kiemeli azokat a fogalmakat, amelyet a bíróság *értelmezett*, és azokat, amelyeket az értelmezéséhez felhasznált (gyakran *maga teremtett*, kreált).
5. Végül a kommentárok gyakran *gyakorlati praktikákat* is tartalmaznak, amelyeket a jogszabályok alkalmazásakor célszerű figyelembe venni. Ezek közül a leggyakoribb az, amely felhívja a figyelmet az adott jogszabály-hellyel kapcsolatos életbeli (pl. üzleti, gazdasági, okirat-szerkesztési) gyakorlatokra. Tippet adhat pl. arra, hogy egy szerződés megszövegezésekor mire kell figyelnie a jogásznak, milyen szófordulatoknak kell szerepelni a szövegben ahhoz, hogy bizonyos buktatókat el tudjunk kerülni.

1.4. Néhány gyakorlati tanács a kommentárok használatával kapcsolatban

A kommentárok igen hasznos segédeszközök a jogi munkában, azonban néhány szabályt célszerű betartanunk, amikor használjuk őket. Itt néhány gyakorlati praktikát említünk meg, amelyeket mindenképpen érdemes figyelembe venni, amikor kommentárt használunk egy jogeset megoldásakor.

A kommentár egy adott szerző vagy szerzői közösség műve. Egy-egy részének mindenképpen beazonosítható írója van, aki olykor kénytelen bizonyos vitás kérdésekben állást foglalni. Ez az állásfoglalás azonban *mindig az ő személyes vagy a szerzői kollektíva által is jóváhagyott álláspontja*, nem hivatalos vagy jogforrási jellegű. A jó kommentárok jelzik ezeket az eltérő álláspontokat, és azt is, hogy a szerző milyen álláspontra helyezkedik.

A kommentár egyes szerzőinek személyes és tudományos tekintélye eltérő lehet: emiatt nem mindig, hogy egy adott álláspontot pl. a Kúria tanácselnöke fejt ki vagy egy nemrég a pályára került jogtudós-palánta. Bár formálisan egyik álláspont sem kötelező, az érvelő ereje, a bíróság előtti tekintélye előbbinek nyilvánvalóan nagyobb lesz, mint az utóbbinak.

Vegyük figyelembe, hogy a kommentárokat jóval ritkábban frissítik, mint ahogy a jogszabályok szövege változik. Sajnos igen gyakori pl. a jogi adatbázisokban, hogy egy megváltozott jogszabály-szöveg alatt a kommentár régi szövegét találjuk.

Fentebb is említettük, hogy a kommentárok legértékesebb részei a bírói gyakorlatot összefoglaló, azt magyarázó, abból a jogi magot és az általános tendenciákat kiemelő fejtegetések. Amennyiben azonban ilyen döntvényi összefoglalást szeretnénk az érvelésünkben felhasználni, mindig nézzük meg a döntvény eredeti szövegét! A döntvény tényállásában ugyanis találhatunk olyan elemeket, amelyek

mégis azt eredményezik, hogy az adott döntvény az ügyünkben nem használható, de sajnos az is előfordult már, hogy a kommentár az adott döntvényt nem helyesen idézte, foglalta össze.

Ugyanez igaz a külföldi, EU-s vagy más jogszabályban foglalt kapcsolódó rendelkezések esetében is. Bármilyen külső hivatkozást találunk a kommentárban, amelyre érvelést szeretnénk építeni, azt mindig *ellenőrizzük le*. A külső jogszabályt hatályon kívül helyezhették, a szöveg más részei éppen gyengíthetik az álláspontunkat, stb.

A kommentárokkal kapcsolatos legújabb fejlemény az, hogy hasonlóan a jogszabályok szövegéhez, ma már ezek is belekerülnek a jogi adatbázisokba. Ez a használatukat egyszerre megkönnyíti, de bizonyos szempontból meg is nehezíti. Megkönnyíti, mivel az adott kommentár szövegét a jogszabály-szövegbe beágyazva, vagy abból egyetlen kattintással elérhetjük, illetve a keresők segítségével azonnal megtalálhatunk a szövegben egy-egy szót vagy kifejezést. De az elektronikus felhasználás egyben veszélyeket is rejt magában. Ha hozzászoktunk, hogy mindent azonnal, egy kattintásra megtalálunk, akkor sokszor elkényelmesedünk, és az első találat vagy kattintás után a „végső megoldást” véljük látni. Ugyanakkor a kommentárok, akárcsak a jog egésze, nem rejtenek ilyen könnyű megoldásokat: ezeket csak több szövegrész gondos elolvasása, fontolgatása, mérlegelése és értelmezése után tudjuk mi magunk megalkotni, kitalálni. Az elektronikus szöveg nem spórolja meg számunkra a gondolkodást, a jogász munkáinak lényegét, a helyes jogi megoldás megtalálását az adott egyedi esetben.

Ez utóbbi világít rá a kommentárokkal kapcsolatos legfontosabb illúzióra, amelyet mindenképpen el kell kerülnünk: a kommentár a legritkább esetben tartalmazza a jogeset megoldását (bár sok gyakorló jogász ezt várja tőle). A kommentár sok új szempontot adhat a jogszabály megértéséhez, támogatokat és erős érveket a saját álláspontunk jobb megindokolásához, de nem oldja meg helyettünk a jogesetet. Az egyedi eset végső megoldása sajnos mindig ránk, jogászokra vár.

2. Tudományos szövegek

2.1. Tudományos műfajok

A tudományos szövegek a jogról, mint ismerettárgyról tesznek tudományos igényű kijelentéseket. A Bevezetés az állam- és jogtudományokba című tárgy keretei között már rögzítettük, hogy a jogtudományok *szemléletmódjuk és tárgyuk* alapján alapvetően háromfélék lehetnek: tételes jogtudományok, jogi társtudományok és elméleti jogtudományok. A jogtudományi szövegek *műfajuk* szerint pedig lehetnek szakcikkek, monográfiák és tankönyvek. Sajátos jogtudományi (!) műfajként tartjuk számon a szakdolgozatot és a doktori értekezést.

A monográfia egy meghatározott témáról szóló, annak részletes kifejtését tartalmazó szöveg. Terjedelme általában a 200-1000 oldal közötti tartományban van. A monográfiát élesen el kell határolnunk a kommentár határműfajától, a kézikönyvtől. A kézikönyv – akárcsak a kommentár – gyakorlati problémák megoldását célozza, de nem jogszabály-hely követő a szerkezete, hanem rendszerint vagy a dogmatikai kategóriákat veszi alapul (ez esetben inkább a monográfiára hasonlít), vagy a gyakorlati, életbeli problémák mentén halad (ez a gyakoribb).

A szakcikk a monográfiánál rövidebb, de szintén egy adott témát, problémát kifejtő írás, általában 3.000-12.000 szó (20.000 – 80.000 leütés, azaz 0,5-2 szerzői ív hosszúságú), és a folyóiratokban nagyjából 5-40 oldal közötti terjedelmű). A két hosszúság (40-200 oldal) közötti írásokat szokták „kismonográfiának” is nevezni. A szakcikkek is többféle al-műfajhoz tartozhatnak, de alapvetően két fontos típus szoktak megkülönböztetni. A 2-3 ív terjedelmű ún. tanulmányokat, és a rövidebb ún. szemlecekkeket, amelyek lehetnek recenziók (könyvről írt bírálatok), konferenciákról szóló ismertetések, vitacikkek, jogeset-ismertetések, és sok más, még ritkább műfaj.

Első látásra furcsának tűnhet, hogy az egyszerű évfolyam- és szakdolgozatokat (esetleg TDK dolgozatokat) a jogtudományi munkák között említjük, mégis a műfaji besorolásuk alapján ennek a kategóriának az „alsó szélét” reprezentálják. Az újszerű megállapításoknak ezekben a művekben kisebb a szerepe (rendszerint nem is várják el tőlük ezt), de az adott probléma pontos körvonalazása, a problémára vonatkozó leglényegesebb szakirodalom feltárása és értő közvetítése (feldolgozása), a saját, egyedi

szerkezet és a pontos hivatkozási apparátus erre is vonatkozik. Ne feledjük, hogy a doktori címet a jogászok eredetileg a szakdolgozatra kapták! Most azt vesszük röviden számba, hogy a jogtudományi munkákkal (így az évfolyam- és a szakdolgozattal szemben is) milyen követelményeket fogalmazhatunk meg.

2.2. A tudományos munkákkal kapcsolatos követelmények

A jogtudományi szövegek mindegyikét a gyakorlati célú szövegektől tehát az különíti el, hogy elsősorban maguknak a jogtudósoknak szólnak és funkciójuk *új tudományos eredmény közlése*, vagy legálább korábbi tudományos álláspontok *rendszerbe foglalása*. Utóbbi kategóriába beleeshet a szakdolgozat vagy az évfolyamdolgozat is. Minden tudományos dolgozatnak meg kell felelnie két *tartalmi* kritériumnak. Ezek a következők:

1. Minden tudományos igényű szövegnek először is azt kell demonstrálnia, hogy a szerzője az adott témában *elmélyedt*. Ezt elsősorban az adott tudományterület álláspontjainak bemutatása szolgálja. A bemutatásnak a lehető legteljesebbnek kell lennie. Ez az egyes szerzők és műveik *pontos idézését* feltételezi.
2. A létező álláspontok ismertetésén túl egy tudományos munkának *új eredményeket* is fel kell mutatnia. Ez a társadalomtudományok területén természetesen nem valamiféle „felfedezés”, mint a természettudományokban, hanem egy *új gondolat*, amely pl. a meglevő álláspontokhoz történő érdemi hozzászólást jelenti.

Ezeket a tartalmi kritériumokat megfelelő *formai* követelmények teljesítésén keresztül tudjuk megvalósítani. A teljesség igénye nélkül a tudományos dolgozatokkal szemben támasztott formai követelmények az alábbiak.

1. Az első és legfontosabb követelmény a plágium-tilalom. Idézés, forrásmegjelölés nélkül semmilyen szövegrészletet nem emelhetünk át a dolgozatunkba. Ha szó szerint veszünk át részleteket más írásművekből, akkor ezeket *idézőjelbe* kell raknunk, majd a záró idézőjel után fel kell tüntetni a szövegrészlet pontos forrását (zárójelben vagy lábjegyzetben). Talán említeni sem kell, hogy a dolgozatnak az kell, hogy a szerzője legyen, aki a címnél szerzőként feltüntetésre került.
2. A szó szerinti idézetek semmi esetre sem foglalhatják el a dolgozat nagyobbik részét. Egészséges arányuk általában (a műfajtól is függően) legfeljebb 20% lehet a teljes szövegen belül.
3. A tudományos dolgozat nem „tudálékoskodó” írás. A társadalomtudományok területén ma az a bevett szokás, hogy bármilyen bonyolult témát úgy kell megírni, hogy az egy átlagos műveltségű ember számára is érthető legyen.
4. A legtöbb tudományos dolgozattal szemben vannak bizonyos terjedelmi elvárások. Ezek a formális vagy informális elvárások még akkor is érvényesülnek, ha egyébként a dolgozatnak nincsen minimálisan kötelező terjedelme. Így pl. a tudományos szakfolyóiratokban csaknem kivétel nélkül 1-2 szerzői íves (40.000 – 80.000 leütés közötti) tanulmányokat találhatunk.
5. A tudományos dolgozatok küllemét illetően az *egységességet* kell kiemelni. Ez mindenekelőtt az alcímekre és az idézésre vonatkozik.
6. Ha nincsenek ilyen irányú megkötések, akkor bármilyen *belső címstruktúrát* alkalmazhatunk (pl. római szám, arab szám, majd A), B), stb. vagy ún. decimális sorszámozást, pl. 1., 1.1., 1.1.1.), a lényeg, hogy legyünk *következetesek*, és mindenütt ugyanazt az alcímmezést és logikát alkalmazzuk. (Ebbe beletartozik nemcsak az, hogy ha a másodrendű címünk arab szám, akkor ez végig legyen ugyanez, hanem az is, hogy ha egy címhez tartozó szöveg hossza általában 1-2 oldal, akkor ne legyenek a műben 20 oldalas alcímek.)
7. Egyébként is törekedni kell a belső arányosságra, a részek (alcímek) és bekezdések szép, az áttekinthetőséget segítő tördelésére, az ábrák és illusztrációk jó elhelyezésére. A tudományos dolgozatnak ugyanakkor nem szépnek, hanem mindenekelőtt érthetőnek és tudományosan értékesnek kell lennie. Az áttekinthetőség és tetszetősség csak ennek alárendelten érvényesülhet.

Jól látható már a korábbi fejtegetésekből is, hogy a tudományos dolgozatok formai követelményei közül az egyik legfontosabb szabályrendszer az idézés körül alakult ki. Első látásra talán furcsának tűnhet,

hogy az idézés szabályai ennyire kiemelt jelentőségűek. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy minden tudományos munka egy „szálat sző” a tudomány „szövetébe”, akkor fontos, hogy megmutassuk, gondolataink hogyan kapcsolódnak az eddigi tudományos eredményekhez. Azért kell pontosan idéznünk, hogy 1. jelezzük, hogy melyek a saját és melyek a másoktól átvett gondolatok, hol adunk hozzá valamit a tudomány jelenlegi állásához; 2. a gondolataink *leellenőrizhetők* legyenek. A munkafüzet függeléke tartalmaz egy részletes idézési útmutatót, itt csak a legfontosabb általános jellegzetességekre hívjuk fel a figyelmet.

1. Az idézetek nélküli szöveg, majd az írás végén az ömlesztett „Felhasznált irodalom” cím *nem elfogadható* egy tudományos mű esetében, mert ez esetben nem elkülöníthető a saját és az idegen gondolatok aránya.
2. Szó szerinti idézés esetén mindig ki kell tenni az idézőjelet és oldalszám szerint kell hivatkozni a művet.
3. Az oldalszám (pontos hely) szerinti hivatkozást egyébként is részesítsük előnyben. Nem elvárható senkitől sem, hogy egy egész könyvet átböngésszen, ha a gondolatainkat le akarja ellenőrizni.
4. Nem idézünk a Wikipediából, mivel a Wikipedia szerzői nem vállalják a kilétüket, és ez alapján ellentétes a tudományos szabályokkal. A Wikipedia jó kiindulópont, de itt mindig nyúljunk vissza az eredeti, általa idézett forrásokhoz.
5. Az internetes forrásokat csak akkor idézzük, ha máshol a forrás nem található meg. A forrásokat, különösen az internetes forrásokat mindig kezeljük kritikával. (Magyarországon a rendszerváltás előtti szakirodalmak olykor igencsak furcsa álláspontokat képviseltek.)
6. Ha lehetséges, ne idézzünk szóbeli közlésekből. Ha mégis rákényszerülünk, az információt adó személyt név szerint jelezzük (XY szóbeli közlése).

Végül néhány szót arról, hogy hogyan kezdjük bele és hogyan írjunk szakdolgozatot.

1. A *témaválasztás* legyen időszerű és jól körülhatárolható, legyen hozzá felhasználható irodalom, legyen róla vázlatban rögzíthető elképzelésünk, amihez persze nem szabad mereven ragaszkodnunk.
2. A *forráskutatás* előfeltétele, hogy legyenek kiinduló tárgyszavaink és szerzőink, hogy innen elindulva kereshessünk a könyvtárban vagy a számítógépes adatbázisokban. Általában hamar kiderül egy-egy témánál, hogy kik az adott terület kiemelkedő tekintélyei, autoritásai, és melyek a legfontosabb monográfiák és szócikkek, amelyeket a legtöbben hivatkoznak, idéznek. Általában akkor mondhatjuk el, hogy egy adott témának lelkiismeretesen utánanéztünk, ha az egyes művekben található hivatkozások nagyrészt már egymásra hivatkoznak.
3. A *jegyzetelés* nem lehet az egész elolvasott anyag kivonatolása — a vázlatunk szerkezetébe illeszthető, s majd idézhető egyes gondolatokat kell felírunk, a pontos bibliográfiai adatokkal, hogy vissza tudjuk keresni. A vázlat véglegesítésére az irodalom ismeretében kerülhet sor, logikai rendbe illesztve a fő gondolati blokkokat, s előzetesen eltervezve az egyes részek kívánatos terjedelmét is.
4. A *dolgozat megírása* a feladat gerince, amikor a mű felveszi a tudományos dolgozat stílusjegyeit. Ebben a személyességnek háttérbe kell szorulnia az értelmi-logikai renddel szemben. A szerkezet egy szabatosan megfogalmazott hipotézisbe foglalt állítás, ennek — a módszert is meghatározó és az erősítő és gyengítő érveket is elősoroló — igazolása és a végső következtetés levonása menetében indokolt haladnia. A kifejtés tartalma és terminológiája az irodalomhoz igazodik, de legalábbis reflektál arra.
5. A dolgozat teljessé tételéhez tartozik a *frappáns címadás*, esetleg mottó elhelyezése, az előszó és a tartalomjegyzék összeállítása, a mellékletek és függelékek csatolása, s mindenképpen az irodalomjegyzék összeállítása.

3. Jogmagyarázó szövegek laikusoknak

A magyarázó szövegek harmadik típusa a laikusoknak szánt jogmagyarázó szövegek. Itt oly sokféle típussal találkozunk, hogy ezek felsorolása szinte lehetetlen. Kézenfekvő azonban ezeket az alapján

csoportosítani, hogy milyen nem-laikus műfajokhoz hasonlíthatnak és mennyire esnek a szakmai nyelvezettől egyre távolabb.

A kommentár műfajához azok a laikus szövegek állnak a legközelebb, amelyek egyes jogszabályok szövegeit igyekeznek közérthető formában elmagyarázni, összefoglalni a laikusoknak. Tipikusan ilyenek az egy-egy jogszabály-módosítást leíró, ismertető újságcikkek, parlamenti tudósítások, de az olyan szövegek is, mint amelyeket állami vagy magán tájékoztató portálokon találhatunk. Ezek a szövegek sűrítve, sokszor hétköznapi szavakkal magyarázzák el a jogszabályok tartalmát vagy egy tipikus jogi probléma megoldását. Fő funkciójuk tehát a tájékoztatás, az információ nyújtása. Azaz, hasonlóan a kommentárhoz, egy gyakorlati jellegű cél – csak célközönségük nem a jogászok, hanem a laikusok.

Ide, a tájékoztatás kategóriájába sorolhatjuk a laikusok számára íródott jogeset-leírásokat is. Ezek között is találhatunk egészen pontos és professzionális szövegeket (mint amilyen pl. a magyarország.hu portálon található ún. ügyleírások), de a szakmaiságtól távolabb haladva ebbe a körbe tartoznak a tárgyalótermi tudósítások, sőt a bűnügyi bulvárhírek is. Ahogy távolodunk a szakmai szövegektől, egyre kevesebb jogi terminus technikust, és egyre több nem jogi jellegű megjegyzést, szövegelemet találhatunk bennük.

Végül a tudományos szövegekhez hasonlító, „pseudo-tudományos” szövegtípusokat említhetjük meg. Ezek közül is kiemelkedik a *jogi publicisztika* és ennek modern változata, az utóbbi időben egyre népszerűbb *jogi blogbejegyzés*. Mindkettőre igaz, hogy egy-egy jogi problémát vagy jogszabályi rendelkezést *kritikailag* ismertet, azonban nem azzal a mélységgel és általában nem olyan pontosan okadatolva (annyi idézettel és szakirodalmi hivatkozással), mint egy tudományos cikk. Általában ezek az írások rövidebbek is, mint tudományos társaik, és a tanulmány szerzője sokkal szabadabban (olykor egyenesen szenvedélyesen vagy szarkasztikusan) fejt ki a saját álláspontját egy adott problémáról.

Ellenőrző kérdések

1. Melyek a magyarázó szövegek jellegzetességei?
2. Honnét származik a kommentár szó?
3. Kiknek szól és milyen esetekben hasznos a kommentár?
4. Mi jellemzi a jogtudományi monográfiát és szakcikket?
5. Sorolja fel a kommentárok tipikus tartalmi elemeit!
6. Mondjon néhány praktikát a kommentárok használatával kapcsolatban!
7. Miért a legfontosabb része egy kommentárnak a bírói gyakorlat, a döntvények magyarázata?
8. Milyen jogtudományi műfajok léteznek? Jellemezze ezeket röviden!
9. Milyen tartalmi elvárások vannak egy jogtudományi művel kapcsolatban?
10. Milyen formai követelményeknek kell egy jogtudományi szövegnek megfelelnie?
11. Írja le a jogtudományi szöveg létrehozásának fázisait!
12. Írjon le néhány tudományos műfajt!
13. Milyen laikusoknak szánt jogmagyarázó műfajokat ismer?

Bevezetés a jogalkalmazás és forráskutatás módszertanába

11. fejezet

A jogi szövegek használata – jogértelmezés és jogalkalmazás

(Zódi Zsolt)

1. A jogi probléma és a jog sajátos volta

Képzeljük el az alábbi helyzetet.

Az egyik régi barátunk, akit azonban már hosszabb ideje nem láttunk, felhív bennünket telefonon, hogy nagyon nagy bajba került, és egy komolyabb pénzösszegre lenne szüksége. Nekünk a pénz ugyan rendelkezésünkre áll, azonban épp akkora, hogy amennyiben nem kapnánk vissza, komoly nehézségeink támadnának. Döntést kell hoznunk, hogy odaadjuk-e a pénzt, vagy megtagadjuk a kölcsönt. Tudjuk, hogy a tét nagy: ha a barátunk nem kapja meg a pénzt, akár hatósági eljárásoknak is elébe nézhet. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy olyan nehéz helyzetben van, hogy a pénz visszafizetése számára nehéz lesz – bár egyáltalán nem lehetetlen. A pénzünk visszakapásának esélye nagyjából 50%-50% valószínűségű.

Ebben a helyzetben (morális dilemmában) azt látjuk, hogy *nincsen egyértelműen leírt forrás*, amely alapján dönthetnénk. Ha meghozunk egy döntést (pl. hogy nem adjuk kölcsön a pénzt), akkor mi is érvelhetünk szinte bármivel („nincsen pénzem”, „van ugyan pénzem, de én is nagyobb kiadásra készülök”), és barátunk is a végtelenségig érvelhet nekünk amellett, hogy mégis tegyünk így. Az erkölcsi helyzetben használt érveknek tulajdonképpen nincsen határa. Hányszor kerültünk már olyan helyzetbe, amikor egy ilyen vita vagy helyzet kapcsán a másik fél egyszer csak azt a kérdést teszi fel nekünk, hogy „de ez hogy jön most ide?”. (Barátunk pl. érvelhet azzal, hogy milyen sok szép percet töltöttünk együtt gyermekkorunkban közös játékkal. Kérdés, hogy erre vajon mondhatjuk-e azt, hogy „hogyan jön ez ide?”).

Bár a jog világa évszázadokon át felülte a szokásjogot is, amely igencsak hasonlít erre a példára, a modern jog ma már mindenekelőtt abban más, mint az előbbi helyzet, hogy a cselekvésünket vezérlő elvek, szabályok, indokok (gyakorlati indokok) egy teljesen elkülönült (autonóm) rendszerét hozza létre, a „hogyan jön ez ide?” problémájának kizárására. A jog autonómiája, elkülönültsége három dolgot jelent.

Először is a jog lehatárolja a saját területét. Ezzel leszűkíti a valós életben található indokok körét. A jogi eljárásokban a hivatalos személyek és az állampolgárok csak erre a szűkített indok-készletre hivatkozhatnak. Például tételezzük fel, hogy a pénzt kölcsönadtuk a barátunknak, ő nem adja vissza, és mi többszöri próbálkozás után „jogi útra tereljük” az ügyet. Előbb felszólító levelet küldünk neki, és ha erre sem lép, bepereljük. Ilyenkor már szükséges, de *elégészes* is ezt az írott jogban található szabályok (mint érvek) megjelölésével megtennünk. Már nem kell arra hivatkoznunk, hogy nekünk is elfogyott a pénzünk, vagy hogy milyen tisztességtelen dolog nem fizetni, itt már az erkölcsi természetű érvelés parttalansága véget ér: elég rámutatnunk arra a Ptk. helyre, amely szerint a pénztartozást vissza kell fizetni. Ezt a jellegzetességet szokták a „határolt terület tézisének” nevezni.

Másodszor: a jog elsőséget követel más indokokkal szemben: a jogi indokok kizárják, hogy bizonyos más (a korlátozott területen kívüli) indokok alapján cselekedjünk, azaz *elébe vágnak* a többi indoknak. Teljesen mindegy, hogy nekünk esetleg az fáj a legjobban, hogy a barátunk „becsapott”, és az is mindegy, hogy mi is nehéz helyzetbe kerültünk amiatt, hogy a pénzt nem adta vissza. Egy jogi eljárásban ezzel nem érvelhetünk, és nem is kell érvelnünk, ahogy a barátunk sem érvelhet nehéz anyagi helyzetével, vagy valami más személyes érveléssel. Ha kölcsönadtuk a pénzt, azt függetlenül a helyzetétől neki mindenképpen vissza kell adnia a megadott határidőre. A jog *tehát kiüresíti, felülírja* ezeket az érveket, elébe vág azoknak (angolul: pre-empt). Ezt a jellegzetességét ezért a jognak a „pre-emptivitás” tézisének nevezzük.

Harmadszor: a jog forrásalapú. Az, hogy mi tartozik a jog terepéhez, az erkölcsi vagy más érték-tartamú érvelésre való bármiféle utalás nélkül is meg lehet határozni. Ez a modern jogban azt jelenti,

hogy a jogban egyértelmű *külső jelekből* lehet tudni, hogy mi tartozik a jog területéhez és mi nem. Amit a hivatalos lapban kihirdettek és a (rendszerint) saját hatályba léptető rendelkezései alapján hatályban van, arra mint jogra hivatkozhatunk. A jogi eljárások során nem lehet kérdéses az, hogy mik is a hatályos jogi szabályok, mert ezeket egyértelmű jelek azonosítják, és a jogászok ezeket a jeleket mind ismerik is. Ezt a harmadik jellegzetességet tehát a „források tézisének” nevezzük.

2. Jogalkalmazási modellek

A jog autonómiájának és főképp forrásalapú voltának rengeteg előnye van, de fakad belőle egy hatalmas nehézség. Mivel a jog írott forrásokra épül, még a legegyszerűbb alkalmazási helyzetben is felvetődhetnek *értelmezési problémák*.

A jogalkalmazást többféle modellel igyekeztek leírni, amely modellek mind arra a kérdésre keresik a választ, hogy mi történik, amikor egy forrás-szövegből (pl. a Btk. szövegéből) eljutunk egy jogi döntésig („X bűnös és 1 év szabadságvesztésre ítélem”), vagy egy tárgyasult végeredmény bekövetkeztéig (befizetek 100 ezer forint személyi jövedelem-adót). Másképp megközelítve: ezek a modellek a jog értelmezésének a modelljei. Most megvizsgálunk ezek közül néhány modellt.

2.1. A szillogisztikus modell

A legegyszerűbb modell a *szillogisztikus jogalkalmazási modell*, amellyel már a Bevezetés a jog- és államtudományokba című tárgy keretében megismerkedtünk. Eszerint a jogi szövegek egy logikai következtetés felső, míg a tényállás (szövege) az alsó tétele. A jogkövetkezmény megállapítása a konklúzió.

Felső tétel (normaszöveg): Aki mást megöl, emberölés bűntettét követi el és büntetendő

Alsó tétel (tényállás): X megölte Y-t

Konklúzió (bírói ítélet): X emberölés bűntettéért büntetendő

Ez a modell tehát azt állítja, hogy a források szövegétől a működési szövegig a jog működése nem más, mint egy logikai következtetés. A modell sajnos minden tetszetősége és máig gyakran idézett volta ellenére szenved néhány hiányosságban, melyekkel szintén megismerkedhettek korábbi tanulmányaik során. Itt azt a két hiányosságot emeljük ki, hogy egyfelől a jogi döntések soha nem *egy jogszabály-helyen* alapszanak, hanem még a legegyszerűbb jogi döntés esetén is több jogforrást kell használnunk. Másrészt azt, hogy sem a tényállás, sem pedig a jogi norma szövege *nem áll készen a döntéshez*: előbbit megállapítani, utóbbit pedig értelmezni kell. Ezt a leegyszerűsítő képet tehát a későbbi elméletek több irányban igyekeztek finomítani.

2.2. A jogértelmezési módszerek modellje

A második elmélet, amelynek bizonyos elemeivel szintén megismerkedtünk már korábban, *Friedrich Carl von Savigny* német jogtudós nevéhez kapcsolható. Ez az elmélet azt mondja, hogy amikor a szöveg „átmegy az életbe”, akkor a szöveget *több szempontból* értelmezzük. Savigny szerint négyféle ilyen szempont, módszer (vagy ahogy ő mondta „elem”) különíthető el: a nyelvtani és az ehhez szorosan kapcsolódó logikai elem mellett az értelmezésnek része a többi normával való egységben szemlélése az értelmezendőnek (rendszerint értelmezés) és a norma megalkotási körülményeinek vizsgálata (történeti értelmezés). Később ezt a négy értelmezési elemet *Rudolf von Jhering* egészítette ki a jogszabály céljának vizsgálatával (teleologikus értelmezés – *telosz* = cél). A későbbi hagyomány az elemeket már külön értelmezési módszerekként fogta fel, így lett a gyakran emlegetett ötféle értelmezési módszer a fentebbi elméletből a grammatikai, a logikai, a szisztematikus, a történeti és a teleologikus.

2.3. A szemantikai modell

Egy jóval későbbi, a 20. század közepén keletkezett elmélet, amelyet *Herbert Hart* fejtett ki, azzal gazdagította a jogalkalmazás jobb megértését, hogy felismerte, az értelmezési problémák valójában abból fakadnak, hogy a jog *általánosító fogalmakkal* operál, és az értelmezési problémák általában e fogalmak *jelentésének* többértelműségéből adódnak. (Ő a „*járművel a parkba behajtani tilos*” szabályát hozta példaként, ahol a „*jármű*” egy ilyen általánosító kategória.) Ezért nevezhetjük ezt a modellt „szemantikai” modellnek. A jogesetek – mondja – ebből a szempontból kétfélék lehetnek: amikor egy eset a jogszabály szövege alá egyértelműen beletartozik, és amikor a jogeset a jogi fogalom *félárnyékába* esik. (Példájában az előbbi eset az autó, az utóbbi a mentőautó). Ha a jogesetben ilyen félárnyékos fogalom található, akkor a jogalkalmazó *mérlegelési helyzetbe* kerül, és mindenekelőtt a jogszabály *célját* szem előtt tartva kell a döntést – többé-kevésbé – a *szabad belátására támaszkodva* meghoznia.

2.4. Az interpretív modell

Ronald Dworkin még tovább finomított ezen az elméleten. Szerinte a jogalkalmazó ilyen esetekben sem kerül mérlegelési (azaz teljesen szabad belátást engedő helyzetbe), hanem ezekben a helyzetekben a jog általános elveire és a korábbi bírói gyakorlat által kialakított „puhább” szabályokra kell tekintettel lennie. Leegyszerűsítve az elméletét ő tehát voltaképpen azt mondta, hogy az ilyen nehéz esetekben újra egy olyan helyzetben találjuk magunkat, mint a fentebbi, kölcsönszerződéses példánkban. Itt ugyan már nem feltétlenül segítenek a leírt szövegek, de ettől nem lesz teljesen *szabad* a döntésünk és az indokolásunk. Hiszen például amikor megtagadjuk az összeg kölcsönadását, akkor sem indokolhatjuk bármivel a döntésünket. Pl. azzal, hogy „túl hosszú a hajad”, vagy „nem tetszik a pofád”. Ilyenkor is olyan sztenderdekre és a korábbi esetekben megnyilvánuló bölcsességre kell utalnunk, amelyek az érvelésünket koherenssé és elfogadhatóvá teszi.

2.5. A hermeneutikai modell

Wolfgang Fikentscher (és a filozófis Hans-Georg Gadamer) elmélete az értelmezés és a jogalkalmazás problémáját ismét más szempontból nézi. Szerinte az értelmezés önmagában nem szemlélhető, mert a jogeset és a norma *egymásra tekintettel* alakítják a döntést. Arról van szó, hogy a norma szövege önmagában nem dönti el az esetet, mert azt úgy kell alakítani, hogy a jogesetre legyen húzható. Azaz a norma szövegét a jogesetre tekintettel kell „átfogalmazni”. De ugyanez igaz a jogesetre is: a jogesetet jogász nyelven, azaz a normák nyelvén kell elmondani, hogy később a normával összekapcsolható legyen. Így a jogalkalmazás végső soron egy körkörös értelmezési (hermeneutikai) folyamat, ahol a források szövegét a jogesetre tekintettel alakítjuk, a jogesetet pedig a normák szövegére tekintettel fogalmazzuk meg.

2.6. A beszédaktus elmélet

A jogalkalmazási modelleket illetően az utolsó elmélet, amellyel megismerkedünk, a beszédaktus elmélet. Ez az elmélet ismét más aspektusát emeli ki a jogalkalmazásnak: azt, hogy a jogalkalmazás végső soron cselekvés szavak segítségével.

Korábban rögzítettük, hogy a 'jog' meghatározó módon szövegekből áll össze: forrásokból, a működés során keletkező és magyarázó szövegekből, amelyek akár a források, akár az aktusok megértését, használatát, gyakorlati érvényesülését segítik. Ennek két következménye van a joggyakorlatra nézve. Az egyik az, hogy a *joggyakorlat* elsősorban szövegeken végzett munkálkodást – „*szöveg munkálatot*” – jelent; a másik pedig az, hogy ez a munkálkodás nem egyszerűen „beszéd”, hanem cselekvés – a *világ átalakítása szavak révén*.

A joggyakorlat: gyakorlat, vagyis cselekvés – nem a valóságról szóló beszéd, hanem a *valóság megváltoztatása*, amelyet a működési szövegek másik elnevezése, az „aktus” kiválóan mutat. Azokat a

nyelvi megnyilatkozásokat, amelyek cselekvést valósítanak meg, a nyelvészet is „beszédaktusoknak” nevezi. De hogyan tudjuk megkapálni a kertünket szavakkal? Úgy, hogy megkérünk rá valakit, vagy megbízunk egy alkalmi munkást: azaz szerződést kötünk, egy működési szöveget hozunk létre. De jogi beszédaktus a házasságkötő teremben elhangzó „Igen”; a tárgyalóteremben kimondott „Bűnös” vagy „Ártatlan”; és a jog világán kívül, a játékteremben kijelentett „tartom” szó, vagy – a fentebbi példát újból elővéve – ha a barátomnak nem adom kölcsön a pénzt és közlöm vele: „nem tudok neked pénzt kölcsönadni”.

A jogi beszédaktusok két lépésben változtatják meg a világot. Onnét kell kiindulnunk, hogy egy sor beszédaktus nem ölt jogi jelleget. De a hétköznapi beszédaktusaink egy része (pl. a „rendben van, kölcsönadok neked egymillió forintot” ígéret) jogviszonyt hoz létre közöttem és a barátom között. Tehát első lépésben a jogalanyok között *jogviszonyok* keletkeznek, megváltoznak vagy megszűnnek azon beszéd-megnyilvánulások következményeként, melyeket *jogi tényeknek* nevezünk. Létrejön egy házasság, egy szerződés, egy végrendelet stb. Második lépésben a jogviszonyban résztvevő jogalanyok jogainak és kötelezettségeinek realizálódásával (pl. a szerződés teljesítésével), annak elmaradása esetén pedig állami kikényszerítéssel következik be a változás a valóságban. Ez a jog működésének azon „társadalmi technikája” (Kelsen kifejezése), amelynek révén a lehetséges világ valóságossá tud válni.

3. A jogalkalmazás folyamata

A fentebbi megállapításainkat most már a gyakorlat nyelvére fordítva: a jogalkalmazási folyamatot három fázisra szokták osztani. Ez a felosztás természetesen tovább osztható egyre kisebb részfázisokra, azonban jelenlegi céljainkra – hogy megértsük, hogyan alkalmazzuk a jogot – elegendő. E három fázis a következő:

1. A tényállás megállapítása.
2. A jogforrások kikeresése, majd értelmezése.
3. A jogi döntés meghozatala, vagy a jogon belüli következő lépés megtétele – a jogkövetkezmény levonása.

A továbbiakban ezzel a három fázissal fogunk megismerkedni.

3.1. A tényállás megállapítása

A tényeknek – látszólag – semmi közük a szövegekhez. A tények (eszerint az elmélet szerint) makacs dolgok, amelyeken szavakkal nem lehet változtatni. A helyzet azonban bonyolultabb. Végső fokon a tények nyelvi természetűek: tény az, ami a világról kimondható. És ami nyelviileg nem ragadható meg, nem mondható ki, az végső soron számunkra, és egy jogi eljárásban az eljárás résztvevői számára sem létezik a világból.

Ez a joggyakorlatban is így van: a gond ott kezdődik, hogy jó volna azt mondani, hogy tény az, ami megfelel a valóságnak, csak hogy egy jogi eljárásban éppen ez a valóság nem áll rendelkezésünkre. Ha bizonyossággal akarnánk megállapítani, hogy mely tényállítások felelnek meg a valóságnak, akkor bizony vissza kellene tudnunk menni az időben. De nem tudunk. A megtekintés-szerű megállapítás lehetőségéről így le kell mondanunk – akkor pedig marad a következtetés-szerű megállapítás módszere. Tényként azt fogjuk tudni megállapítani, aminek a megtörténtére következtetni tudunk.

Egy tény megtörténtének megállapítása: egy történet, annak elmondása, ami történt – ez pedig egy *narratíva*, vagyis egy *szöveg*. S miből tudunk e szövegben rögzített tények valódiságára következtetni? Ha közvetlenül a valóságból nem, akkor más szövegekből – a felek előadásából, tanúk vallomásából, okiratok rögzített tartalmából, szakértők véleményéből stb. E történetek persze ellentmondanak egymásnak – hogyan döntsük el, hogy melyiknek higgyünk? A valóság segítségéről megint csak le kell mondanunk – maradnak azok a narratív sémák, amelyek a fejünkben rögzültek sok-sok történet (mese, monda, történetírás, irodalom) megismerése után: igazként fogadjuk el azt a történetet, amely úgy

hangzik, mint ahogy (sémáink szerint) az igaz történetek hangzani szoktak. Ezeket nevezzük „életszerűnek”. Mit teszünk tehát? Szövegekből állítunk elő szövegeket, s a végeredményt történeti tényállásnak nevezzük, tényként kezeljük.

A tények „előállítás”, szöveggé formálása alapvetően tehát három dolgot jelent: egyrészt a) szelektálást az események tengeréből, b) a tényekhez bizonyítékok keresését és rögzítését, c) ezeknek a szelektált eseményeknek a jog nyelvén történő „elmesélését” és rögzítését.

3.1.1. A releváns tények kiválogatása

A jogalkalmazás első fázisa a tények, a valóság eseményeinek jogi szempontú szelektálása, kiválogatása. A jogászok gyakran szokták türelmetlenül mondani a laikusoknak, hogy „ez jogilag nem releváns”. Ha egy laikus elkezd elmesélni, hogyan adott kölcsön a barátjának pénzt, szinte bizonyos, hogy meg fogja említeni, hogy milyen régóta voltak barátok, és ez a kapcsolat milyen fontos szerepet játszott abban, hogy végül odaadta a pénzt, és mekkorát csalódott a barátjában, amikor az nem adta vissza. Azaz számára fontos (ha nem a legfontosabb) az a belső motívum, ami miatt az ügylet létrejött. A jogot azonban (emlékezzünk a szeparabilitási tézisre és altéziseire) mindez nem érdekli. Bármennyire is a kettőnk közötti régebbi viszony a kulcsa számunkra az egész ügynek, jogilag releváns már csak az lesz, hogy létrejött-e kölcsönszerződés vagy sem.

Ebben a példában is láthatjuk, hogy a jogi relevancia körét a *források szövege* fogja megvonni. Ebben az esetben az, hogy mi található a Ptk. szövegében. Egy évszázaddal ezelőtt pl. az a tény, hogy a kölcsönbevevő kiszolgáltató helyzetben volt-e, és ezt kihasználva a kölcsönbeadó túlzóan magas kamatot kötött ki, nem volt releváns. Azonban a jogszabályok szövege megváltozott, és az ilyen helyzetre a jog az „uzsoraszerződés” kategóriáját állította fel. Ettől fogva ez a tény jogilag relevánssá vált és a tények kiválogatásakor erre tekintettel kell lennünk.

3.1.2. A bizonyítékok

A jogi eljárásban csak az fogadható el tényként, amit bizonyítékokkal tudunk alátámasztani. A bizonyítékok tanával az egyes eljárásjogok foglalkoznak. Bizonyíték lehet tanúvallomás, okirat, vagy tárgyi bizonyíték. Ami számunkra itt fontos, hogy még a tárgyi bizonyíték is csak úgy tud egy jogi eljárás részévé válni, ha kapcsolódik hozzá egy narratíva. (Pl. „Ezzel a késsel ölték meg a sértettet.”) A tanúvallomást is csak rögzített szöveg formájában lehet használni. Az okiratok lehetnek magánokiratok (mint a példánkban a papír, amit írtunk a kölcsönről, vagy a bankszámla-kivonat, amellyel azt tudjuk bizonyítani, hogy átutaltuk a pénzt), vagy hivatalosak (mint egy rendőrségi jegyzőkönyv), de a bizonyítékokat is lehet, és gyakran kell is értelmezni, azaz egy olyan szöveget köré rakni, amely a teljes eseményt hihető történetté formálja. (V.ö. fentebbi fejtegetésünket az életszerűségről.) Ha viszont a tények nem makacs dolgok, akkor a bizonyítékokra is igaz, hogy lehetnek erősebbek, gyengébbek, hihetőek, vagy nem azok.

4.1.3. A tények rögzítése a jog nyelvezetével

Végül – az előző két részfázistól alig elválaszthatóan – a tényeket olyan formában kell rögzíteni, hogy az alkalmas legyen később arra, hogy dolgozhassunk vele. Ha a kölcsönszerződéses példánál maradunk (adósunk nem fizet), akkor ezt egy peres eljárás megindítását célzó dokumentumban már úgy kell rögzítenünk, hogy „kölcsönszerződést kötöttünk”. Persze itt látjuk a negyedik értelmezés-elmélet, a hermeneutikai kör elméletének igazoltságát is: olyan, mintha egy ördögi körben találtuk volna magunkat. Hiszen ahhoz, hogy kijelenthessük, hogy „kölcsönszerződést kötöttünk”, már gondolnunk kell arra, hogy a Ptk. kölcsönszerződésre vonatkozó szabályát szeretnénk alkalmazni. Azaz már kell, hogy legyen a fejünkben egy jogforrás, egy jogszabály-hely, amelyre tekintettel megfogalmazzuk a tényeket. Így viszont a tények nem előzik meg a jogszabály kikeresését és értelmezését ebben a folyamatban, hanem épp fordítva áll a helyzet. Ez persze csak látszólag ördögi kör, amely a valóságban azért nem

jelent problémát, mert jogászként van egy előismeret-készlet a fejünkben: mindaz, amit a jogi egyetemen tanultunk a kölcsönszerződésről. Ha egy ilyen történetet hallunk, akkor szinte azonnal beugrik, hogy nagyjából milyen jogforrások alapján lehet az ügyet értelmezni, kezelni. Ezután a tényeket erre tekintettel szelektáljuk és fogalmazzuk meg, majd rögzítjük. Ha bármikor a folyamat közben kiderül, hogy nem igazolható az előfeltevésünk, korrigálunk, és bevonunk a vizsgálódásba más jogszabály-helyeket is. (Pl. kiderül, hogy valamilyen tényt illetően a barátunk tévedésbe ejtett bennünket.) Ez esetben megnézünk más jogszabály-helyeket, figyelmünket más tényekre is ráirányítjuk és készülő szövegünket (pl. a kereset-levelét) átfogalmazzuk.

3.2. A jogforrások kikeresése és értelmezése

A joggyakorlat másik nagy kérdése a jogkérdés – annak megválaszolása, hogy mit mond, mit ír elő a jog a tényállásként rögzített tények bekövetkezésének esetére. Minthogy a normák nem leíró, hanem előíró nyelvi kifejezések, nem tudnak igazság-értéket (csak érvényesség-értéket) felvenni. Az a valóság, amire a jog vonatkozik, nincs – éppen ezért írja elő, hogy legyen, hogy lennie kell. S hogy minek kell lennie, az a jogalkotó „fejében” járó elgondolás, egy lehetséges, egyben kívánatos világról kialakított elképzelés. Amikor megkülönböztetjük a „törvény betűjét” a „törvény szellemétől”, arra utalunk, hogy bár csak a törvény szövege áll rendelkezésünkre, abból kiindulva el kell jutnunk a törvény szelleméhez, ahhoz a mögöttes megfontoláshoz vagy értelemhez, amely az adott szövegben keres nyelvi kifejezést. Ezt az utat – melynek neve: értelmezés – minden esetben és minden normaszöveggel be kell járnunk, hogy eljuthassunk a törvénynek az esetre vonatkozó intenciójához.

Ismét azon vesszük tehát észre magunkat, hogy – mint a ténykérdések megválaszolásakor – (jogszabályi) szövegeket alakítunk át újabb szövegekké: annak elbeszélésévé, hogy mit mond a jog a mi esetünkről. A joggyakorlat – általánosítva megállapításainkat – nem más eszerint, mint szövegmunkálat, mégpedig szövegek előállítása más szövegekből. Nem „poiesis” – művészi szövegalkotás – azonban, mert a jogász nem szabadon alkot szövegeket: kötve van előzetesen meglévő (jogszabályi, okirati, jegyzőkönyvi stb.) szövegekhez. Munkája nem a költőéhez, hanem a műfordítóéhoz hasonlítható ezért. Nem alkot szövegeket, hanem átfordít egymásba, vagyis intralingvális (egyazon nyelven belüli) átfordítást végez. Egyazon nyelven belül, de e nyelv különböző szövegrétegei között, általánosan fogalmazva: a jogi szaknyelv kötött formái és a laikus, hétköznapi nyelv változatai között. Az átfordítás lehetősége előfeltételez bizonyos megfelelést, egyenértékűséget a különböző nyelvváltozatokban előállított kifejezések között.

A jogforrások kikeresésének és értelmezésének fázisát ismét csak kisebb részekre lehet osztani.

1. Az elsődleges jogforrások kikeresése
2. A másodlagos jogforrások és a magyarázó szövegek kikeresése
3. A jogforrások és a magyarázó szövegek értelmezése

3.2.1. Az elsődleges jogforrások kikeresése

Korábban már láthattuk, hogy az elsődleges jogforrások a kontinentális jogban elsősorban a jogszabályokat jelentik. (A jogszabályokkal külön fejezetben foglalkoztunk.) Hogyan is működik ez a folyamat? A kontinensen, így a magyar jogban is, a jogászok fejében él egy kép arról, hogy a jognak nagyjából mi a „térképe”. A térkép a jogágakat, a nagyobb jogterületek elhelyezkedését és egymáshoz való viszonyát, és ezen belül a nagyobb kódexek felépítését és helyét jelenti. Egy kölcsönszerződésről azonnal eszünkbe kell hogy jusson, hogy – ha az két magánszemély között kötött, akkor – a Ptk. fogja szabályozni. Ha azonban egy bank nyújtotta, akkor a szerződés és az ügy azonnal más helyre kerül a térképen: arra a pénzügyi törvény és a Ptk. más részei is vonatkozni fognak (pl. a fogyasztóvédelmi megfontolásokat tartalmazó részek). Ha pedig egy furfangos „bróker cég” csalta ki tőlünk a pénzt, akkor adott esetben már nem is a polgári jog, hanem a büntetőjog szabályai jönnek képbe.

3.2.2. A másodlagos jogforrások és a magyarázó szövegek kikeresése

Sőt: a „térkép” nemcsak horizontális, hanem mélységi információkat is jelenthet: azt, hogy az ügyre nemcsak törvények, hanem alacsonyabb szintű normák, döntvények (bírói gyakorlat), vagy más fórumok döntései (pl. a bankok esetén az MNB, mint szabályozó és felügyelő hatóság mindenféle, jogszabálynak nem minősülő állásfoglalásai és döntései) is vonatkozhatnak. A források kiválasztása, megtalálása – különösen a másodlagos forrásoké – egyáltalán nem egyszerű folyamat. A számítógépes adatbázisok ebben a kutatómunkában, amelyet az angolszász világban jogi forráskutatásnak is hívnak, óriási segítséget nyújtanak – de ahhoz, hogy ezekben tudjunk jól keresni, egy bizonyos előismeretre mindenképpen szükségünk van.

A magyarázó szövegek, a kommentárok, a jogtudományi írások ebben a fázisban szintén nagy segítséget nyújthatnak. A kommentárok ráirányítják a figyelmünket olyan problémákra, amelyek az ügy kapcsán felmerülhetnek, megjelölhetnek másodlagos forrásokat, és magyarázhatják a bírói gyakorlatot. A kommentárról, mint magyarázó szövegről is külön fejezet szól.

3.2.3. A jogforrások értelmezése

Ebben az utolsó rész-fázisban a kikeresett, rendelkezésre álló szövegeinket újra kapcsolatba hozzuk az esettel, és ennek fényében értelmezzük a jogszabályok szövegét. Ahogy azt fentebb Savigny és Hart elméleténél láttuk, e fázist további részmozzanatokra bonthatjuk. A jogforrásokat elsősorban, első olvasásra megpróbáljuk minden különösebb spekuláció nélkül megérteni, ezt hívják nyelvtani és logikai értelmezésnek. A nyelvtani értelmezés jelentheti azt, hogy a szavak hétköznapi jelentését vesszük alapul: ez igen gyakran vezethet jó eredményre. Azonban előfordul, hogy a leghétköznapibbnak tűnő fogalmainknak a jogszabály maga speciális jelentést ad (pl. fogalom-értelmező rendelkezések formájában), vagy a jogtudományban létezik a fogalomnak egy bevett értelmezése, amely eltér a hétköznapi jelentéstől (pl. „bűnösség”). Ez esetben természetesen nem a hétköznapi, hanem a jogszabályban vagy a jogtudományban rögzített jelentését kell az adott fogalomnak alapul venni.

A logikai értelmezés alig-alig szakítható el a többi értelmezési módszertől, hiszen az a nyelvhasználatot általában is jellemzi. Ami miatt külön szokták kezelni, az elsősorban az, hogy a jogszabályok gyakran fogalmaznak olyan bonyolult formában (több elemű felsorolás, kivételek és a kivételek kivételeinek esetei, példálózó és kimerítő, exemplifikatív és taxatív felsorolások), hogy olykor a szövegek gondosabb elemzése is szükséges lesz, amelyben a logika is szerepet kaphat (pl. a kétszeres tagadás igenlést jelent, a megengedés nem jelenthet kötelezést, stb.)

Amennyiben a jelentés még így sem tisztázható, érdemes továbblépni a szisztematikus és a történeti értelmezés felé. A rendszertani értelmezés is többféle dolgot jelenthet: egy adott rendelkezésnek a jogszabály rendszerében történő elhelyezkedéséből következtetés levonását (pl. számíthat, hogy egy bűncselekmény milyen védett jogtárgy ellen irányul, ugyanis a Btk.-ban az egyes védett jogtárgyak szerint rendezik fejezetekbe a bűncselekményeket). De a rendszertani értelmezés az egyes, különálló jogszabályi rendelkezések összenézését is jelenti. A nagyobb jogszabályoknak van ún. általános része, amely a későbbi részletrendelkezések összességére vonatkozik. (Pl. a jelenlegi Ptk.-ban a jogi személyek könyv felépítése úgy néz ki, hogy előbb az összes jogi személyre vonatkozó általános rendelkezést találjuk meg, ezután a gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezéseket, majd végül az egyes társasági formák részletes rendelkezéseit. Amennyiben ez utóbbiak között egy rendelkezés értelmezése kérdéses, akkor előbb a társasági jog általános részéhez, majd a jogi személyekre vonatkozó általános részhez kell fordulnunk.)

A történeti értelmezés szerepe visszaszorulóban van, de lehet jelentősége. Itt is kétféle esetre kell gondolnunk. Történeti értelmezést jelent az, amikor a jogszabály keletkezésének körülményeit igyekszünk feltárni, pl. a parlamenti viták vagy az egyes jogszabály-tervezetek segítségével. De történetinek nevezhető az a módszer is, amikor az adott jogterületre vonatkozó korábbi szabályozás segítségével igyekszünk megérteni a jelenlegit.

Némileg hasonlít az utóbbira (korábbi jogszabályokon keresztül megérteni a jelenlegit) az ún. összehasonlító módszer. Az összehasonlító jogértelmezéssel különösen külföldről bevezetett, adaptált jogintézmények működését lehet jól megérteni, de az összehasonlító elemzés – különösen egy gazdag külföldi bírósági gyakorlat – más területeken is segítséget nyújthat.

A teleologikus értelmezés már kivezet bennünket a jog terrénumáról, hiszen ekkor a jogszabály *célját* igyekszünk megérteni, erre tekintettel igyekszünk egy rendelkezést értelmezni. Régebben ezt emlegették a „jogalkotó szándéka”-ként is (ún. szubjektív teleologikus értelmezés), de a jogalkotó, mint absztrakt fogalom (ki a jogalkotó a parlamenti többség esetén?) és az ő szándéka nehezen kezelhető, és egy így kinyilvánított cél egy jól megszerkesztett és sokáig élő jogszabály esetén esetleg néhány év múlva megváltozhat. A jogszabály „objektív” társadalmi célja azonban mindig aktuális: ezért ma inkább az ún. objektív teleologikus értelmezést tartják a helyes módszernek. A *ratio legis*, a törvény értelmének kutatása úgyszintén erre utal. Ebben a fázisban gyakran használjuk a magyarázó szövegeket és ezek közül is elsősorban a kommentárt. A kommentár szerepéről és használatnak módjáról korábban szöveltünk.

3.3. A jogkövetkezmények levonása

Ha a jog szövegek halmaza, a jogi eljárás pedig szövegfordítások sorozata, akkor a szűkebb értelemben vett jogi „cselekvés” nem más, mint jogkövetkezményeket létrehozó, jogi kötelezettségeket létesítő – azaz működési – szövegek létrehozása. Ebben a fázisban a jogi problémára, a jogesetre szabottan, azok egyediségében értelmezett jogforrásokat ténylegesen összekapcsoljuk az esettel oly módon, hogy létrehozunk *egy új szöveget*.

Ez a szöveg szinte mindenféle működési szöveg lehet. Itt egy könnyen megérthető és a jelenséget jól példázó esetet, a legklasszikusabb működési szöveget mutatunk be, azt, ahogy egy büntető ítélet rendelkező részében (amely mögé a megfelelő jogforrás-helyeket felsorolva lehet látni), hogyan kapcsolódik össze egy jogeset, (a tények) és a jogforrások, és hogyan *egyesülnek* szövegben.

- (a) „XY [személyi adatok] vádlott
- (b) bűnös
- (c) önbíráskodás
- (d) büntetében.
- (e) Ezért őt a bíróság
- (f) 1 (egy) évi börtönbüntetésre
- (g) ítéli.
- (h) A szabadságvesztés
- (i) végrehajtását
- (j) 2 (kettő) évi próbaidőre
- (k) felfüggeszti.”

Ad (a) Be. 43. § (1) bek.: „A terhelt a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a büntetés jogerős kiszabása, illetve a megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka végzésének előírása vagy javítóintézeti nevelés jogerős alkalmazása után elítélt.”

Ad (b) Be. 258. § (2) bek.: „Az ítélet és az ügydöntő végzés rendelkező része tartalmazza [...] c) a vádlott bűnösnek kimondását, illetve a vád alóli felmentését, vagy azt, hogy a bíróság az eljárást megszünteti.”

Ad (c) Btk. 368. § (1) bek.: „Önbíráskodás: Aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön...”

Ad (d) Btk. 368. § (1) bek.: „...büntett miatt...”

Ad (e) Be. 12. § (1) bek.: „A bíróság feladata az igazságszolgáltatás.”

Ad (f) Btk. 37. § (2) bek.: „A szabadságvesztés büntetés végrehajtási fokozata börtön, ha azt a büntett miatt szabták ki...”

Ad (g) Be. 329. §: „A bíróság a vádról ítélettel határoz, ha a vádlottat bűnösnek mondja ki, vagy felmenti.”

Ad (h) Btk. 33. § (1) bek.: „Büntetések a) a szabadságvesztés...”

Ad (i) Btk. 85. § (1) bek.: „A két évet meg nem haladó szabadságvesztés végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető...”

Ad (j) Btk. 85. § (2) bek.: „A próbaidő tartama – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – egy évtől öt évig terjedhet, de a kiszabott szabadságvesztésnél rövidebb nem lehet.”

Ad (k) Btk. 85. § (1) bek.: „A két évet meg nem haladó szabadságvesztés végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető...”

Ellenőrző kérdések

1. Mit jelent a jog autonómiájának tézise, és milyen rész-téziseket foglal magában? Mutassa ezt be egy hétköznapi morális dilemmával egybevetve!
2. Mutassa be az egyes jogalkalmazási modelleket!
3. Mutassa be a jogalkalmazási folyamatból a ténymegállapítás folyamatát!
4. Mutassa be a jogalkalmazási folyamatból a jogforrások kikeresésének és értelmezésének folyamatát!

12. fejezet

Jogi adatbázisok és elektronikus jogi forráskutatás

(Zódi Zsolt)

Az előző fejezetben ismertettük a jogalkalmazás folyamatát, és jeleztük, hogy annak második mozzanata a jogforrások kikeresése és értelmezése. Azt is leírtuk, hogy ennek a jogalkalmazási lépcsőnek három belső fázisa van. 1. Az elsődleges jogforrások kikeresése, 2. a másodlagos jogforrások és magyarázó szövegek kikeresése, 3. A jogszabályok értelmezése.

Ez a fejezet ezt a három belső fázist vizsgálja meg részletesebben, méghozzá oly módon, hogy nagy hangsúlyt fektet a ma már szinte kizárólagosnak tekinthető elektronikus eszközök használatára.

Az első részben előbb ismertetjük a jogi adatbázisok típusait és jellegzetességeit általában (koncentrálva a legelterjedtebb magyar rendszerekre), a másodikban röviden a jogi forráskutatási folyamatról szólnunk, és a számítógépes jogi forráskutatás specialitásait ismertetjük.

1. A jogi adatbázisok

1.1. A jogi adatbázisokról általában

A mindennapi életünkben folyamatosan adatbázisok között élünk. Személyes adataink, autónk rendszáma, betegségeink és ingatlanunk adatai, de még az internetes böngészéseink eredményei is adatbázisokba kerülnek bele.

Az adatbázist az egyszerű adathalmaztól három dolog különbözteti meg:

1. Az adatbázis tudatos emberi építés eredménye, előre megtervezett szerkezetű és egymással előre definiált kapcsolatokban levő elemekből áll.
2. Az adatbázisba csak szabályozott módon (valamilyen eljárás betartása és rendszerint formai előkészítés után) kerülhetnek bele az adat-elemek, azaz az input szabályozott.
3. A hozzáférés ún. lekérdező-felületeken keresztül lehetséges, ahol az adatokat egymással kombinálva is le lehet kérdezni.

A jog világában sokféle adatbázis van, de minket itt az ún. jogi forrásokat tartalmazó, a jogi forráskutatást segítő adatbázisok érdekelnek. Ezek az adatbázisok az adatbázisok nagy családján belül az ún. *szöveges adatbázisok* csoportjába tartoznak. Ez azt jelenti, hogy a jogi adatbázisok (túlnyomórészt) hosszabb szövegeket tartalmazó jogi dokumentumokból állnak, és ezen belül is elsősorban (mintegy 90%-ban) jogforrásokból, szemben az ún. *relációs adatbázisokkal* (pl. egy lakcímnnyilvántartással), amelyekben nem szövegek, hanem elsősorban számok, mennyiségek és zárt listák értékei (pl. férfi-nő) találhatóak.

A jogi forráskutatási (a továbbiakban, ha jogi adatbázist emlegetünk, csak ezekre gondolunk) adatbázisoknak kétféle típusa van, az ún.

1. horizontális adatbázisok és a
2. vertikális adatbázisok.

Míg az első típusba azok az adatbázisok tartoznak, amelyek általában egy egész nemzeti jogrendszer igyekezik felölelni, az utóbbiak valamilyen részprobléma, részterület megoldására születtek. Az elsősre a magyar Jogtár vagy OptiJUS rendszer, az amerikai Lexis és a Westlaw, az utóbbira a csak az adózás, a munkaügy vagy a szellemi alkotások joga területén használható speciális adatbázisok nyújtanak példát. Ilyen vertikális adatbázisok Magyarországon még ritkák, de hamarosan bizonyára el fognak terjedni.

2.2. A jogi adatbázisok tartalma és működése

2.2.1. A jogi adatbázisok szervezési szintjei és a meta-adatok jelentősége

A jogi adatbázis jogi dokumentumok (túlnyomórészt jogforrások és kisebb arányban magyarázó szövegek) rendezett gyűjteménye, amelyeket *speciális keresőkön* keresztül lehet elérni. Az adatbázis hatékony működtetéséhez a dokumentumok szintje alatt és fölött is találhatóak további *szervezési szintek*.

A dokumentum-szint *alatt* a rendszerek kisebb részekre bontva tárolják a szövegeket. Ilyenek például a nagyobb jogszabályok egyes szerkezeti egységei, §-ai, bekezdései, pontjai és alpontjai, azaz a szövegelemek szintjei. A dokumentum-szint felett a dokumentumok csoportokat is képezhetnek. Ezeket általában gyűjteményeknek (collection) vagy rész-adatbázisoknak hívják.

A szerveződési szinteket természetesen nem úgy kell elképzelni, hogy a dokumentumok *fizikailag* vannak összerakva egy kupacba, ahogy pl. egy könyvespolcnyi könyv, hanem a csoportok úgy képződnek, hogy az adatokra (bármelyik szerveződési szinten) a számítógép (vagy az adatbázist létrehozó emberek) címkéket „ragasztanak”: ezeket a címkéket meta-adatoknak nevezzük. A meta-adat szó szerint „az adatról szóló adat”, amelyet vagy magából a dokumentumból (szövegből) nyerünk ki, vagy „kézzel” adunk hozzá. A meta-adatok lehetnek számok, szavak, dátumok és szövegek is. A gép ezek alapján a meta-adatok alapján válogatja le és mutatja „egy kupacként” az adatokat, dokumentumokat. Amikor a számítógépen keresünk, akkor ezek alapján a címkék alapján végzünk leválogatásokat, szűréseket, azaz *halmaz-műveleteket*.

A jogi adatbázisokban, különösen a horizontálisokban, nagyon sokféle elem, dokumentum, dokumentumcsoport található, amelyeket tehát a rájuk ragasztott címkék alapján lehet lekérdezni. Hogy megérthessük, miről van szó, érdemes a legegyszerűbb szerveződési szint (a dokumentum) legegyszerűbb meta-adataival megvilágítani a kérdést. A legegyszerűbb meta-adatok a jogszabályok négy leíró adata: a jogszabály kibocsátó szerve (pl. Kormány), a jogszabály típusa (pl. rendelet), annak sorszáma (pl. 34.) és a kibocsátás éve (pl. 2010). Ez a négy meta-adat (címké) – amely egyébként a jogszabály címéből magából kiderül – pontosan leír egy (és csakis egy) dokumentumot a rendszerben. De meta-adat az is, ha egy jogszabályra azt a címkét ragasztjuk, hogy „adózással kapcsolatos jogszabály”. Ha ezt a címkét hozzáadtuk, akkor ezután könnyen leválogathatjuk egy gombnyomásra az adózási jogszabályokat. Végül természetesen elképzelhető címkék ráragasztása egyes kisebb adatelemekre is. Például, amikor a gép egyes időállapotok alapján keres, akkor az adott bekezdéshez tartozó „hatály kezdete” és „hatály vége” időcímkéket (meta-adatokat) használja. Ezt a címkét az adatbázis készítésekor (a hatályosításkor) emberek „ragasztják rá” az adott bekezdésre.

2.2.2. A jogi adatbázisok tartalma

A jogi adatbázisok a félév során megtanult szövegtípusokból mindenfélét tartalmazhatnak, a laikusok számára írt magyarázó szövegek kivételével. A jogi adatbázisok tehát tartalmazznak:

1. Elsődleges jogforrásokat (jogszabályokat, EU-s jogszabályokat, alkotmánybírói határozatokat, sőt olykor még önkormányzati rendeleteket is)
2. Másodlagos jogforrásokat (kvázi jogszabályokat, és döntvényeket – gyakran az európai bíróságok döntvényeit is)
3. Működési szövegeket (főként döntvényként nem közzétett egyedi bírósági határozatokat)
4. Magyarázó szövegeket (kommentárokat, szakcikkeket és iratmintákat)

Az adatbázisokból ezeknek a szövegeknek a kikeresése és kezelése jóval egyszerűbb, mintha több tucat, vagy akár több száz könyvet kellene kezelni. Mivel a jogi adatbázisok keresőfelületei és működése nagyban eltér a legismertebb internetes keresők logikájától, most megismerkedünk a jogi adatbázisok legfontosabb jellegzetességeivel.

2.3. Az adatbázis felhasználói felületei és jellemző funkciói

2.3.1. Felhasználói felületek

Minden számítógépes programnak több rétege van, amelyek egymásra épülnek. A legfelső réteg mindig az, amellyel a program a felhasználóval a kapcsolatot tartja, amelyen a nyomógombok, a linkek,

a lehulló menük, a szövegbeviteli dobozok stb. találhatóak. Ezt hívja a számítógépes zsargon „felhasználói felületnek”. Ez tehát az a „képernyőkép”, amit a felhasználó lát.

A jogi adatbázis célja az, hogy a jogi dokumentumok *megtalálása és a velük való munka könnyebb legyen*, mintha mindezt papíron, vagy egy rendezetlen elektronikus dokumentumhalmazon kellene végezni. A jogi adatbázisban három fő felhasználói felülettel találkozhatunk:

1. a keresőkkel
2. a találati listákkal
3. a szöveglablakkal

A keresők jelentik az adatbázis „bejáratát”. Ezen keresztül kérdezzük meg a rendszert. A rendszer a keresésekre találati listákkal válaszol, amelyek már a dokumentumok halmazait mutatják. Végül a találati listákon kattintva eljutunk a szöveglablakokban megjelenő dokumentumokig, amelyekkel a tényleges munkát végezzük.

2.3.2. A keresők és a találati listák

A szöveges adatbázisok legnagyobb előnye, hogy a dokumentumok és szövegrészletek kikeresése sokkal gyorsabb, mintha mindez papíron zajlana. A jogi adatbázisokban – hasonlóan a többi szöveges adatbázishoz – kétféle kereső-típust lehet elkülöníteni:

1. a parametrikus keresőt és
2. a szabadszöveges keresőt.

Ad 1) A *parametrikus* kereső, ahogy a neve is mutatja „paraméterek” alapján keres. A legtöbb parametrikus kereső képes már egy paraméterrel is dolgozni, vagy addig lehet megadni neki a paramétereket, ameddig már csak egy dokumentum felel meg a keresésnek. Így pl. megadhatunk egy olyan keresést, hogy csak a törvényeket listázza, vagy csak a 2013. évi törvényeket. Végül, ha megadjuk a harmadik paramétert, hogy legyen a száma az 5., akkor a rendszer már csak egyetlen joganyagot mutat. (A törvények esetén elég csak három paraméter megadása, hiszen „törvény” típusú dokumentumot csak a Parlament tud kibocsátani, alkotni. Rendelet esetén azonban ugyanezen keresés több találatot adna, hiszen a Kormány és az összes minisztérium 5. számú rendelete a 2013-as évből megjelenne.)

A magyar rendszerekben általában a parametrikus keresők része a jogszabályok rövidítésjegyzéke is, ahonnan listából lehet kiválasztani a keresett jogszabályt. A nagyobb külföldi rendszerek általában tartalmazznak egy ennél bonyolultabb „tartalomjegyzéket” is, amely többszintű fába, ún. jogi taxonómiába (amely a jog „tartalomjegyzéke”) rendezve mutatja a rendszerben található dokumentumokat és dokumentum-gyűjteményeket.

The screenshot shows a web-based search interface for legal documents. On the left, there is a sidebar with navigation options like 'Keresők', 'Idegennyelvű anyagok', 'Szakmai segédletek', 'Eszközök', and 'Jegyzékek'. The main area has a search bar with fields for 'Év' (Year) and 'Szám' (Number). Below the search bar are dropdown menus for 'Kibocsátó' (Issuer) and 'Típus' (Type), and a field for '§' (Section) with an 'Időállapot' (Status) dropdown. There are buttons for 'HU' and 'EU' flags, and 'Keresés indítása' (Start search) and 'Feltételek törlése' (Clear conditions). On the right, there is a list of search results under the heading 'Jogszabályok', including 'Abtv. (új) - 2011. évi CLI. törvény', 'Áfa tv (új) - 2007. évi CXXVII. törvény', 'Áhsz. - 249/2000. (XII. 24.) Korm. rendelet', 'Áht (új) - 2011. évi CXCV. törvény', 'Alaptörvény - Magyarország Alaptörvénye', and 'Alkotmány - 1949. évi XX. törvény'.

Ad 2) A *szabadszöveges* kereső általában hasonló a jól ismert internetes keresők szövegbeviteli dobozához, ahová szavakat, szótöréseket, kifejezéseket gépelhetünk be. A jelenlegi magyar rendsze-

reken azonban nemcsak egy dobozt találunk ezen a felhasználói felületen, mert a szabadszöveges keresőket más keresőkkel, így a parametrikus kereső bizonyos elemeivel is kombinálják, abból a célból, hogy a szabadszöveges keresés találatait tovább lehessen szűkíteni. Pl. ha keresünk egy szóra, kifejezésre, akkor lehetőség van arra, hogy más feltételekkel szűkítsük le a keresést. (Pl. az *általános forgalmi adó* kifejezésre csak a 2012-ben kibocsátott *rendeletek címében* keresünk, mint az alábbi ábrán.)

The screenshot shows a search interface with the following sections:

- Joganyag keresés:** Includes dropdowns for 'Kibocsátó' (Válasszon kibocsátót...), 'Típus' (Rendelet), and 'Kibocsátási dátuma' (2012.01.01. - 2012.12.31.). It also has checkboxes for 'Magyar' and 'EU', a 'Jogterület' dropdown (Válasszon jogterületet...), and a 'Hatályos az adott napon' dropdown.
- Szöveges keresés:** Features a search input field containing 'általános forgalmi adó', a 'Keresés helye' dropdown (Címeiben), and checkboxes for 'Keresés az adott napon hatályos szövegben' and 'Pontos kifejezés'.
- Közlöny:** Contains three dropdowns: 'Válasszon közlönyt...', 'Válasszon évfolyam...', and 'Válasszon számot...'.
- Listák:** Includes dropdowns for 'Feltételeknek megfelelő dokumentumok' and 'Utolsó keresés', along with buttons for 'Mentés', 'Törlés', and 'Betöltés'.

At the bottom, there are buttons for 'Keresés indítása', 'Feltételek törlése', and 'Súgó'.

A keresők *találati listákat* adnak végeredményül. Fontos megjegyezni, hogy a legtöbb jogi adatbázisban a találati listákon nem az internetes keresőkön megszokott *relevancia-rangsorolt* (a keresésnek a jobban és kevésbé megfelelőség, odaillőség alapján sorrendbe állított) eredményt látunk. Miért? Egyrészt azért, mert a parametrikus keresők feltételei általában 0/1 természetűek, azaz nem jellemezhetők a „jobban odaillik, kevésbé illik oda” jelzőkkel. (Ha arra keresünk, hogy 2013-as rendeletek, akkor valami vagy az, vagy nem.) A legtöbb jogi adatbázis ezért a találati listáit *fixen a jogforrási hierarchia alapján rendezi*. Azaz felülre az Alaptörvényt, lejjebb a törvényeket (időben visszafelé haladva), majd a kormányrendeleteket, és így tovább. Ami érdekes és meghökkentő, hogy a jogi adatbázis-keresők legtöbbször a szabadszöveges keresések eredményeit is ebbe a fix rendezettségbe állítják. Azaz, ha beütjük a keresőbe, hogy „általános forgalmi adó”, a rendszer nem az ÁFA törvényt fogja első találatként kiadni (ahogy azt egy internetes kereső tenné), hanem az Alaptörvényt és módosításait (mivel ezekben is szerepelnek együtt – ha nem is egymás mögött – ezek a szavak).

2.3.2. Dokumentumkezelési (szöveglablak-) funkciók

A találati listákon kattintva a dokumentumokhoz jutunk el. A dokumentumokon belüli és az egyes dokumentumok közötti navigálást többféle funkció is segíti a dokumentum-ablak felhasználói felületén.

1. A hosszabb dokumentumokhoz szinte minden rendszerben találunk *tartalomjegyzéket* (alcímeket) amelyeket használva az adott részhez ugorhatunk.

2. A jogszabályokat gyakran változtatják, ugyanakkor a jogalkalmazás során általában a jogeset alapjául szolgáló tények megtörténtének idejét kell alapul venni. Ezért van nagy jelentősége ezekben a rendszerekben *az időállapot-váltó funkciónak* (egyes rendszerekben: „Időgép”). Erről a funkcióról azt kell tudni, hogy a jogszabály bármely pontján bármilyen csekély változtatás egy új időállapotot hoz létre. Ezért a nagyobb jogszabályoknak meglepően sok időállapotuk van.

3. Az időállapot váltási funkcióhoz tartozik az a két funkció, amely lehetővé teszi egyrészt, hogy megnézzük, hogy melyik változás miatt jött létre az adott időállapot (változott bekezdések), és az is, amely képes két időállapotot összehasonlítani egymással (szöveghasonlítás).

2007. évi CXXVII. törvény, az általános forgalmi adóról

2015.VII.1. - 2015.XII.31. EN DE

Változott sor

ha az az időszak, amelyre az adott részlet vagy elszámolás vonatkozik, tartamában meghaladja a **58/A. §-től** függetlenül - időarányos részteljesítésként - teljesítés történik

a) a naptári év utolsó napján is, feltéve, hogy az adót a **140. § a) pontja** szerint a szolgáltatás igénybevevője fizeti, vagy

b) egyéb, a **(2) bekezdés** és az **a) pont** alá nem tartozó esetekben pedig a tizenkettedik hónap utolsó napján is.

(4) ⁸⁴E § nem alkalmazható a termék **10. § a) pontja** szerinti értékesítésére.

58/A. § ⁸⁵(1) Az **58. § (1) bekezdésében** foglaltaktól eltérően, ha a felek a könyvviteli, könyvvizsgálati, adótanácsadási szolgáltatás időszakonkénti elszámolásban vagy fizetésben állapodnak meg, vagy a szolgáltatásnyújtás ellenértékét meghatározott időszakra állapít meg, teljesítés az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napja.

(2) Az **(1) bekezdéstől** eltérően teljesítés

a) a számla vagy a nyugta kibocsátásának időpontja, amennyiben az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszakra vonatkozó ellenérték megtérítésének esedékessége és a számla vagy a nyugta kibocsátása az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napja megelőzi,

b) az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszakra vonatkozó ellenérték megtérítésének esedékessége, de legfeljebb az elszámolás vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját követő harmincadik nap, amennyiben az ellenérték megtérítésének esedékessége elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját követő időpontra esik.

59. § (1) ⁸⁶Termék értékesítése, szolgáltatás nyújtása esetében, ha a teljesítést megelőzően ellenértékbe beszámítható vagyoni előli juttatnak (a továbbiakban: előleg), a fizetendő adót pénz vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszköz formájában juttatott előleg esetében annál íráskor, kézhezvételekor, egyébként annak megszerzésekor kell megállapítani.

2007. évi CXXVII. törvény, az általános forgalmi adóról

Időállapot hasonlítva: 2016.I.1. - 2018.XII.31.

2015.VII.1. - 2015.XII.31. EN DE

Változott sor (Idő)

járás keretében bíróságnak vagy más hatóságnak nyújtott szolgáltatás esetében, ha az ennek fejében járó díj határozattal (végzéssel) állapítja meg, teljesítés az ellenértéket megállapító jogerős határozatnak történő közlése.

58. § (1) ⁷⁸Amennyiben a felek a termékértékesítés, ⁷⁷Termék értékesítése, szolgáltatásnyújtás során időszakonkénti elszámolásban vagy fizetésben állapodnak meg, szolgáltatás nyújtása esetében, vagy ha a termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás ellenértékét meghatározott időszakra állapítják meg, részletfizetésben vagy határozott időre szóló elszámolásban állapodtak meg, teljesítés az elszámolással ellenérték megtérítésének esedékessége, amelyre az adott részlet vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napja elszámolás vonatkozik.

(1a) ⁸⁰Az **(1) bekezdéstől** ⁷⁹eltérően teljesítés

a) a számla vagy a nyugta kibocsátásának időpontja, amennyiben az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszakra vonatkozó ellenérték megtérítésének esedékessége és a számla vagy a nyugta kibocsátása az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját megelőzi,

b) az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszakra vonatkozó ellenérték megtérítésének esedékessége, de legfeljebb az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját követő harmincadik nap, amennyiben az ellenérték megtérítésének esedékessége az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját követő időpontra esik.

(2) ⁸¹Abban az esetben, ha az az időszak, amelyre az adott részlet vagy elszámolás vonatkozik, tartamában meghaladja az egy naptári hónapot, az **(1) bekezdéstől** függetlenül - időarányos részteljesítésként - teljesítés történik a naptári hónap utolsó napján is, feltéve, hogy a termékértékesítésre a **89. §** alkalmazandó.

(3) ⁸⁶⁻⁸⁷⁻⁸⁸⁻⁸⁹⁻⁹⁰⁻⁸²⁻⁸³⁻⁸⁴⁻⁸⁵Abban az esetben, ha az az időszak, amelyre az adott részlet vagy elszámolás vonatkozik, tartamában meghaladja a 12 hónapot, az **(1) bekezdéstől** és **(1a) bekezdéstől** az **58/A. §-től** függetlenül - időarányos részteljesítésként - teljesítés történik

a) a naptári év utolsó napján is, feltéve, hogy az adót a **140. § a) pontja** szerint a szolgáltatás igénybevevője fizeti, vagy

b) egyéb, a **(2) bekezdés** és az **a) pont** alá nem tartozó esetekben pedig a tizenkettedik hónap utolsó napján is.

(4) ⁹¹E § nem alkalmazható a termék **10. § a) pontja** szerinti értékesítésére.

58/A. § ⁸⁹⁻⁹²(1) Az **58. § (1) bekezdésében** foglaltaktól eltérően, ha a felek a könyvviteli, könyvvizsgálati, adótanácsadási szolgáltatásról időszakonkénti elszámolásban vagy fizetésben állapodnak meg, vagy a szolgáltatásnyújtás ellenértékét meghatározott időszakra állapítják meg, teljesítés az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napja.

(2) Az **(1) bekezdéstől** eltérően teljesítés

a) a számla vagy a nyugta kibocsátásának időpontja, amennyiben az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszakra vonatkozó ellenérték megtérítésének esedékessége és a számla vagy a nyugta kibocsátása az elszámolással vagy fizetéssel érintett időszak utolsó napját megelőzi,

4. Az egyes szakaszok „életútját” a lábjegyzetek segítségével tekinthetjük át. A lábjegyzetek tudósítanak bennünket pl. arról, hogy egy szakasz szövegét milyen jogszabály változtatta meg, vagy épp miért „üres” az adott szakasz.

2. A rendszerek mindegyike képes különféle módon beállítható *nyomtatásra* is. Rendszerint nemcsak a jogszabályok szövegének nyomtatását állíthatjuk be, hanem kiválaszthatjuk, hogy a kapcsolódó anyagokat, a lábjegyzeteket, a tartalomjegyzéket, és bármilyen más, a szöveglakban található információt kinyomtatunk-e.
3. Egyes speciális gyűjtemények rendelkeznek *speciális funkciókkal és keresőkkel* is. Így pl. az esetjogi rendszerekben a jogeseteknek saját, speciális keresőjük van, amely a civiljogi rendszerekben is kezd elterjedni. Itt nemcsak speciális keresődobozokkal (keresőmezőkkel) találkozhatunk, hanem egyes rendszerek pl. ezen az adatbázison megengedik bizonyos esetekben a relevancia-rangsorolást is: azaz, ha kikapcsoljuk a „gyári rendezettséget”, akkor a találatokat a gép fontosság, odaillőség szerint rendezi.

2. Elektronikus jogi forráskutatás

2.1 Az elektronikus jogi forráskutatásról általában

A jogi forráskutatás tehát azt a folyamatot jelenti, amikor a megfelelően definiált jogi probléma megoldásához szükséges lehetséges forrásokat kikeressük, áttekintjük, értékeljük, értelmezzük és a jogeset megoldásához szükséges érvelés vázlatát összeállítjuk. E tekintetben a „normál” jogszabály-kikereséstől semmiben sem különbözik.

A specialitása mégis abban ragadható meg, hogy itt a folyamat során az elektronikus adatbázis funkciót használjuk hozzá. *Keresőket* a kereséshez, különféle szövegmanipulálási és kezelési funkciókat (szöveg hasonlítás, lábjegyzetek, időgép) az értékeléshez, majd újabb kereséseket és szövegeket az értelmezéshez. Találatként általában találati listákat kapunk (amelyek rendszerint több elemet tartalmaznak), ezek közül ki kell választani a megfelelő dokumentumokat, majd ezek megfelelő részleteit. Rendszerint nemcsak az elsődleges forrásokban kell keresnünk, hanem a másodlagos forrásokban (döntvényekben, kommentárokbán) is. Az elektronikus jogi forráskutatást tehát további részekre oszthatjuk.

1. a keresési stratégia és a keresőkérdések kiválasztása
2. keresés
3. a találatok értékelése, a jogszabályok értelmezése a másodlagos jogi források segítségével

A továbbiakban ezen pontok mentén haladunk.

2.2. A keresési stratégia és a keresőkérdések kiválasztása

2.2.1. A jogi probléma megragadása

Jól forrást keresni csak jól felállított tényállásra lehet. Ahogy azt korábban már leírtuk, a tényállás felállítása nem jelent mást, mint a problémánk jogi nyelven történő szabatos „elmesélését”. Ekkor le kell hántanunk a történetről minden jogilag nem releváns, felesleges elemet, majd a megmaradókat meg kell tudnunk ragadni jogi kategóriákkal.

Gondolhatnánk (és gyakorta a laikusok ezt is gondolják), hogy egy jó jogi adatbázissal bizonyára bárki képes jogeseteket megoldani. Ez azonban nincs így. A jogi adatbázisok használatához jogi előismeretek kellenek. A jogi tanulmányaink pontosan arra szolgálnak, hogy bármilyen jogi problémára rátekintve azonnal legyen egy benyomásunk arról, hogy nagyjából milyen jogszabályok illenek az esetre. Ha egy szerződéssel kapcsolatos problémával találkozunk, nagy eséllyel a polgári jog, és azon belül is annak központi kódexe, a Ptk. lesz a vezérfonalunk. Ezt fejezi ki az a széles körben ismert bölcsesség, hogy nem kell tudnunk a jogszabályok szövegét, de tudnunk kell (legalább nagyjából), hol keressük őket. Ezt a bölcsességet lehet úgy alkalmazni ezen a területen, hogy nem kell tudnunk már a tényállás felállításakor a jogszabályok pontos szövegét, de arról, hogy nagyjából mely jogterületen induljunk el, és valószínűleg mely nagyobb kódex szövegében kell keresnünk a megoldást, feltétlenül kell, hogy el-

képzelésünk legyen. Ha ennek segítségével egy „ideiglenes” tényállást felállítunk, ezután már kikeres-
hetjük a jogszabály pontos szövegét, majd, ha ez nem illene tökéletesen a tényállásunkra, elkezdhe-
tünk keresni más jogforrásokat. Ha megtaláltuk a megfelelő jogforrásokat, akkor pedig ezek általában
általános szövegéhez kereshetünk alacsonyabb szintű elsődleges jogforrásokat (pl. rendeleteket), má-
sodlagos jogforrásokat, illetve magyarázó szövegeket (kommentárokat, szakkikkeket, stb.).

2.2.2. A keresési stratégia jelentősége

Bár a keresési stratégia kiválasztása felesleges fontoskodásnak tűnhet, valójában minden keresés
esetén legalább azt a kérdést el kell döntetünk, hogy a) navigációval, vagy b) kereséssel, és ezen belül
ba) célzott kereséssel (targeted search, known item search) vagy bb) nyílt végű kereséssel (open se-
arch) akarunk-e megtalálni valamit.

A jól felállított tényállás nyomán valószínűleg el tudjuk dönteni, hogy inkább navigálunk-e vagy sza-
badszöveges keresőt alkalmazzunk. Ha pl. tudjuk, hogy a Ptk. szerződés érvénytelenségére vonatkozó
szabályai lesznek nagy valószínűséggel a mérvadók, az esetünkben, akkor elég a Ptk.-t kinyitnunk, (a
parametrikus kereső segítségével) majd a tartalomjegyzékén odanavigálni a szerződés érvénytelen-
sége címhez. A navigáció tehát azt jelenti, hogy olyan gyűjteményekben, amelyekben van tartalom-
jegyzék, navigációs fa, ABC sorrendbe rendezett dokumentumjegyzék, vagy hasonló szövegsűrítő, vagy
szurrogátum (surrogate = helyettesítő szöveg), akkor ezen keresztül, azaz keresés nélkül, érjük el az
ismert helyet.

2.3. Keresés

2.3.1. Célzott és nyílt végű keresés

Ha a navigáció nem működik, például azért, mert nem vagyunk biztosak a jogesetre vonatkozó jog-
szabályban, akkor keresőket kell igénybe vennünk. A keresés tehát, mint fentebb említettük lehet:

1. célzott vagy
2. nyílt végű.

Ad a) Célzott keresésről beszélünk, ha tudjuk, hogy létezik egy tétel, információ a rendszerben, csak
esetleg bizonyos jellegzetességeit nem ismerjük. A célzott keresés, vagy ismert tétel keresése tehát
lehet teljesen ismert, és hiányosan ismert tétel-keresés. Előbbi esetén a parametrikus keresővel kike-
ressük azt a pontos dokumentumot, (sőt, annak pontos §-át) amelyre szükségünk van. Ha pl. egy bíró-
sági ítéletben vagy egy beadványban szerepel egy jogszabályi hivatkozás, (pl. Ptk. 6:12. §), akkor a pa-
rametrikus keresőn eleve kiválaszthatjuk a jogszabályt, sőt azonnal a jogszabály-helyet is. A hiányosan
ismert tétel esetén valamilyen paraméterét nem ismerjük a keresett dokumentumnak. Tudjuk, hogy
létezik, de nem tudjuk a számát, a pontos címét, esetleg azt, hogy rendelet, vagy törvény. (Pl. tudjuk,
hogy van egy kormányrendelet a kormányablakokról, de sem a kibocsátásának évét, sem a számát nem
ismerjük). A jogi adatbázisok előnye ekkor mutatkozik meg. Lefuttathatunk ugyanis egy olyan keresést,
ahol korlátozzuk a dokumentumokat a „kormány” kibocsátóra, a „rendelet” típusra, majd a cím szöve-
gébe beírjuk, hogy „kormányablak”.

Jogszabályok **Összetett** Közlönyök Iratminták Ítéletek Tárgyszavak

Joganyag keresés

Kibocsátó: Magyar EU

Típus: Jogterület:

Kibocsátási dátuma: - Hatályos az adott napon:

Szöveges keresés

Keresés helye:

Keresés az adott napon hatályos szövegben

Pontos kifejezés

Közlöny

Listák

Mentés Törlés Betöltés

Keresés indítása Feltételek törlése Súgó

A rendszer nem relevancia szerint rangsorol, hanem fixen a jogforrási hierarchia, idő és sorszám szerint csökkenő sorrendben adja fel a találatokat. (Ebben az esetben a jogforrási hierarchiának nincsen jelentősége, hiszen csak egyféle kibocsátó egyféle dokumentumtípusára keresünk.) Emiatt a „kormányablak” szót a címében tartalmazó kormányrendeletek közül az eredetit módosító friss rendeletek kerülnek előre. De a lista végén ott találjuk az eredeti alapjogszabályt is.

OptiJUS - Jogszabályok

Paraméterek: **Kibocsátó:** Korm. - Kormány **Típus:** Rendelet **Szöveg:** kormányablak* **Keresés helye:** Címekben

< Vissza a keresőhöz

Találatok száma összesen: 9 (1 oldalon) | Itt látható: 1-9

☒	156/2015. (VI. 25.) Korm. rendelet a kormányablakokról szóló 515/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet módosításáról	☐
☒	110/2015. (IV. 30.) Korm. rendelet a Quaestor Károsultak Kárrendezési Alapjához a kárrendezés iránti kérelem kormányablakon keresztül történő benyújtásáról	☐
☒	86/2015. (IV. 9.) Korm. rendelet a kormányablakokról szóló 515/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet módosításáról	☐
☒	131/2014. (IV. 18.) Korm. rendelet a kormányablakokkal összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról	☐
☒	515/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet a kormányablakokról	☐

Ad b) A nyílt végű keresés esetén *nincsen ismert tételünk*, amelyet meg szeretnénk találni, hanem egy nyílt kimenetelű keresést folytatunk annak érdekében, hogy minden releváns, szóba jöhető anyagot összeszedjünk egy adott problémához, tényálláshoz. Tulajdonképpen ez a *klasszikus jogi forráskutatás*. Mint azt fentebb említettük, mindenféle keresés-típus szóba jöhet ebben az esetben, bár kétségtelenül igaz, hogy nyílt végű keresésnél a jellemző első lépés mindig valamilyen szabadszöveges keresés.

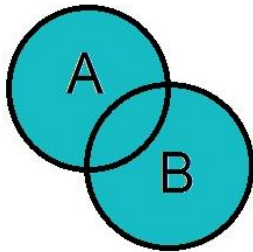
2.3.2. A keresőkérdés összeállítása – lehetőségek

A szabadszöveges kereséseknél a keresett szó beírása mellett – eltérően az internetes keresőtől, amelyek „maguktól”, láthatatlanul teszik bele ezeket a szűkítéseket – a jogi adatbázisokban legtöbbször érdemes, vagy egyenesen *szükséges* további feltételeket is megadnunk. Ezeket *szűkítő feltételeknek* nevezzük. Ezek a szűkítő feltételek lehetnek csak egy szó esetén is érvényesek, vagy csak több szavas kifejezésre értelmezhetők. A továbbiakban ezeket nézzük végig oly módon, hogy az egyes szűkítő paraméterek használatához mindig hozzátesszük természetes nyelven a kiadott parancs „fordítását”:

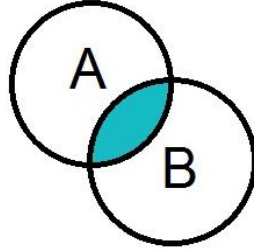
1. Fontos szűkítő feltétel a *keresés helyének* szűkítése a dokumentumon belül. (Ez a feltétel lehet egy szóra, és több szóra is érvényes.) A magyar rendszerekben szűkíthetünk csak a címre vagy csak az alcímekre. Ha tehát az „adó” szót írjuk be a keresőbe és ehhez a „címben” („adó CÍM”) szűkítő feltételt tesszük, akkor az alábbi utasítást adjuk: „mutasd azokat (és csak azokat) a dokumentumokat, amelyeknek a címében szerepel az adó szó”. A magyar rendszerek, ha nem állítunk be szűkítést, a szavakat a *teljes dokumentumban* keresik alapbeállításként.
2. Ha több szóval dolgozunk, akkor ezeket egymással logikai kapcsolatba hozhatjuk a három (más rendszerekben négy) *logikai operátor* segítségével. George Boole-ról, a neves logikusról Boole-operátoroknak is nevezik ezeket. (Jóllehet valójában nem ő találta ki ezeket az operátorokat, azok jóval korábban is léteztek.) A három legismertebb és leggyakrabban használt operátor az ÉS, a VAGY és a NEM. Ha pl. azt a két szót keressük, hogy „adó” és „illeték”, a három operátor működése az alábbi:
 - a. adó ÉS illeték – „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben az adó és az illeték szavak *egyszerre* szerepelnek”
 - b. adó VAGY illeték – „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben *vagy* az adó *vagy* az illeték szavak *legalább* egyike szerepel”

c. adó NEM illeték – „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben az adó szó *úgy szerepel, hogy eközben az illeték szó nem* található meg benne”

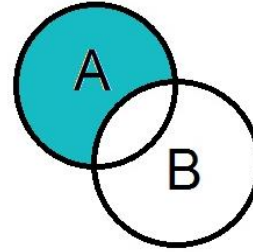
Fontos tudni, hogy a legtöbb jogi adatbázis-kereső, ha két szót ütünk be, akkor azt ÉS kapcsolatként fogja értelmezni.

VAGY

ÉS

NEM

3. Az ún. *közelségi szűkítésekkel*, amelyek csak több szó esetén működnek, megadhatjuk, hogy több szó milyen távolságra legyen egymástól, vagy milyen nyelvi egységben szerepeljen. Ha pl. azt a szűkítést adjuk meg a rendszernek, hogy „adó, illeték két szó távolságra” („adó 2 SZÓ TÁVOLSÁGRA illeték”), akkor annak az a jelentése, hogy „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben az adó és az illeték szavak egyaránt előfordulnak, de legfeljebb két szó távolságban”. Így a rendszer megtalálja azt, hogy „adó, illeték” „adó és illeték”, „adó valamint illeték”, de nem adja ki találatként pl. azt, hogy „adó, vám, valamint illeték”, hiszen utóbbiban az adó és az illeték szavak három szónyi távolságra vannak. Ennek a szűkítő feltételnek az egyik fontos alosztala az, amelyet csaknem minden jogi adatbázis-keresőben megtalálhatunk, és a gyakorlatban is nagy jelentősége lehet, amelyben a szavakat „egy mondaton vagy egy bekezdésen belül” kereshetjük. Ez esetben a távolság meghatározatlan szó-szám, de legnagyobb értéke legfeljebb a bekezdés végéig vagy a mondat végéig található szavak száma. (Pl.: „adó EGY BEKEZDÉSBEN illeték”). A parancs jelentése: „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben egy bekezdésben fordul elő egyszerre az adó és az illeték kifejezés”.
4. Végül léteznek az ún. *sorrend szűkítések*, amelyeket értelemszerűen csak több szó esetén használhatunk. Ezzel megadhatjuk, hogy a szavak csak meghatározott sorrendben legyenek, azaz az „adó SORREND illeték” esetén a kérdés jelentése: „mutasd azokat a dokumentumokat, amelyekben az adó és az illeték szavak ebben a sorrendben szerepelnek.” Ez esetben a rendszer találatot ad az „adó, illeték” kifejezésre, az „illeték, adó” kifejezésre azonban nem. Ennek a szűkítésnek a legfontosabb használati módja a rendszerekben található „kifejezésre keresés”, vagy „pontos kifejezésre keresés”, amely tulajdonképpen nem más, mint több feltétel kombinálása. Ha arra a pontos kifejezésre keresünk, hogy „vagyonserzési illeték”, akkor a rendszer kombinálja a sorrend szabályt és a közelségi szabályt.

Végezetül meg kell említeni, hogy – mivel a keresők pontos karaktermintázatokat keresnek és a legtöbb rendszer nem képes a szótöveket felismerni – a ragozott alakokat úgy tudjuk kikeresni, ha a szavak mögé egy bármilyen (több) karaktert helyettesítő ún. joker karaktert, a *-ot ütjük. Az „adó*” keresésre tehát megtaláljuk az „adók”, „adózás”, „adóelőleg” stb. szavakat egyaránt.

2.3.3. A keresőkérdés tartalmi összeállítása – tippek

A fentebb leírtak csak arra vonatkoznak, hogy hogyan kell egy rendszer lehetőségeit egy már „kitalált” keresőszó esetén használni. De hogyan találjuk ki a keresőszót? Erre vonatkozóan nincsen általános szabály, hiszen a kereső-kifejezéseknek a jól felállított tényállásból kell jönniük. Ugyanakkor néhány egyszerű tippet érdemes figyelembe venni.

1. *Gyakori és ritka kifejezések:* A tényállásban mindig szerepelnek gyakori és ritkább kifejezések. A gyakori kifejezés lehet pl. a „szerződés”, a „hatály”. Ezekre keresve nagyon sok találatot kapunk, ezért érdemes a tényállásra jellemző másik szót is beírunk, pl. „munkaszerződés semmissége”.
2. *Hétköznapi és jogi műszavak:* A laikusok gyakran elkövetik azt a hibát, hogy a jogi adatbázisokban a jogi kifejezések hétköznapi változatát keresik. A „verekedés”, a „buszbérlet”, a „részeg” stb. mind olyan kifejezések, amelyek pontatlanok, hiszen helyettük (szövegösszefüggéstől függően) a „garázdaság”, a „fuvarozási szerződés”, az „ittas” kifejezéseket használja a jog. A hétköznapi és a jogi kifejezések közötti fordításra bátran használhatjuk az ismert internetes keresőket (gyakran hozzák egy dokumentumon belül a hétköznapi és a jogi kifejezést), de az adatbázisok döntvény-gyűjteményeiben a bírói ítéletek is gyakran együtt említik a két kifejezést.
3. *Iteratív módszer:* A jogi adatbázisokban szinte soha nem működik, ha egy hosszabb jogi problémát akarunk begépelni a keresőbe. (Ami az internetes keresőknél jól működik.) Jellemzően három-négy szónál többre egyszerre már nem adnak a keresők találatot. Ezért inkább egy-két szóval és kifejezéssel próbálkozunk, majd a találati listát átböngészve pontosítuk a találatainkat. A legtöbb rendszer képes egy megkapott listán tovább dolgozni, azt lehetőség van tovább szűkíteni. Ezért ismételjük több körben a keresésünket (iteráljunk), semmint hogy túl hosszú kifejezéssel, mondattal próbálkozunk.
4. *A rendszer alapbeállításainak figyelembe vétele:* Fentebb több helyen jeleztük, hogy a keresők – ha nem állítunk be eltérő szűkítési feltételeket – bizonyos dolgokat maguktól állítanak be. Mindig vegyük figyelembe ezeket az alapbeállításokat. Így pl. ha két szót ütünk be a keresőbe, a rendszer azt egy dokumentumon belül fogja keresni, ÉS kapcsolatban a dokumentum minden részében (címben és szövegtestben egyaránt.) Ráadásul a jogi adatbázisok a szavakat pontosan abban a karaktermin-tázatban keresik, ahogy beütöttük, azaz a ragjaik nélkül. A ragokra ezért használjuk a helyettesítő karaktert (*), a kifejezés keresésére a „kifejezésre keres” funkciót. Egyes rendszereknek az is alapbeállítása lehet, hogy csak bizonyos gyűjteményekben (pl. csak a jogszabályok között) keressen, ha nem adunk meg mást.
5. *A hatályosság figyelembe vétele:* A jogszabályokat folyton változtatják, kikerülnek és bekerülnek kifejezések, szavak belőlük. Figyeljünk arra, hogy az adott rendszer milyen időállapotban keres alapbeállításként. Ha az összesben, bizony kaphatunk olyan dokumentumokat, amelyeknek „ősrégi” állapotában szerepel a szó, amely nem biztos, hogy hasznunkra lesz, közelebb visz a megoldáshoz. Figyeljünk továbbá arra, hogy manapság elszaporodtak az ún. salátatörvények, amelyekben sok, egymástól tematikailag távol eső jogszabályt módosít a jogalkotó.

2.4. A találatok értékelése, a jogszabályok értelmezése a másodlagos jogforrások és a magyarázó szövegek segítségével

A jogi forráskutatás általában iteratív folyamat, azaz ahhoz, hogy jó eredményre jussunk, sokszor kell ugyanazokat a köröket lefutnunk. Keresünk, a találati listán nem találjuk meg, amire gondoltunk, vagy megtaláljuk, és ez kijelöl egy újabb irány – egyszóval újra és újra el kell indítanunk a keresésünket. Egy dolgot semmilyen rendszer sem spórol meg nekünk: azt, hogy elolvassuk és megértsük a kiadott találatokat, legyenek azok akár találati listák, akár dokumentumok.

A legfontosabb és leghasznosabb tanács, amit ezen a területen adni lehet, az, hogy a jog világában nagyon ritkán lehet egy jogszabályi rendelkezéssel megoldani egy esetet, egy problémát. Még a leg-egyszerűbb kérdések is rendszerint több jogszabályi rendelkezést érintenek és ezeket egymásra tekintettel is értelmezni kell, össze kell őket nézni.

Másrészt a találatok között rendszerint szerepelnek hosszabb átfogó kódexek is vagy szándékol-tan általános megfogalmazású rendelkezések, esetleg a jogszabály adott részének megtalálása nem elegendő – mert pl. nem egyértelmű, hogy az előttünk fekvő ügyre vonatkozik-e vagy sem: ilyenkor a jogszabályt értelmezni kell. A jogszabályok értelmezéséhez (különösen a rendszertani, a történeti és a teleologikus értelmezéshez) járulnak hozzá a másodlagos jogforrások és a magyarázó szövegek. A má-

sodlagos jogforrásokkal és ezen belül a döntvényi joggal, valamint a magyarázó szövegekkel külön fejezetekben foglalkozunk, itt csak azt jelezzük röviden, hogy ezekkel a jogi szövegekkel hogyan tudjuk pontosabbá tenni a forráskutatást.

2.4.1. A döntvénytárak és egyéb másodlagos források használata

A *legfontosabb* másodlagos jogi forrásaink a bírósági döntéseket tartalmazó *döntvénytárak*. A jogi adatbázisok ma már rendszerint tízezrével tartalmazzak bírósági döntéseket és a bíróságok egyre szélesebb körben hivatkozzák ezeket. A döntvények használatakor a következő tényezőket kell figyelembe venni.

1. A különböző típusú döntvények (ld. 7. fejezet) *nem bírnak egyforma érvelő-erővel*. Míg a Kúria egyes döntései (a Jogegységi Határozat) akár kötelező erejűek is lehetnek, és még a kollégiumi vélemények is gyakorlatilag kötelezőek (ezek figyelmen kívül hagyása a Kúria megsemmisítő ítéletét eredményezeti egy felülvizsgálati eljárásban), addig a BH-k (a Bírósági Határozatok című lapban közzétett döntések) már jóval gyengébb érvet jelentenek. Még kisebb súlya van a szerkesztett, de nem a Kúria lapjában közzétett döntéseknek, és egészen csekély jelentőségűek az összefoglalóval nem ellátott ún. anonimizált, weben közzétett határozatok.
2. A szerkesztett döntvények használatakor nem elég csak a döntvények ún. fejrészét figyelni, mert a döntvénynek *része a teljes tényállás leírása is*, nemcsak a fejrész-összefoglaló. Azt a hibát, hogy a döntvényből csak a fejrészt használják a jogi érvelésben, igen gyakran elkövetik még a hosszabb ideje a pályán levő, rutinos jogászok is.
3. Végül, ma már igaz az a megállapítás (a közzétett döntvények igen magas száma miatt), hogy csaknem minden jogi álláspont (egy A álláspont és ugyanennek az ellenkezője, *nem A álláspont*) alátámasztására is lehet döntvényeket találni. (Ezt gyakran nevezi a szakirodalom „ingadozó bírói gyakorlatnak”.) Ha egy bíróság előtt érvelünk, akkor egyéni ügyességünkön és érvelési képességünkön is múlik, hogy melyik lesz a bíróság számára hihetőbb, elfogadhatóbb. Ha pedig okiratot szerkesztünk vagy jogi tanácsot adunk, akkor *mindig figyelembe kell vennünk* az ingadozó bírói gyakorlatot, és a feleket is figyelmeztetnünk kell erre.

A másodlagos források és a jogalkotási szövegek közül érdemes kiemelni két kategóriát. Egyfelől az egyes hatóságok döntéseit, másfelől a jogszabály indokolását.

1. Több olyan jogterület is van, amelyeken az adott joganyagot elsődlegesen alkalmazó hatóságok határozatai, és véleményei (kvázi-jogszabályok) a szokásosnál nagyobb szerepet játszanak. Ilyen pl. az adójog területe, ahol az adóhatóság különböző néven futó aktusai, véleményei (jelenlegi neve „adózási kérdések és válaszok”, korábban „APEH állásfoglalás”) nagyon fontos részletkérdések értelmezéséhez járulnak hozzá, de ilyen terület pl. a közbeszerzési jog is, ahol a Közbeszerzési Döntőbizottság döntései játsszák ugyanezt a szerepet. Megemlíthetjük még a versenyjogi ügyeket, ahol a Versenytanács döntései szerepe kiemelkedő. Ezeknél a szövegeknél mindig legyünk figyelemmel arra, hogy az egyedi határozatok a feleket és bizonyos mértékig magát a hatóságot köthetik, de a külső személyeket és különösen a bíróságot *sohasem*.
2. A jogszabály-előkészítés anyagai, és ezen belül a törvényjavaslatok indokolásai (az ún. miniszteri indokolások) régen nagyon fontos szerepet játszottak a jogalkalmazásban. Gyakran „autentikus interpretációnak” is nevezték az abban foglaltakat. Mára ezeknek az anyagoknak két ok miatt csökkent a jelentősége. Egyfelől ezeknek a szövegeknek a minősége drámai módon lezuhant, terjedelmük lerövidült, ugyanis a jogalkotás olyan gyorsaságra váltott, ahol az elmélyült, alapos indokolásokra már nincsen idő. Másrészt a jogállam kiépülésével a jog autentikus magyarázóivá a *bíróságok váltak*, ezért voltaképp majdnem mindegy, mit tartalmaz az indokolás, ha a bíróság az adott jogszabály-helyet ettől eltérően értelmezi. Azonban ezektől függetlenül a nagyobb, hosszabb jogszabályok, kódexek esetén az indokolásokat mindenképpen érdemes tanulmányozni, hiszen ezekből a jogalkotás céljára lehet következtetni.

2.4.2. A kommentárok használata

A kommentárok használatával kapcsolatban csak visszautalunk a kommentárokról írt fejezetre. A kommentár mindig egy szerző álláspontját tükrözi, ezért megállapításait illő kritikával kell kezelni.

Ellenőrző kérdések

1. Mitől lesz valami adatbázis? Miért nem adatbázis az internet?
2. Milyen típusai, szerveződési szintjei és jellemző tartalma van a jogi adatbázisoknak?
3. Mi az a meta-adat, és soroljon fel néhányat! Mi a meta-adat jelentősége? Mondjon olyan meta-adatot, amely jogszabály-hely szinthez rendelt, amely dokumentumhoz rendelt, és amely dokumentum-csoporthoz rendelt!
4. Milyen felhasználói felületek találhatóak a jogi adatbázisokban? Hasonlítsa össze két keresőfelületet két adatbázisban, és sorolja fel a különbségeket!
5. Sorolja fel a különbségeket a Google keresője, és a jogi adatbázis-keresők között! Mi jelent a „relevancia”?
6. Mit csinál az „idősváltás” funkció a jogi adatbázisokban? Mi ennek a jelentősége?
7. Milyen szűkítési lehetőségeket ismer a szabadszöveges keresés esetén a jogi adatbázisokban?
8. Melyek a leggyakoribb hibák, amelyeket elkövethetünk a jogi adatbázisban történő kereséskor?